

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEGO ROLNICTWA – ROLA SEKTORA BANKOWEGO W NIWELOWANIU LUKI FINANSOWEJ ORAZ WSPIERANIU DZIAŁALNOŚCI OPERACYJNEJ I AKTYWNOŚCI INWESTYCYJNEJ GOSPODARSTW ROLNYCH

Sygn. PAB/WIB 13/2025

ISBN 978-83-975671-7-7

Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego
Fundacji Warszawski Instytut Bankowości

wib

PROGRAM
ANALITYCZNO
BADAWCZY

Warszawa, czerwiec 2025

O raporcie

Raport „**Konkurencyjność polskiego rolnictwa – rola sektora bankowego w niwelowaniu luki finansowej oraz wspieraniu działalności operacyjnej i aktywności inwestycyjnej gospodarstw rolnych**” został opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości.

Autorzy

Raport przygotowany przez zespół w składzie:

dr hab. Tomasz Kijek, prof. UMCS Kierownik Katedry Mikroekonomii i Ekonomii Stosowanej w Instytucie Ekonomii i Finansów Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Prowadzi badania m.in. z zakresu innowacji, konkurencyjności i produktywności na poziomie mikro-, mezo- i makroekonomicznym. Autor ponad 110 prac naukowych oraz ekspertyz z zakresu innowacji i innowacyjności na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego i instytucji otoczenia biznesu.

dr hab. Anna Nowak, prof. UP Kierownik Katedry Ekonomii i Agrobiznesu w Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie. Autorka lub współautorka ponad 140 opracowań naukowych z zakresu konkurencyjności rolnictwa, zrównoważonego rozwoju oraz międzynarodowego handlu rolno-spożywczego. Współpracuje z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Pełni rolę obserwatora w Komitecie Monitorującym Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

dr Anna Budzyńska Adiunkt w Katedrze Mikroekonomii i Ekonomii Stosowanej w Instytucie Ekonomii i Finansów Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Prowadzi badania z zakresu konkurencyjności i funkcjonowania rynków, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki rynków rolno-spożywczych. Autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych oraz ekspertyz z zakresu funkcjonowania rynków rolnych na zlecenie instytucji państwowych, organizacji samorządu gospodarczego oraz przedsiębiorstw.

dr Adrian Sadłowski Adiunkt w Instytucie Ekonomii i Finansów na Wydziale Społeczno-Ekonomicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wieloletni pracownik Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, autor kilkudziesięciu publikacji naukowych oraz ekspertyz w obszarze makroekonomii, polityki rolnej i rynków rolnych.

dr Adam Zajac Adiunkt w Instytucie Ekonomii i Finansów na Wydziale Społeczno-Ekonomicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, autor lub współautor publikacji z zakresu finansów, bankowości oraz instrumentów gwarancyjnych. Zawodowo związany z sektorem bankowym, gdzie realizował projekty związane m.in. z wdrażaniem instrumentów finansowych, przeprowadzaniem analiz sektorowych oraz projektowaniem i wdrażaniem strategii banku.

O programie

Program Analityczno-Badawczy przy Fundacji WIB powstał w 2019 r. jako odpowiedź na potrzeby sektora bankowego w zakresie wysokiej jakości analiz i badań z obszaru cyberbezpieczeństwa i nowych technologii, a także szeroko rozumianego otoczenia sektora bankowego, kształtującego warunki działania banków w Polsce. Prace analityczno-badawcze w ramach programu realizowane są pod kątem możliwości praktycznego wykorzystania wyników w celu rozwoju sektora bankowego, podnoszenia poziomu bezpieczeństwa usług oraz – w ostateczności – kreowania wartości dla klientów – końcowych użytkowników bankowości.

W ramach programu realizowane są analizy i badania w następujących obszarach:

- Nowe technologie w sektorze bankowym, cyberbezpieczeństwo banków i systemy płatnicze
- Ekonomiczna analiza rozwoju sektora bankowego, stabilności banków, otoczenia makroekonomicznego
- Prawno-regulacyjne i legislacyjne uwarunkowania działalności sektora bankowego oraz wyzwania wynikające z orzecznictwa sądów krajowych i europejskich
- ESG i sustainable finance
- Prace analityczno-badawcze w zakresie poszczególnych obszarów funkcjonowania banków oraz w zakresie funkcjonowania wskaźników referencyjnych

Więcej na temat działalności programu na stronie www.pabwib.pl

Kontakt

dr Tomasz Pawlonka
Dyrektor Programu
m: 505 917 778
e: tpawlonka@wib.org.pl

Warszawski Instytut Bankowości
00-380 Warszawa, ul. Kruczkowskiego 8
t: (22) 182 31 70
e: pab@wib.org.pl

Agnieszka Nierodka
m: 607 484 391
e: anierodka@wib.org.pl

dr Agnieszka Wicha
m: 661 646 474
e: agnieszka.wicha@zbp.pl

Bartosz Przyborowski
m: 795 933 104
e: bartosz.przyborowski@zbp.pl

Spis treści

	Streszczenie kierownicze	6
	Wprowadzenie	10
	ROZDZIAŁ I. Znaczenie inwestycji i dostępu do kapitału w kształtowaniu konkurencyjności sektora rolnego	13
	1.1. Pojęcie inwestycji i ich rola w poprawie konkurencyjności rolnictwa i gospodarstw rolnych	14
	1.2. Źródła finansowania bieżącej i inwestycyjnej działalności gospodarstw rolnych	15
	1.3. Podsumowanie	20
	ROZDZIAŁ II. Ocena konkurencyjności polskiego rolnictwa na tle innych krajów Unii Europejskiej	21
	2.1. Pojęcie konkurencyjności i znaczenie jej oceny	22
	2.2. Metodyka badania	22
	2.3. Wyniki	25
	2.3.1. Statystyki opisowe	25
	2.3.2. Potencjał konkurencyjności	25
	2.3.3. Pozycja konkurencyjna	29
	2.4. Podsumowanie	35
	ROZDZIAŁ III. Luka finansowa w unijnym rolnictwie	36
	3.1. Kwestie definicyjne	37
	3.2. Metodyka pomiaru	37
	3.3. Rozmiary, dynamika i struktura luki finansowej	37
	3.4. Zapowiadane przez Komisję Europejską działania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej	43
	3.5. Podsumowanie	44
	ROZDZIAŁ IV. Analiza działalności inwestycyjnej oraz źródeł finansowania polskich gospodarstw rolnych w ujęciu regionalnym z uwzględnieniem ich cech strukturalnych	45
	4.1. Metodyka badania	46
	4.2. Wyniki	47
	4.3. Podsumowanie	64

	ROZDZIAŁ V. Rola sektora bankowego w finansowaniu polskiego rolnictwa – stan i perspektywy	65
	5.1. Wprowadzenie i metodyka badania	66
	5.2. Skala i struktura kredytowania rolnictwa w Polsce	66
	5.3. Banki spółdzielcze i komercyjne w systemie kredytowania rolnictwa	73
	5.4. Zróżnicowanie regionalne i zmiana funkcji kredytu w rolnictwie	77
	5.5. System gwarancji kredytowych dla sektora rolnego	83
	5.6. Wykorzystanie programów gwarancyjnych dla sektora rolnego	86
	5.7. Podsumowanie	94
	Rekomendacje	95
	Spis tabel	97
	Spis rysunków	99
	Bibliografia	102

Streszczenie kierownicze

Cel badania

Celem głównym badania jest ocena konkurencyjności polskiego rolnictwa, a także określenie roli sektora bankowego w niwelowaniu luki finansowej oraz wspieraniu działalności operacyjnej i aktywności inwestycyjnej gospodarstw rolnych. Teza badawcza zakłada, że konkurencyjność polskiego rolnictwa jest relatywnie niska, co wynika m. in. z ograniczonego poziomu inwestycji rozwojowych, dlatego sektor bankowy, poprzez niwelowanie luki finansowej, może odgrywać istotną rolę w poprawie płynności finansowej gospodarstw rolnych, wspieraniu ich działalności operacyjnej oraz stymulowaniu rozwoju i modernizacji, przyczyniając się tym samym do wzrostu ich konkurencyjności.

Odbiorcy raportu

Identyfikacja poziomu konkurencyjności polskiego rolnictwa, a także diagnoza luki finansowej, ma istotne znaczenie nie tylko dla samych rolników i sektora rolno-spożywczego, ale również dla sektora bankowego. To właśnie banki, jako kluczowi dostawcy zewnętrznego finansowania, mogą aktywnie uczestniczyć w procesie podnoszenia konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez lepsze dopasowanie swojej oferty do potrzeb inwestycyjnych rolników. Wzmocnienie pozycji rolnictwa poprzez wzrost inwestycji i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych jest możliwe głównie dzięki zewnętrznym źródłom finansowania, w tym kredytom bankowym. Zrozumienie skali i źródeł luki finansowej oraz postaw inwestycyjnych rolników może umożliwić sektorowi bankowemu nie tylko zwiększenie udziału w finansowaniu rolnictwa, ale również lepsze zarządzanie ryzykiem, rozwój specjalistycznych produktów finansowych oraz umocnienie pozycji banków jako partnerów wspierających rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Wiedza ta może być także cenna dla instytucji publicznych, takich jak Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa oraz Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, które kształtują i realizują politykę rolną oraz są odpowiedzialne za dystrybucję środków publicznych, w tym w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Zakres badania

Badanie obejmuje pięć zasadniczych zakresów przedmiotowych, odpowiadających poszczególnym rozdziałom raportu, które łącznie tworzą komplek-

sowy obraz sytuacji inwestycyjnej, finansowej oraz konkurencyjnej polskiego rolnictwa wraz z rolą sektora bankowego w jego rozwoju. Każdy z tych zakresów porusza kluczowe kwestie determinujące obecny stan i przyszłe możliwości rozwojowe sektora rolnego, uwzględniając zarówno uwarunkowania krajowe, jak i europejskie, a także zmieniające się otoczenie makroekonomiczne i instytucjonalne.

Pierwszy zakres dotyczy znaczenia inwestycji oraz dostępu do kapitału jako podstawowych determinant konkurencyjności sektora rolnego. Szczególny nacisk położono na analizę strategicznych decyzji inwestycyjnych podejmowanych przez rolników, wskazując na ich długofalowe skutki dla rozwoju gospodarstw. Zidentyfikowano główne źródła finansowania inwestycji: środki własne, fundusze unijne oraz kredyty bankowe. Omówiono jednocześnie ograniczenia samofinansowania jako głównego mechanizmu rozwoju oraz potrzebę zwiększenia roli finansowania zewnętrznego. Analiza uwzględnia również wpływ instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej – zarówno w formie płatności bezpośrednich, jak i programów inwestycyjnych – na decyzje finansowe gospodarstw. Wskazano także na rosnące znaczenie kwestii środowiskowych i klimatycznych jako czynników wpływających na wybór kierunków inwestycyjnych.

Drugi zakres obejmuje ocenę konkurencyjności polskiego rolnictwa w porównaniu do innych państw członkowskich Unii Europejskiej. W badaniu wykorzystano podejście porównawcze oparte na syntetycznych wskaźnikach oceny potencjału i pozycji konkurencyjnej, w tym produktywności pracy, efektywności wykorzystania zasobów oraz wyników ekonomicznych. Zastosowanie metody wielokryterialnej analizy porównawczej (TOPSIS) umożliwiło nie tylko klasyfikację krajów, ale również identyfikację dynamiki zmian w latach 2013–2022.

Trzeci zakres poświęcony jest analizie luki finansowej w rolnictwie Unii Europejskiej, definiowanej jako różnica między zapotrzebowaniem na kredyt ze strony rentownych gospodarstw a ich realnymi możliwościami jego uzyskania. W badaniu przedstawiono skalę i strukturę tej luki w podziale na wielkość gospodarstw, rodzaje produkcji oraz wiek rolników. Szczególną uwagę poświęcono Polsce, która znajduje się wśród krajów o największym udziale w luce finansowej. Analizując przyczyny tego zjawiska, wskazano na niską rentowność produkcji, wysokie ryzyko działalności rolniczej oraz bariery proceduralne i instytucjonalne w dostępie do kredytów. Zaprezentowano

także propozycje działań Komisji Europejskiej, które mają na celu ograniczenie tej luki poprzez rozwój instrumentów gwarancyjnych, promocję partnerstw publiczno-prywatnych oraz wsparcie inwestycji w sektorze rolnym.

Czwarty zakres obejmuje dogłębną analizę działalności inwestycyjnej oraz źródeł finansowania gospodarstw rolnych w Polsce, z uwzględnieniem ich regionalnego i strukturalnego zróżnicowania. Wykorzystano dane statystyczne GUS oraz mikroekonomiczne dane z systemu FADN, co pozwoliło na ocenę poziomu i dynamiki nakładów inwestycyjnych, a także identyfikację czynników wpływających na aktywność inwestycyjną w rolnictwie. Analiza wykazała duże różnice między województwami – regiony o korzystniejszej strukturze obszarowej i wyższej wartości środków trwałych na hektar charakteryzowały się wyższym poziomem inwestycji. Wskazano także na istotną rolę leasingu jako alternatywnego źródła finansowania sprzętu rolniczego oraz na stagnację inwestycji w skali kraju, wynikającą m.in. z niestabilnych warunków rynkowych, zmian w polityce rolnej i rosnących kosztów produkcji.

Piąty zakres koncentruje się na roli sektora bankowego w finansowaniu działalności operacyjnej i inwestycyjnej polskich gospodarstw rolnych w latach 2019–2024. Przeanalizowano zmiany w strukturze kredytów – ze szczególnym uwzględnieniem przesunięcia akcentu z kredytów inwestycyjnych na kredyty obrotowe, co odzwierciedla pogarszającą się płynność finansową rolników. Wskazano na rekordowy wzrost aktywności kredytowej w 2023 r. oraz rolę kredytów preferencyjnych jako mechanizmu wsparcia w sytuacjach kryzysowych. Przeanalizowano także wpływ czynników zewnętrznych, takich jak pandemia COVID-19 czy wojna w Ukrainie, na decyzje finansowe rolników. Szczególne miejsce w analizie zajmuje rola banków spółdzielczych oraz instrumentów gwarancyjnych BGK (FGR i FGR Plus), które odegrały kluczową rolę w zwiększeniu dostępności kredytów dla gospodarstw o ograniczonej zdolności kredytowej. Wskazano również na potrzebę uproszczenia i cyfryzacji procesów kredytowych w celu poprawy dostępności finansowania.

Wnioski wynikające z badania

Badania wykazały, że polskie gospodarstwa rolne charakteryzują się wysokim poziomem samofinansowania inwestycji, opartym głównie na środkach własnych, funduszach europejskich oraz kredytach

bankowych. Mimo tego istnieje wyraźna potrzeba zwiększenia udziału zewnętrznych źródeł finansowania, które mogą skutecznie wspierać rozwój inwestycyjny sektora rolnego. Analiza źródeł finansowania oraz zmian strukturalnych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej wskazuje na dominującą rolę środków unijnych, przy jednoczesnym zmniejszeniu udziału budżetu krajowego jako współfinansującego.

W zakresie konkurencyjności polskiego rolnictwa badania pokazały, że Polska zajmuje relatywnie odległe miejsce wśród krajów UE, co jest efektem niekorzystnych relacji między czynnikami produkcji, w szczególności ziemią i pracą. Pomimo poprawy wynikowej konkurencyjności, niska produktywność pracy wskazuje na istotne rezerwy i konieczność dalszych przekształceń strukturalnych oraz intensyfikacji działań inwestycyjnych, które mogłyby przyczynić się do podniesienia efektywności i pozycji rynkowej sektora.

Analiza luki finansowej w rolnictwie unijnym, w tym w Polsce, wykazała, że problem niezaspokojonego popytu na kredyty jest szczególnie dotkliwy w przypadku małych gospodarstw oraz kredytów długoterminowych. Polska znajduje się w czołówce państw z największą luką finansową, co wiąże się z niską rentownością inwestycji oraz wysokim ryzykiem produkcji rolniczej. Wyzwania te podkreślają potrzebę intensyfikacji działań Komisji Europejskiej i krajowych instytucji, mających na celu ograniczenie ryzyka oraz zwiększenie dostępności finansowania, m.in. poprzez rozwój instrumentów ubezpieczeniowych i partnerstw publiczno-prywatnych.

Struktura polskiego rolnictwa pozostaje silnie rozdrobniona i zróżnicowana regionalnie, co powoduje odmienne potrzeby inwestycyjne w poszczególnych częściach kraju. Mimo ogólnokrajowej stagnacji nakładów inwestycyjnych w ostatnich latach, regiony o silniejszej pozycji ekonomicznej i bardziej intensywnej produkcji wykazują większą skłonność do korzystania z finansowania zewnętrznego i aktywności inwestycyjnej. Zróżnicowanie to wskazuje na konieczność uwzględniania specyfiki regionalnej w politykach wspierających rozwój rolnictwa.

W ostatnim okresie zauważalna jest zmiana w strukturze kredytowania rolnictwa – wzrosło znaczenie kredytów obrotowych, co świadczy o rosnących trudnościach płynnościowych gospodarstw. Rok 2023 przyniósł rekordowy wzrost liczby i wartości udzielonych kredytów, jednak po uwzględnieniu inflacji realny wzrost wartości finansowania inwestycyjnego jest minimalny, co wskazuje na ogranicze-

nia zdolności kredytowej i stagnację inwestycyjną. Banki spółdzielcze utrzymują swoją dominującą rolę w finansowaniu sektora, szczególnie w zakresie kredytów obrotowych i gwarancji, które znacząco poprawiają dostęp do finansowania, zwłaszcza dla mniejszych gospodarstw. Jednak rosnąca rola kredytów obrotowych jako narzędzia zabezpieczenia płynności może sygnalizować ryzyko zahamowania rozwoju inwestycyjnego w rolnictwie, co wymaga dalszego wsparcia i dostosowania instrumentów finansowych do potrzeb sektora.

Rekomendacje

W świetle znaczenia rolnictwa dla polskiej gospodarki oraz zidentyfikowanej luki finansowej, w raporcie zaproponowano szereg działań mających na celu poprawę dostępności i efektywności finansowania w sektorze rolnym. Kluczowe znaczenie ma zwiększenie elastyczności oferty bankowej, tak aby odpowiadała zróżnicowanym potrzebom gospodarstw rolnych, zarówno dużych i silnych ekonomicznie, jak i tych o mniejszym potencjale rozwojowym. Istotne jest także rozszerzenie dostępu do środków finansowych w regionach o niższej aktywności inwestycyjnej.

Rekomenduje się intensyfikację działań edukacyjnych i doradczych skierowanych do rolników, aby

zwiększyć ich świadomość w zakresie dostępnych instrumentów finansowych, w tym gwarancji kredytowych. Wskazane jest także zacieśnienie współpracy między bankami, instytucjami publicznymi i doradczymi oraz rozważenie szerszego zaangażowania banków komercyjnych w programy gwarancyjne.

Konieczne jest również przywrócenie równowagi między kredytami obrotowymi a inwestycyjnymi – obecnie dominujące kredyty krótkoterminowe powinny zostać uzupełnione o produkty wspierające rozwój i modernizację gospodarstw. W tym celu banki powinny promować kredyty inwestycyjne jako narzędzia wzrostu, a nie tylko przetrwania.

Równolegle wskazuje się na potrzebę dalszej cyfryzacji procesów kredytowych oraz uproszczenia procedur – szczególnie istotnych dla mniejszych gospodarstw, które napotykają największe bariery w dostępie do finansowania. Zmiany te powinny zwiększyć efektywność obsługi finansowej i skrócić czas oczekiwania na decyzje kredytowe.

Rekomendacje te mają na celu odbudowę zdolności rozwojowych sektora rolnego, wzmocnienie roli banków oraz skuteczniejsze wykorzystanie instrumentów wsparcia dostępnych w ramach polityki publicznej.

Wprowadzenie

Agrobiznes odgrywa istotną rolę w strukturze gospodarki Polski. Jego efektywne funkcjonowanie jest kluczowym warunkiem zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego kraju, a ponadto może stanowić fundament dla umacniania pozycji Polski na międzynarodowych rynkach żywności. Rolnictwo, które jest podstawowym ogniwem agrobiznesu, podlega ciągłym zmianom na skutek oddziaływania różnorodnych czynników. Należą do nich przede wszystkim: kondycja gospodarcza kraju, rozwój sektorów pozarolniczych, popyt krajowy i zagraniczny na żywność, relacje cenowe w rolnictwie, struktura agrarna, poziom dochodów w rolnictwie czy instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Istotną kwestią związaną z możliwościami poprawy konkurencyjności rolnictwa jest dostęp do kapitału. Nowoczesne technologie i innowacyjne parki maszynowe gospodarstw rolnych, konieczne do utrzymania konkurencyjnej pozycji i wysokiej produktywności, wymagają znacznych nakładów kapitałowych. Członkostwo w UE zagwarantowało dodatkowe finansowanie, które szybko stało się dla rolników podstawowym źródłem kapitału. Wsparcie w ramach WPR, zwłaszcza I filaru, stanowi stabilny komponent dochodu bardzo licznych w Polsce gospodarstw rolnych, w większym stopniu spełniając funkcję stabilizatora dochodów rolniczych niż stimulatora proefektywnościowych inwestycji na rzecz poprawy konkurencyjności. Pomimo szerokiego i wieloletniego wsparcia w ramach WPR, w polskim rolnictwie wciąż występuje wyraźna luka finansowa, która definiowana jest jako niezaspokojony popyt na finansowanie działalności. W takiej sytuacji kwestią otwartą pozostaje rola sektora bankowego w poprawie konkurencyjności polskiego rolnictwa w kontekście zapewnienie gospodarstwom rolnym dostępu do kapitału niezbędnego do finansowania ich działalności rozwojowej.

W świetle powyższych rozważań sformułowano cel główny raportu, którym jest ocena konkurencyjności polskiego rolnictwa oraz określenie roli sektora bankowego w niwelowaniu luki finansowej oraz wspieraniu działalności operacyjnej i aktywności inwestycyjnej gospodarstw rolnych. Cel opracowania zdeterminował jego układ – obejmuje on wstęp, pięć rozdziałów z analizami i wnioskami oraz część rekomendacyjną.

W rozdziale I przedstawiono zagadnienia związane ze znaczeniem inwestycji i dostępu do kapitału w kształtowaniu konkurencyjności sektora rolnego. Szczególną uwagę poświęcono decyzjom gospodarstw rolnych odnośnie wyboru źródeł finansowania działalności bieżącej i inwestycyjnej. Przedstawione rozważania po-

zwoliły na wskazanie specyfiki finansowania produkcji rolniczej ze źródeł wewnętrznych i zewnętrznych, która wynika przede wszystkim z wysokiego ryzyka działalności oraz długich cykli produkcyjnych.

Kolejny rozdział poświęcony został ocenie konkurencyjności polskiego rolnictwa na tle innych krajów Unii Europejskiej. W badaniu przyjęto kompleksowe podejście opierające się na syntetycznych miarach aproksymujących potencjał konkurencyjny (zasoby czynników produkcji i relacji pomiędzy nimi) oraz pozycję konkurencyjną (aspekty wynikowe). Wyniki analiz mogą posiadać walory aplikacyjne dla decydentów politycznych w kontekście projektowania przyszłych instrumentów WPR, jak również dla instytucji i podmiotów otoczenia gospodarczego rolnictwa, zwłaszcza instytucji finansowych.

W rozdziale III podjęto tematykę luki finansowej w odniesieniu do rolnictwa unijnego, wykorzystując ustalenia przedstawione we wspólnym raporcie Komisji Europejskiej i Europejskiego Banku Inwestycyjnego pt. „Financing gap in the agriculture and agri-food sectors in the EU” z października 2023 r. Diagnoza sytuacji w tym obszarze, analiza rozmiarów i struktury luki finansowej w rolnictwie, identyfikacja jej przyczyn i konsekwencji dla stabilności i konkurencyjności rolnictwa unijnego oraz przybliżenie zapowiadanych przez Komisję Europejską działań na rzecz ograniczenia barier finansowych stanowiły punkt wyjścia do sformułowania rekomendacji dla polskiego sektora bankowego.

Rozdział IV zawiera analizy działalności inwestycyjnej oraz źródeł finansowania gospodarstw rolnych w ujęciu regionalnym oraz z uwzględnieniem ich cech strukturalnych. Ocenę działalności inwestycyjnej w rolnictwie w ujęciu przestrzennym przeprowadzono na podstawie danych GUS oraz wyników standardowych FADN (Farm Accountancy Data Network). W ramach prowadzonego badania określono zależność inwestycji w rolnictwie od cech strukturalnych rolnictwa w poszczególnych województwach. Dokonano także oceny przestrzennego zróżnicowania rolnictwa przy wykorzystaniu wskaźnika lokalizacji. Wskaźnik ten pozwolił określić stopień koncentracji inwestycji w rolnictwie oraz Wartości Dodanej Brutto sektora rolnego.

W rozdziale V przeprowadzono analizy finansowania działalności rolniczej w Polsce z wykorzystaniem danych dotyczących kredytów udzielanych przez sektor bankowy. Istotnym uzupełnieniem tych analiz są badania dotyczące gwarancji kredytowych udzielanych przez Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK). Zakres

przedmiotowy badania obejmuje skalę i strukturę kredytowania (kredyty obrotowe, inwestycyjne, limity w rachunku bieżącym), jak i wykorzystania gwarancji dystrybuowanych przez BGK przez gospodarstwa rolne. Ponadto, dokonano charakterystyki instytucjonalnej dostawców finansowania (tj. banków komercyjnych i spółdzielczych) oraz uwzględniono zróżnicowanie przestrzenne analizowanych zjawisk.

Finalnie, na podstawie przeprowadzonych rozważań teoretycznych i badań empirycznych sformułowano strategiczne rekomendacje dla sektora bankowego w Polsce w zakresie dostępności i elastyczności instrumentów finansowych dla rolnictwa, doradztwa finansowego i edukacji rolników, współpracy pomiędzy bankami a instytucjami wspierającymi sektor rolny oraz procesów i procedur kredytowych.

ROZDZIAŁ I. Znaczenie inwestycji i dostępu do kapitału w kształtowaniu konkurencyjności sektora rolnego

1.1. Pojęcie inwestycji i ich rola w poprawie konkurencyjności rolnictwa i gospodarstw rolnych

Ważną rolę w poprawie pozycji konkurencyjnej gospodarstw rolniczych pełnią inwestycje. W polskim rolnictwie przyczyniają się one do zmian strukturalnych i są jednym z najistotniejszych elementów rozwoju zarówno na szczeblu gospodarstwa rolniczego, regionu, jak również całego sektora rolnego. Powszechnie wiadomo, że inwestycje są niezbędne do rozwoju rolnictwa (Szymańska i Dziwulski 2021a; Bereźnicka, 2024). Badania wielu autorów dowodzą także, że wzrost nakładów inwestycyjnych przyczynia się do wzrostu wydajności pracy i ziemi w gospodarstwach rolnych (Szymańska i Dziwulski, 2021b). Dzięki realizowanym inwestycjom rolnicy mogą zapewnić gospodarstwu trwałość i sprawność ekonomiczną przez doskonalenie jakości i wydajności produkcji, wprowadzanie nowych technologii i modernizację majątku. Wysoki stopień zużycia środków trwałych¹ w rolnictwie wskazuje na to, że procesy inwestycyjne w tym sektorze gospodarki są niezbędne. Według danych GUS (2024), w 2022 oraz w 2023 roku stopień zużycia środków trwałych w rolnictwie wynosił odpowiednio 77,4% oraz 77,3%.

Inwestycje w środki trwałe mają w pierwszej kolejności wymiar odtworzeniowy. Wdrażanie postępu oraz związane z tym zmieniające się technologie produkcji rolniczej coraz częściej skłaniają do zastępowania zużytych lub przestarzałych środków trwałych nowymi. Generalnie może to nie mieć wpływu na zwiększenie zdolności produkcyjnych, ale należy zakładać, że w rolnictwie również każdy nowy środek trwały jest zazwyczaj bardziej wydajny, m.in. ze względu na powszechny postęp techniczny, np. digitalizację (Nasalski i Juchniewicz, 2023).

Decyzje inwestycyjne należą do grupy decyzji o charakterze strategicznym i są jednymi z najbardziej ryzykownych, jakie muszą podejmować rolnicy. Wywołują dalekosiężne skutki określające sytuację gospodarstwa rolniczego w przyszłości (Kusz, 2007). Istotnym elementem oddziałującym na działalność inwestycyjną gospodarstw rolniczych w Polsce jest możliwość uzyskania pomocy finansowej UE, ukierunkowanej między innymi na rozwój gospodarstw rolniczych. Przy formułowaniu stra-

tegi inwestycyjnych gospodarstwa rolne uwzględniają wiele różnych czynników o charakterze ekonomicznym i pozaekonomicznym, które występują zarówno w ich otoczeniu, jak i we wnętrzu tych organizacji (Nasalski i Juchniewicz, 2023).

Woś (1998) w *Encyklopedii agrobiznesu* definiuje **inwestycje** jako tworzenie zasobów majątkowych w celu maksymalizowania nadwyżki ekonomicznej. Zwraca się tam także uwagę, że skłonność do inwestowania na danym terenie ma związek z lokalnymi warunkami i poziomem infrastruktury technicznej oraz społecznej i zasobami kwalifikowanych pracowników. Zgodnie z metodyką GUS (2024) **nakłady inwestycyjne** to nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie (przebudowa, rozbudowa, rekonstrukcja lub modernizacja) istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji.

Rolnictwo uznawane jest za sektor o znaczeniu strategicznym, choć jego wpływ na wskaźniki makroekonomiczne maleje wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym krajów. Rolnictwo przyczynia się do tworzenia dochodu narodowego, absorbuje znaczne zasoby siły roboczej, kształtuje handel zagraniczny, dostarcza żywność dla społeczeństwa oraz surowce do przemysłu, a także realizuje ważne funkcje środowiskowe (Arisoy, 2020; Pawlak i Kołodziejczak, 2020). Z tego względu istotną rolę w każdym kraju odgrywa konkurencyjność tego sektora, zarówno w stosunku do innych sektorów, jak również w relacji do innych krajów. Konkurencyjność rolnictwa jest przedmiotem licznych analiz naukowych i dyskusji na arenie krajowej i międzynarodowej. Zazwyczaj jest ona definiowana jako zdolność do uzyskania lepszych wyników na tle podmiotów konkurencyjnych (Latruffe, 2010). Wzmoczone badania nad konkurencyjnością są nierozdzielnie związane z postępującymi procesami integracji, internacjonalizacji i globalizacji, które wymuszają identyfikowanie i pomiar czynników implikujących poziom konkurencyjności podmiotów operujących na rynkach międzynarodowych i wpływających na kształt prowadzonej przez nie polityki ekonomicznej (Pawlak i Poczta, 2020). Poprawa konkurencyjności sektora rolniczego od lat jest jednym z priorytetów WPR. Najnowsze instrumenty WPR, powiązane z Zielonym Ładem ukierunkowują rozwój rolnictwa jeszcze bardziej prośrodowiskowo, co budzi ostatnio wiele kontrowersji na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w aspekcie utrzymania i poprawy konkurencyjności rolnictwa. Biorąc dodatkowo pod uwagę to, że rolnictwo UE

¹ Określa on stosunek procentowy wartości zużycia, tj. wielkości odpisów amortyzacyjnych dokonanych od chwili oddania środków trwałych do eksploatacji, do wartości brutto środków trwałych.

charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem, ocena poziomu jego konkurencyjności w poszczególnych krajach członkowskich może być pomocna w podejmowaniu decyzji strategicznych dotyczących sektora rolnego, z uwzględnieniem poprawy dostępu do kapitału i dostosowania oferty sektora bankowego do potrzeb gospodarstw rolnych.

W procesie modernizacji rolnictwa szczególne znaczenie mają inwestycje, zwłaszcza w nowe środki produkcji pozwalające na poprawę efektywności gospodarowania. Wyposażenie gospodarstwa rolniczego w trwałe środki produkcji warunkuje możliwość uzyskania przewag konkurencyjnych i możliwość pełnego wykorzystania pozostałych czynników produkcji, zwłaszcza pracy. Ponadto gospodarstwa rolne są z powodów formalno-prawnych postawione w swoistym przymusie inwestycyjnym, związanym z koniecznością dostosowania produkcji do rosnących wymagań konsumentów oraz spełnienia wymogów dotyczących ochrony środowiska naturalnego oraz warunków utrzymania zwierząt (Kusz, 2013).

Komisja Europejska (2020) zwróciła uwagę na następujące potrzeby inwestycyjne w polskim rolnictwie:

- Konieczność wzrostu skali produkcji rolnej, co jest związane z niewielką średnią wielkością gospodarstw rolnych. Aby zwiększyć zdolność produkcyjną, rolnicy muszą zwiększyć wielkość gospodarstw i wprowadzić bardziej wydajne metody produkcji.
- Wprowadzenie nowoczesnych technologii, zwłaszcza w podsektorach mleczarskim i ogrodniczym.
- Poprawa standardów produkcji, ponieważ duża część produkcji rolnej w Polsce jest eksportowana. Oznacza to przyjęcie bardziej rygorystycznego zestawu standardów produkcji pod względem jakości, wielkości produkcji, bezpieczeństwa żywności i wymagań dotyczących pakowania produktów rolnych. Inwestycje te generują dalsze zapotrzebowanie na finansowanie.
- Dostosowanie do zmian klimatycznych zwiększa popyt na inwestycje w technologie ochrony roślin, w tym takie, które chronią przed gradem i mrozem, lub technologie, które poprawiają wydajność gospodarstw.

Inwestycje są odpowiedzialne za wspieranie rozwoju rolnictwa i poprawy jego konkurencyjności.

Nakłady inwestycyjne mogą pomóc w odnowieniu parku maszynowego gospodarstw rolnych i zwiększyć efektywność rolnictwa. Pomagają także wprowadzać nowe technologie produkcji. Czynnikiem ograniczającym podejmowanie optymalnych decyzji inwestycyjnych są jednak ograniczone środki finansowe gospodarstw rolnych.

1.2. Źródła finansowania bieżącej i inwestycyjnej działalności gospodarstw rolnych

Sposoby finansowania bieżącej działalności operacyjnej oraz inwestycyjnej w poszczególnych sektorach gospodarki narodowej wykazują znaczną różnorodność. Rolnictwu można przypisać specyficzne cechy, w tym ograniczone możliwości akumulacyjne, słabą zdolność do tworzenia kapitału, a także długie cykle produkcji, które wiążą się z koniecznością wyprzedzającego angażowania środków finansowych. Długie cykle produkcyjne, charakterystyczne dla tego sektora, wymagają wcześniejszego angażowania środków finansowych, co z kolei wydłuża okres zwrotu zainwestowanych nakładów. Ponadto, wysoka kapitałochłonność działalności rolniczej przyczynia się do powstawania relatywnie wysokich kosztów stałych, co zwiększa ryzyko operacyjne w kontekście zmienności poziomów sprzedaży oraz cen zbytu, a także podnosi wrażliwość sektora na negatywne skutki inflacji (Kulawik i Ziółkowska 2006; Horbowiec i in., 2016).

Zarządzający gospodarstwami rolniczymi w trakcie prowadzonej działalności podejmują decyzje w zakresie doboru źródeł finansowania, zarówno produkcji bieżącej, jak i przedsięwzięć inwestycyjnych. Wybór źródeł finansowania inwestycji wśród gospodarstw rolniczych zależy od wielu czynników. Źródła literaturowe wskazują, że do najważniejszych z nich należą: wielkość danego gospodarstwa, jego siła ekonomiczna, zdolność kredytowa, a także region Polski, w którym prowadzi ono działalność (Szafraniec-Siluta, 2010).

Funkcjonowanie i rozwój gospodarstw rolnych zależne są od dostępności do wewnętrznych i zewnętrznych źródeł finansowania. Pierwsza z wymienionych grup obejmuje akumulowanie dochodów (samofinansowanie), transfer kapitału z gospodarstwa domowego rolnika, przychody ze sprzedaży środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, przychody (zyski) z tytułu umorzenia kredytów i zobowiązań (Horbowiec i in., 2016). Do zewnętrznych

źródeł finansowania należą natomiast środki unijne, w tym płatności bezpośrednie, kredyty i pożyczki, leasing, zwrot z podatku akcyzowego, płatności kłeskowe.

Z badań Felczaka (2015) wynika, że rolnicy wybierają strukturę finansowania zgodnie z określoną hierarchią źródeł finansowania, która zazwyczaj zaczyna się od źródeł wewnętrznych, a gdy te są niewystarczające, wykorzystywane są zewnętrzne źródła kapitału. Kapitały własne są najbardziej stabilną podstawą finansowania działalności gospodarczej, decydującą w istotnej mierze o stopniu utrzymania płynności finansowej. Z kolei wykorzystywanie obcych środków daje szansę na poprawę wyników finansowych, a w przypadku gospodarstw rolnych na wzrost dochodu rolniczego (Horbowiec i in., 2016). Członkostwo w UE zagwarantowało dodatkowe finansowanie zewnętrzne, które po upływie 20 lat od przystąpienia do UE stało się dla rolników podstawowym źródłem kapitału. Należy jednak zwrócić uwagę, że wysokość funduszy przeznaczanych na WPR zmienia się z każdą siedmioletnią perspektywą finansowania (Baraniak, 2020). Kredyty i pożyczki, szczególnie preferencyjne, to istotne źródło finansowania dla gospodarstw rolnych. Istnieje duża liczba gospodarstw, które z ich pomocą stały się konkurencyjne na rynku (Milczarek, 2019).

Z dostępnej literatury przedmiotu wynika, że działalność inwestycyjna w gospodarstwach rolnych finansowana jest głównie z trzech podstawowych źródeł: środki własne (dochody), fundusze europejskie i kredyty bankowe. Nadwyżka ekonomiczna, która zwiększa stan posiadania majątku rolnika określana jest jako dochód (Pawłowska-Tyszkó i in., 2024). Natomiast zgodnie z metodologią FADN, nadwyżkę ekonomiczną uzyskiwaną w ramach prowadzonej w gospodarstwie rolnym działalności operacyjnej określono jako dochód rozporządzalny z rodzinnego gospodarstwa będący do dyspozycji rolnika w danym roku obrachunkowym. Nadwyżka ta ma za zadanie zapewnienie zapłaty za zaangażowanie własnych czynników wytwórczych, czyli przede wszystkim: pracy własnej rolnika i jego rodziny oraz ziemi i kapitału. Otrzymany dochód ma również stanowić opłatę za ryzyko związane z prowadzeniem działalności w gospodarstwie rolnym (Goraj i Mańko, 2009; Mańko, 2015; Pawłowska-Tyszkó i in., 2020). Specyfika sektora rolnego determinuje czynniki wpływające na wielkość dochodów gospodarstw (Średzińska, 2017). Do najczęściej wymienianych należą: powierzchnia gruntów, dopłaty do działalności opera-

cyjnej, towarowość, wartość i wydajność produkcji oraz ceny produktów rolnych i środków używanych do produkcji, a także warunki klimatyczne, uwarunkowania historyczne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe i prowadzona w danym kraju polityka rolna (Kryszak i Czyżewski, 2020).

Podmioty z sektora rolnego charakteryzują się wysokim poziomem samofinansowania. Wiąże się to z ograniczeniami związanymi z dostępnością do kapitału obcego jako konsekwencja niskiej akumulacji kapitału własnego, który mógłby potencjalnie stanowić zabezpieczenie dla kredytodawcy (Felczak i Domańska, 2014). Wśród innych czynników determinujących skupienie się w gospodarstwach rolnych na korzystaniu przede wszystkim z kumulacji dochodów własnych wymienia się:

- wysokie ryzyko operacyjne w rolnictwie związane z nieprzewidywalnością warunków prowadzenia najczęściej sezonowej działalności determinowanej przez warunki naturalne i pogodowe (Zawadzka, 2013),
- dużą asymetrię informacji z uwagi na brak publikacji osiągniętych wyników, w przypadku kontaktów rolników z bankami, to pożyczkobiorca lepiej zna warunki funkcjonowania i prawdziwe ryzyko związane z funkcjonowaniem prowadzonego podmiotu (Posey i Reichert, 2011),
- awersję rolników do zadłużania się (Mądra-Sawicka, 2017; Mądra-Sawicka, 2015; Gałęcka-Pyra, 2016; Kata 2010).

Warto zaznaczyć, że dochodowość polskich gospodarstw rolnych jest znacznie niższa w porównaniu z dochodami uzyskiwanymi przez rolników unijnych. Przytaczając wyniki badań Płonki (2021) można stwierdzić, że poziom średnich dochodów własnych polskich gospodarstw towarowych stanowi 57% średniego dochodu uzyskiwanego przez rolników w UE, a tylko 19% wartości dochodu gospodarstw niemieckich. Wpływa to na ograniczone zasoby kapitałowe rolników w Polsce, z których szacuje się, że zaledwie 6% generuje zysk, który może być przeznaczony na akumulację kapitału lub rozwój (Piechowicz, 2007). Mimo iż dochód gospodarstw rolnych w Polsce wzrasta, to udział inwestycji w dochodzie z roku na rok spada. W latach 2005–2012 dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego wzrósł o 83%, natomiast udział inwestycji brutto w tym dochodzie zmniejszył się o prawie 9%, podczas gdy średnia wartość tego wskaźni-

ka w analizowanym okresie wyniosła niecałe 46% (Rys-Jurek, 2016).

W obliczu przedstawionych faktów dotyczących samofinansowania gospodarstw rolnych w Polsce oczywista wydaje się konieczność wsparcia działań inwestycyjnych środkami zewnętrznymi.

Włączenie polskiego rolnictwa do instrumentarium WPR znacząco zmieniło sytuację dochodową gospodarstw rolnych w Polsce (Czyżewski i in., 2020; Lipińska, 2021). Spowodowało to pojawienie się środków finansowych w ramach płatności bezpośrednich związanych i niezwiązanych z produkcją rolniczą, jak również płatności z tytułu uczestnictwa w programach rolnośrodowiskowych, restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych (Syp, 2010). Unijne środki finansowe pobudziły rozwój polskiego rolnictwa i przyczyniły się do unowocześnienia wykorzystywanego dotychczas przez gospodarstwa

rolne przestarzałego parku maszynowego. Z jednej strony dopłaty bezpośrednie będące wsparciem w ramach I filara WPR powiększały dochody rozporządzalne polskich rolników, z drugiej strony finansowanie rozwoju obszarów wiejskich zapewnione przez II filar WPR wspomagało procesy inwestycyjne i działalność innowacyjną gospodarstw rolnych (Baraniak, 2020).

W latach 2013–2023 system finansowania działalności gospodarstw rolnych w Polsce opierał się na środkach krajowych oraz unijnych, dystrybuowanych w ramach WPR (tabela 1). W strukturze źródeł finansowania dominowały środki unijne, których udział w całkowitej puli środków przekazywanych rolnikom wynosił średnio ponad 85% rocznie, przy jednoczesnym systematycznym ograniczaniu udziału budżetu krajowego w całościowym wsparciu sektora. Przez cały analizowany okres największy udział w finansowaniu miały środki z I filara

Tabela 1. Środki finansowe dla polskiego rolnictwa w ramach WPR w latach 2013–2023.

ROK	Budżet krajowy			Budżet unijny			WPR łącznie
	I filar	II filar	Razem	I filar	II filar	Razem	
2013	3 258	1 883	5 141	13 556	8 776	22 332	27 473
2014	1 783	1 914	3 697	13 391	7 481	20 872	24 569
2015	552	3 597	4 149	15 283	9 905	25 188	29 337
2016	630	1 580	2 210	22 363	2 338	24 701	26 911
2017	242	1 539	1 781	14 543	2 615	17 158	18 939
2018	399	2 671	3 070	15 130	4 681	19 811	22 881
2019	217	2 696	2 913	15 005	5 061	20 066	22 979
2020	254	3 941	4 195	15 665	7 273	22 938	27 133
2021	163	3 354	3 517	14 957	6 195	21 152	24 669
2022	501	3 202	3 703	16 525	6 833	23 358	27 061
2023	29	3 024	3 053	13 795	6 031	19 826	22 879

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji o wynikach kontroli NIK z Wykonania Wykonanie w latach 2013–2023 planu finansowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, realizacja zadań finansowanych z udziałem środków z budżetu UE <https://www.nik.gov.pl/kontrola/analiza-budzetu-panstwa/>

wypłacane z funduszy UE, odpowiadające za bezpośrednie wsparcie dochodów rolników. W rekordowym roku 2016 stanowiły one ponad 83% wszystkich środków unijnych i ponad 66% całkowitego finansowania, przy czym ich wartość wzrosła wtedy o 68% względem roku 2013. Po tak wysokim wzroście odnotowano stopniowe obniżanie udziału tych środków – do 2023 roku spadek ten wyniósł 38%, a ich udział w strukturze całkowitego finansowania zmniejszył się do wartości poniżej 60%, co świadczy o zmianie w systemie wsparcia w kierunku II filara. Równocześnie środki z II filara, przeznaczone m.in. na działania inwestycyjne i środowiskowe, cechowały się wysoką zmiennością, oraz ogólną tendencją wzrostową. W latach 2013–2020 ich wartość wzrosła średniorocznie o ponad 17%, a skumulowany wzrost w tym okresie przekroczył 120%. W całym analizowanym czasie ich wartość niemal się podwoiła, a w latach 2020–2022 utrzymywała się na poziomie ponad 6 mld zł rocznie, stanowiąc wówczas około 26% całkowitego wsparcia. Szczególnie widoczny był skokowy wzrost między rokiem 2017 a 2020 – wartość środków z II filara wzrosła w tym okresie o ponad 4,6 mld zł, co odpowiadało skumulowanemu przyrostowi rzędu 300%. Świadczy to o przesunięciu akcentów w polityce rolnej w stronę działań o charakterze prorozwojowym, w tym inwestycji infrastrukturalnych, modernizacji gospodarstw oraz wsparcia zrównoważonych form produkcji.

W odróżnieniu od stabilnych środków unijnych, finansowanie ze środków krajowych ulegało dużym fluktuacjom. Ponadto w analizowanym dziesięcioleciu szczególnie wyraźna była deprecjacja udziału środków krajowych. W 2013 r. finansowanie z budżetu państwa wynosiło niemal jedną piątą całości wsparcia. Natomiast już w 2014 r. wartość środków krajowych spadła o 28%, a w kolejnym znów, obniżyła się aż o 89% względem poziomu sprzed dwóch lat. W ciągu całego badanego okresu udział środków krajowych w ogólnym finansowaniu zmniejszył się z 18,7% w 2013 r. do zaledwie 13,3% w 2023 r., co świadczy o malejącym znaczeniu budżetu krajowego w mechanizmach wspierania rolnictwa. W całym analizowanym okresie środki krajowe spadły nominalnie o 2,1 mld zł (tj. o 41%), co obrazuje istotne przesunięcie ciężaru finansowania na stronę unijną. W ujęciu relatywnym ich udział w strukturze finansowania zmniejszył się z 18,7% do 13,3%, natomiast w zakresie płatności bezpośrednich udział krajowego komponentu skurczył się z 18% do zaledwie 5,1%, co stanowiło spadek o 13 punktów procentowych.

Analiza płatności bezpośrednich ukazuje jednocześnie trwałość mechanizmu dochodowego dla rolników, przy jednoczesnym ograniczeniu jego znaczenia w strukturze całkowitych środków. Ich wartość była najwyższa w 2013 r., po czym uległa redukcji o ponad 2 mld zł w latach kolejnych, a największy spadek (o 93%) nastąpił w zakresie płatności finansowanych z budżetu krajowego w 2017 r. Wartości te powróciły na stabilny poziom dopiero w 2022 r., co zbiegło się z rozpoczęciem wdrażania nowej perspektywy finansowej UE.

Na uwagę zasługuje również fakt, że całkowita wartość finansowania z budżetu UE (I i II filar łącznie) w latach 2013–2023 była co najmniej czterokrotnie wyższa niż środki krajowe w każdym analizowanym roku, co świadczy o dominującej roli WPR w systemie finansowania działalności rolniczej w Polsce. Dlatego można stwierdzić, że w ujęciu całościowym struktura finansowania działalności gospodarstw rolnych w Polsce podlegała wyraźnym zmianom jakościowym i ilościowym. Z jednej strony utrzymał się dominujący udział środków z budżetu UE – zarówno w płatnościach bezpośrednich, jak i inwestycjach, z drugiej natomiast zmniejszeniu uległa rola budżetu krajowego jako współfinansującego, co może budzić wątpliwości co do odporności systemu wsparcia w przypadku zmian w polityce unijnej. Utrzymujące się różnice w dynamice I i II filara wskazują na wzrastające znaczenie komponentów inwestycyjnych. Środki pochodzące z WPR pokrywały przeciętnie 35% wydatków na działalność inwestycyjną (Horbowiec i in., 2016).

Alternatywą i uzupełnieniem finansowania działalności, inwestycji i rozwoju polskich gospodarstw rolnych ze środków własnych i publicznych jest korzystanie z kapitału obcego. Korzyści w wymiarze finansowym związane z pozyskaniem kapitału obcego wynikają głównie z efektu dźwigni finansowej, efektu skali oraz zwiększenia aktywności inwestycyjnej podmiotów z sektora rolnego (Zawadzka i in., 2016; Szafraniec-Siluta i Zawadzka, 2017). Optymalnie skonstruowana struktura kapitału wpływa na wyniki produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych, a właściwe wykorzystanie kapitału obcego w finansowaniu działalności rolniczej powoduje wzrost potencjału wytwórczego, wydajności pracy i osiąganych dochodów oraz może przyczynić się do poprawy pozycji konkurencyjnej gospodarstw na rynku (Strzelecka i in., 2019).

Podstawową dłużną formą finansowania sektora rolnego są kredyty bankowe. Geneza powiązania

rolnictwa z rynkiem kredytowym wiąże się z następującymi czynnikami (Kata, 2020):

- wysoką kapitałochłonnością rolnictwa, która wyraża się względnie wysoką relacją kapitał-praca oraz kapitał-produkcja,
- specyfiką aktywów gospodarstw rolnych (w szczególności ziemi),
- zazwyczaj długim cyklem produkcji,
- występowaniem związków między stopami procentowymi a wartością ziemi rolnej,
- wysoką zmiennością uzyskiwanych efektów produkcyjnych.

Wymienione elementy wpływają na ograniczoną ofertę kredytową ze strony banków komercyjnych dla sektora agro. W tym zakresie największą specjalizację i najlepiej dostosowaną ofertę do potrzeb rolników przygotowywały banki spółdzielcze (Węclawski, 2010), jednakże ich rola powoli się zmniejsza na rzecz nowoczesnych instrumentów przeznaczonych dla tego sektora ze strony banków komercyjnych (Baraniak, 2020). Wśród determinantów popytu kredytowego w rolnictwie wyróżnia się uwarunkowania makroekonomiczne, polityczne i instytucjonalne, a także produkcyjno – organizacyjne, społeczno – demograficzne oraz behawioralne i neuroekonomiczne (Kulawik i in., 2025). Właśnie niechęć rolników do rozpoczynania skomplikowanej procedury uzyskania kredytu, która wynika z jednej strony z ich silnego przywiązania do tradycyjnej formy samofinansowania oraz obawy przed ryzykiem związanym z niepewnymi wynikami prowadzonej działalności w związku ze znaczącym wpływem czynników atmosferycznych, szkodników i fluktuację cen, a z drugiej strony z ograniczoną zdolnością kredytową i nieznanością oferty bankowej, powoduje tak niskie wykorzystanie tego źródła finansowania w gospodarstwach rolnych. Dlatego zainteresowanie kredytami dla rolnictwa jest niemal o połowę niższe niż funduszami europejskimi. Zmiany strukturalne w rolnictwie oraz zmiana pokoleniowa wśród zarządzających stały się motorem zmian w zakresie finansowania sektora rolnego. Zaczyna się teraz liczyć szybkość pozyskania środków oraz brak rozbudowanej strony biurokratycznej. W takim przypadku kredyty bankowe spełniają te oczekiwania lepiej niż dochody własne czy fundusze europejskie (Baraniak, 2020).

Efektom wspomnianych zmian jest systematyczny wzrost zadłużenia kredytowego rolników, które w ujęciu nominalnym w maju 2004 r. wynosiło niespełna 12 mld zł, a w lipcu 2019 r. osiągnęło swoje historyczne maksimum, oscylując prawie wokół 35 mld zł. Na podkreślenie zasługuje również fakt istotnych zmian w strukturze zadłużenia. Dominującą rolę zaczęło odgrywać finansowanie długoterminowe, co oznacza przewagę kredytów inwestycyjnych o terminie zapadalności powyżej pięciu lat. W 2021 r. udział tych kredytów w ogólnym zadłużeniu kredytowym rolnictwa wyniósł 77%. Mimo, iż w 2023 odsetek zadłużenia długoterminowego zmalał do około 60%, to wciąż widać utrzymującą się tendencję korzystania z tej formy finansowania zewnętrznego inwestycji w rolnictwie. W 2023 r. uwarunkowania geopolityczne, prawne i społeczne w Polsce zwiększały niepewność w związku z rozwojem działań wojennych w Ukrainie oraz popandemicznej sytuacji na rynku, czego skutkiem był fakt, iż decyzje inwestycyjne podejmowane były w warunkach wyższej niepewności oraz ryzyka. Niemniej jednak w finansowaniu zewnętrznym w sektorze rolnym systematycznie zwiększał się również udział kredytów i pożyczek średnio- i krótkoterminowych w zadłużeniu ogółem, co może prowadzić do bardziej efektywnego finansowania kapitału obrotowego (Kulawik i in., 2025).

Potwierdzeniem przedstawionych trendów są inne badania prowadzone w kierunku oceny zainteresowania rolników kredytami bankowymi. W analizie zaprezentowanej przez zespół Strzeleckiej (2019) pokazano, że niemal połowa, tj. 48,61% z bardzo dużej próby, bo liczącej 12021 towarowych gospodarstw rolnych korzystała z zewnętrznych źródeł finansowania działalności rolniczej. Przeciętne zadłużenie wśród gospodarstw korzystających z tego źródła oscylowało wokół wartości około 232,03 tys. zł, przy czym połowa badanej zbiorowości charakteryzowała się poziomem zadłużenia niższym niż 98,5 tys. zł. Wyniki te potwierdzają również dominującą rolę kredytów długoterminowych w strukturze finansowania bankowego. Kredyty długoterminowe stanowiły średnio 62,5% wszystkich zobowiązań, a ich mediana wynosiła 75%. Potwierdza to inne wyniki badań, które prezentowane były w literaturze przez innych autorów (Mądra, 2010; Felczak i Domańska, 2014; Strzelecka, 2012).

Rolnicy zaczęli również korzystać z alternatywnych źródeł finansowania działalności. Znane już im są finansowania fabryczne, pożyczka leasingowa, jak również skomplikowane mechanizmy zmniejszające ryzyko, jak: sekurytyzacja, gwarancje bankowe czy finansowanie joint-venture (Baraniak, 2020).

1.3. Podsumowanie

Rolnictwo jest sektorem o bardzo wysokim poziomie ryzyka prowadzenia działalności, co wynika z czynników zewnętrznych, niezależnych od producentów rolnych, w tym od warunków atmosferycznych. Dochodzą do tego długie cykle produkcyjne, w efekcie których występują duże rozbieżności między okresem ponoszenia nakładów a okresem uzyskiwania zwrotu z inwestycji. Determinuje to w dużej mierze dobór źródeł finansowania gospodarstw rolnych. Jednym z podstawowych i najczęściej wykorzystywanych źródeł finansowania zarówno działalności bieżącej, jak i inwestycyjnej gospodarstw rolnych są środki własne. Zapewniają one większe bezpieczeństwo, zwłaszcza działalności inwestycyjnej niż źródła zewnętrzne. Literatura wskazuje także, że przyczyną preferowania tego

źródła finansowania gospodarstw rolnych są także obawy rolników przed korzystaniem z nieznanych im form kapitału.

Od akcesji Polski do UE fundusze unijne stały się chętnie wybieraną formą finansowania działalności rolniczej. Pozwoliło to na rozwój sektora rolnego oraz wzrost poziomu jego konkurencyjności. Jednak sprawnie realizowany proces modernizacji rolnictwa wymaga wsparcia działalności inwestycyjnej także poprzez inne źródła finansowania. Podstawowymi zewnętrznymi instrumentami wsparcia działalności inwestycyjnej w rolnictwie są kredyty bankowe. Jednak nie każdy bank ma w swojej ofercie usługi dedykowane rolnikom. Szczególny charakter działalności rolniczej wymusza na instytucjach finansowych budowanie instrumentów ze specjalnym przeznaczeniem dla sektora rolnego.

ROZDZIAŁ II. Ocena konkurencyjności polskiego rolnictwa na tle innych krajów Unii Europejskiej

2.1. Pojęcie konkurencyjności i znaczenie jej oceny

Konkurencyjność jest zagadnieniem o skomplikowanym charakterze, stąd istnieje wiele definicji konkurencyjności. Odnoszą się one do krajów bądź gospodarek narodowych, regionów, sektorów bądź branż gospodarki, a także przedsiębiorstw. Teorie i koncepcje konkurencyjności w ujęciu makro dotyczą handlu międzynarodowego i przewagi komparatywnej krajów w wytwarzaniu określonych produktów.

Uniwersalna definicja konkurencyjności wciąż nie została opracowana, ponieważ można ją postrzegać z kilku perspektyw. Dla niektórych badaczy konkurencyjność jest postrzegana jako zdolność do osiągania dobrych wyników (Buckley i in., 1988), dla innych jest to z kolei utrzymanie przewagi komparatywnej kraju (Latruffe, 2010). Według OECD konkurencyjność to zdolność firm, przemysłów, regionów, narodów lub ponadnarodowych ugrupowań do sprostania międzynarodowej konkurencji, a także zapewnienia relatywnie wysokiej stopy zwrotu od zastosowanych czynników produkcji oraz relatywnie wysokiego poziomu zatrudnienia na trwałych podstawach (Hatzichronoglou, 1996). Zgodnie z definicją, konkurencyjność to zdolność do skutecznego konkurowania z innymi podmiotami w dążeniu do analogicznych celów (Kulawik i Wieliczko, 2012). Komisja Europejska (2017) podkreśla, że konkurencyjność jest silnie związana z produktywnością i handlem.

Poziom konkurencyjności przedsiębiorstw, sektorów i gospodarek narodowych zależy od wzajemnych powiązań pomiędzy różnymi płaszczyznami systemu gospodarczego opisującymi konkurencyjność na jej poszczególnych poziomach. **Konkurencyjność sektora rolnego** kształtuje się zatem pod wpływem siły konkurencyjnej poszczególnych gospodarstw rolnych, z wykorzystaniem efektu synergii, ale jest także efektem konkurencyjności kraju czy regionu. Pojęcie konkurencyjności w odniesieniu do rolnictwa zaczęło pojawiać się w publikacjach naukowych w latach 80. ubiegłego wieku i wówczas dotyczyło ono przede wszystkim wielkości gospodarstw rolnych, a także korzyści skali ich działalności. Z biegiem lat z konkurencyjnością rolnictwa zaczęło wiązać systemy produkcyjne, a zwłaszcza zależności pomiędzy tymi systemami a wielkością gospodarstw oraz ich efektywnością. Stopniowo odkrywano kolejne determinanty konkurencyjności w rolnictwie, a wśród nich różne czynniki o charakterze organizacyjnym, psychologicznym czy socjologicznym (Schaper i in., 2011). Konkurencyjność rolnictwa

w ujęciu sektorowym definiowana jest jako trwała i wysoka rentowność oraz zdolność do utrzymania udziału w rynku krajowym i/lub na rynkach zagranicznych (Ekman i Gullstrand, 2006). Konkurencyjność rolnictwa w ujęciu przestrzennym stanowi wiązkę unikalnych zdolności wynikających z posiadanych zasobów oraz ich wzajemnych relacji, które są trudne do naśladowania i osiągnięcia przez konkurentów. Konkurencyjność jest więc wielowymiarową cechą wynikającą z wewnętrznej charakterystyki rolnictwa danego kraju, związaną z umiejętnością adaptacji do zmian zachodzących w otoczeniu.

Analizując konkurencyjność międzynarodową, należy odróżnić dwa pojęcia, tj. międzynarodową zdolność konkurencyjną, określaną często mianem **potencjału konkurencyjności** oraz międzynarodową **pozycję konkurencyjną**, nazywaną inaczej konkurencyjnością typu wynikowego. Pierwsza z nich eksponuje to, co określa zdolności rolnictwa do działań tworzących podstawy ich skutecznego konkurowania. Potencjał konkurencyjny określony jest przez wszystkie zasoby będące w posiadaniu i możliwe do wykorzystania. Potencjał konkurencyjny to swoisty wkład lub nakład w procesie konkurowania (Gorynia, 2009). Odpowiednie wykorzystanie i oddziaływanie na potencjał produkcyjny poprzez zarządzanie konkurencyjnością prowadzi do osiągnięcia określonych rezultatów konkurowania (pozycji konkurencyjnej). Konkurencyjność wynikowa określa zatem wyniki konkurowania. Aby osiągnąć konkretną pozycję konkurencyjną, rozumianą jako wynik konkurencji, niezbędne jest zbudowanie odpowiedniego potencjału konkurencyjności (Jambor i Babu, 2016). Zatem oceniając konkurencyjność sektora rolnego, potencjał produkcyjny należy traktować jako źródło jego przewagi konkurencyjnej. Odpowiednie wykorzystanie potencjału produkcji rolnej w danym kraju może skutkować wyższymi wynikami produkcji niż w innych i kształtować w ten sposób przewagę konkurencyjną (Tłuczak, 2019). Potencjał ten w poszczególnych krajach jest pochodną wpływu różnych grup czynników, w tym wielkości czynników produkcji, wzajemnych relacji między nimi, a także sposobu ich użycia (Frohberg i Hartman, 1997).

2.2. Metodyka badania

Z praktycznego punktu widzenia ważnym zagadnieniem przy badaniu poziomu konkurencyjności są jej mierniki. Istnieje szereg różnych podejść do problematyki konkurencyjności, a tym samym do jej pomiaru. W niniejszym opracowaniu odrębnie odniesiono się do oceny potencjału konkurencyjności, tj.

zasobów czynników produkcji i relacji pomiędzy nimi oraz do aspektów wynikowych rolnictwa. Podejście takie pozwoli na określenie potencjału produkcyjnego oraz na skonfrontowanie go z efektywnością jego wykorzystania oraz osiąganymi wynikami, które są tego konsekwencją. Można przyjąć hipotezę, że kraje charakteryzujące się wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, dzięki lepszym technologiom i bardziej chłonnemu rynkowi (wyższy popyt), będą bardziej produktywnie niż kraje o wysokim potencjale rolniczym, ale na niższym poziomie rozwoju gospodarczego.

Do oceny poziomu konkurencyjności wykorzystano metodę porządkowania liniowego – metodę TOPSIS (Technique for Order Performance by Similarity to an Ideal Solution) opracowaną przez Hwang i Yoon (1981). Jest to metoda wzorcowa, w której wyznacza się dwa punkty odniesienia – wzorzec i antywzorzec (Bąk, 2016). Miernik syntetyczny oparty na metodzie TOPSIS umożliwia zastąpienie opisu badanych obiektów (państw) za pomocą wielu cech, opisem

przy użyciu jednej wielkości zagregowanej. Pozwala to na ocenę konkurencyjności rolnictwa za pomocą pojedynczej wartości, na uszeregowanie obiektów, a także na ukazanie skali zróżnicowania między obiektami. Ramy analityczne wskaźnika syntetycznego składają się z trzech głównych etapów, takich jak: wybór cech diagnostycznych, standaryzacja wybranych cech oraz obliczenie wartości wskaźnika.

Procedura tworzenia miary syntetycznej jest procesem wieloetapowym, w którym uwzględniono następujące etapy:

Etap 1. Wybór cech prostych będących wyznacznikami częściowymi badanego zjawiska oraz ustalenie ich wartości dla badanych obiektów, następnie wyeliminowanie ze zbioru wyjściowego cech, które są nadmiernie skorelowane z innymi cechami.

Etap 2. Ustalenie kierunku preferencji cech prostych w stosunku do rozpatrywanego kryterium ogólnego oraz ich znormalizowanie.

W celu normalizacji cech zastosowano procedurę unitaryzacji w oparciu o następujące wzory:

dla stymulant:

$$c_{ik} = \frac{x_{ik} - \min_i \{x_{ik}\}}{\max_i \{x_{ik}\} - \min_i \{x_{ik}\}} \quad i = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, m \quad (1)$$

dla destymulant:

$$c_{ik} = \frac{\max_i \{x_{ik}\} - x_{ik}}{\max_i \{x_{ik}\} - \min_i \{x_{ik}\}} \quad i = 1, 2, \dots, n; k = 1, 2, \dots, m \quad (2)$$

gdzie:

$\max_i \{x_{ik}\}$ – maksymalna wartość k-tej cechy,

$\min_i \{x_{ik}\}$ – minimalna wartość k-tej cechy.

Etap 3. Określenie pozytywnego idealnego i negatywnego idealnego rozwiązania.

$$A^+ = \left(\max_i (c_{i1}), \max_i (c_{i2}), \dots, \max_i (c_{ik}) \right) = (c_1^+, c_2^+, \dots, c_k^+) \quad (3)$$

$$A^- = \left(\min_i (c_{i1}), \min_i (c_{i2}), \dots, \min_i (c_{ik}) \right) = (c_1^-, c_2^-, \dots, c_k^-) \quad (4)$$

Etap 4. Obliczanie miary separacji.

Oddzielenie każdej alternatywy od pozytywnego idealnego (d^+) i negatywnego idealnego (d^-) rozwiązania, przy użyciu n -wymiarowej odległości euklidesowej:

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{k=1}^K (c_{ik} - c_k^+)^2} \quad i = 1, \dots, n \quad (5)$$

$$d_i^- = \sqrt{\sum_{k=1}^K (c_{ik} - c_k^-)^2} \quad i = 1, \dots, n \quad (6)$$

Etap 5. Wyznaczenie wartości miary syntetycznej:

$$z_i = \frac{d_i^-}{d_i^+ + d_i^-} \quad (7)$$

gdzie $0 \leq z_i \leq 1$.

Im wyższą wartość posiada indeks z_i , tym wyższy poziom badanego zjawiska – potencjału konkurencyjności lub pozycji konkurencyjnej.

Etap 6. Uporządkowanie liniowe i kwalifikacja obiektów (krajów).

Na podstawie syntetycznej miary z_i , średniej i odchylenia standardowego, kraje członkowskie UE podzielono na cztery klasy typologiczne reprezentujące różny poziom konkurencyjności rolnictwa:

- I klasa: $z_i \geq \bar{z} + s_z$
- II klasa: $\bar{z} \leq z_i < \bar{z} + s_z$
- III klasa: $\bar{z} - s_z \leq z_i < \bar{z}$
- IV klasa: $z_i < \bar{z} - s_z$

gdzie: $\bar{z}$ – średnia, s_z – odchylenie standardowe.

Ze względu na przyjęte kryteria oceny konkurencyjności, obliczono **dwa odrębne mierniki syntetyczne – jeden z nich ocenia potencjał konkurencyjności, drugi zaś pozycję konkurencyjną rolnictwa**. Z uwagi na relatywny charakter badanego zjawiska w ocenie uwzględniono 27 krajów członkowskich UE. Z jednej strony pozwoliło to na porównanie krajów pomiędzy sobą, z drugiej zaś umożliwiło stworzenie rankingu państw członkowskich według wartości miernika syntetycznego.

Zmienne przyjęte do obliczenia indeksu potencjału konkurencyjności oraz indeksu pozycji konkurencyjnej przedstawiono w tabeli 2. Pierwszy z nich opiera się na czterech zmiennych dotyczących zasobów czynników produkcji oraz relacji pomiędzy nimi, drugi natomiast uwzględnia pięć zmiennych o charakterze wynikowym.

Analizą objęto lata 2013 i 2022 z uwagi na to, że rok 2013 był ostatnim rozszerzeniem UE (Chorwacja). Pozwoliło to na ocenę zmian, jakie dokonały się w dziesięcioletnim okresie.

Tabela 2. Mierniki konkurencyjności rolnictwa i ich komponenty.

Rodzaj miernika	Komponenty		
	Oznaczenie	Wskaźnik	Jednostka miary
Indeks potencjału konkurencyjności	X1	Liczba pracujących na 100 ha użytków rolnych	AWU/100 ha
	X2	Udział w całkowitej powierzchni UR w UE	%
	X3	Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego	ha
	X4	Nakłady brutto na środki trwałe w rolnictwie na 1 ha UR	euro/ha
Indeks pozycji konkurencyjnej	X5	Udział w unijnej wartości produkcji rolniczej w cenach stałych (2015 = 100)	%
	X6	Produktywność ziemi (wartość produkcji rolniczej na 1 ha użytków rolnych (UR))	euro/ha
	X7	Produktywność pracy (WDB na 1 osobę pełnozatrudnioną, tj. AWU)	euro/AWU
	X8	Produktywność kapitału (wartość produkcji rolniczej/koszty zużycia pośredniego)	euro
	X9	Udział kraju w eksporcie unijnym produktów grupy 1 według klasyfikacji SITC – żywność, napoje i tytoń (intra i extra)	%

Źródło: Opracowanie własne.

2.3. Wyniki

2.3.1. Statystyki opisowe

W tabeli 3 przedstawiono statystyki opisowe zmiennych przyjętych do obliczenia indeksu potencjału konkurencyjności, a w tabeli 4 – do indeksu pozycji konkurencyjnej.

2.3.2. Potencjał konkurencyjności

Potencjał produkcyjny rolnictwa tworzony jest przez zasoby naturalne, sposoby ich wykorzystania, uwarunkowania przyrodnicze, zasoby siły roboczej, środki techniczne oraz podstawowe warunki ekonomiczne (Nowak i in., 2014). Jest on zatem zjawiskiem

złożonym, które nie może być określone za pomocą jednej zmiennej, lecz wielu. Analiza jego poziomu może być prowadzona jednowymiarowo (dla każdej cechy oddzielnie), jednak bardziej odpowiednie wydaje się podejście wielowymiarowe (Kisielińska, 2017). Takie też podejście zastosowano do oceny potencjału konkurencyjności rolnictwa.

Miara syntetyczna przyjmowała w 2013 r. wartości od 0.138 na Malcie do 0.544 w Niemczech (rysunek 1). Polska zajmowała 22 pozycję wśród krajów członkowskich, co należy tłumaczyć niewłaściwymi relacjami pomiędzy czynnikami produkcji, zwłaszcza pomiędzy ziemią i pracą. Według danych Eurostat, w 2013 r. w Polsce na 100 ha UR pracowało około 13 osób, przy średniej dla 27 krajów UE wynoszącej niecałe 8 osób. O niekorzystnych uwarunkowaniach strukturalnych w polskim rolnictwie świadczy także niska przeciętna

Tabela 3. Statystyki deskryptywne wskaźników składających się na syntetyczny miernik potencjału konkurencyjności rolnictwa.

Zmienna	X1	X2	X3	X4
2013				
Średnia	7.94	3.70	31.29	555.14
Odchylenie standardowe	8.41	4.65	30.27	565.24
Minimum	2.01	0.01	1.16	74.00
Maksimum	43.11	18.10	133.01	2777.80
2022				
Średnia	7.94	3.70	31.29	555.14
Odchylenie standardowe	8.41	4.65	30.27	565.24
Minimum	2.01	0.01	1.16	74.00
Maksimum	43.11	18.10	133.01	2777.80

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 4. Statystyki deskryptywne wskaźników składających się na syntetyczny miernik pozycji konkurencyjnej rolnictwa.

Zmienna	X7	X8	X9	X10	X11
2013					
Średnia	3.70	2926.50	16832.8939	1.509954	3.703704
Odchylenie standardowe	5.18	3274.35	13471.43	0.30	5.05
Minimum	0.03	585.96	2776.64	1.08	0.05
Maksimum	19.19	15450.44	61495.01	2.16	16.78
2022					
Średnia	3.70	3096.11	22682.11	1.53	3.70
Odchylenie standardowe	5.00	3327.93	19428.40	0.26	4.70
Minimum	0.03	673.34	2872.28	0.91	0.06
Maksimum	17.96	16302.28	74070.42	2.09	16.09

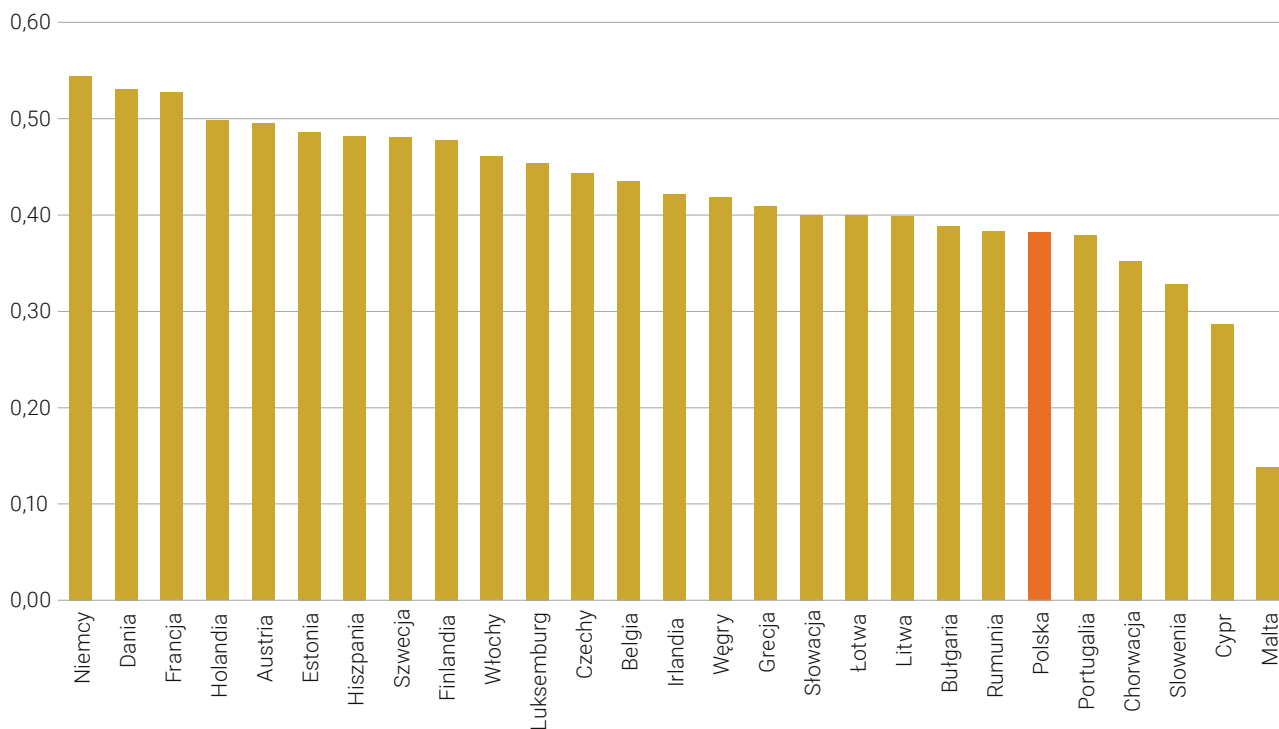
Źródło: Opracowanie własne.

powierzchnia gospodarstw rolnych. Z drugiej strony, Polska dysponuje dużymi zasobami ziemi użytkowanej rolniczo, w 2013 r. zajmowała pod

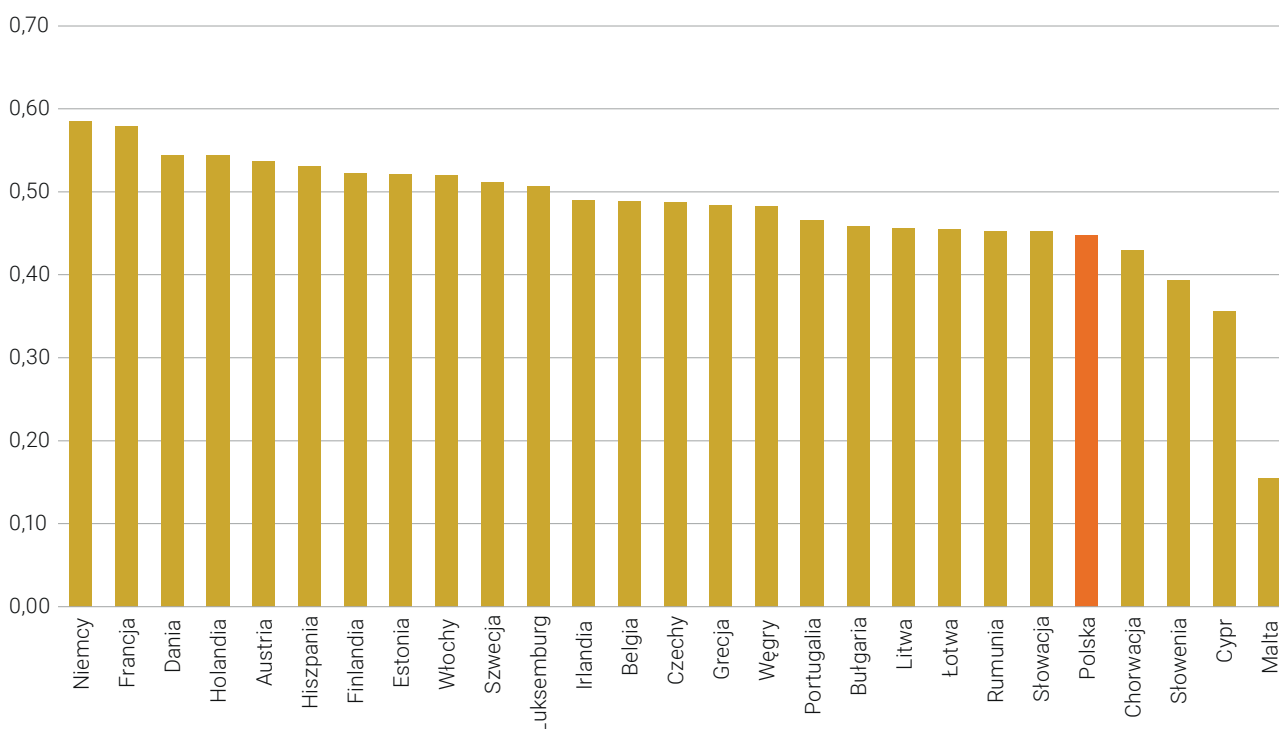
tym względem 4 miejsce wśród krajów członkowskich. Pierwsze pięć lokat pod względem indeksu potencjału konkurencyjności należało do Niemiec,

Rysunek 1. Ranking państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjności rolnictwa w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

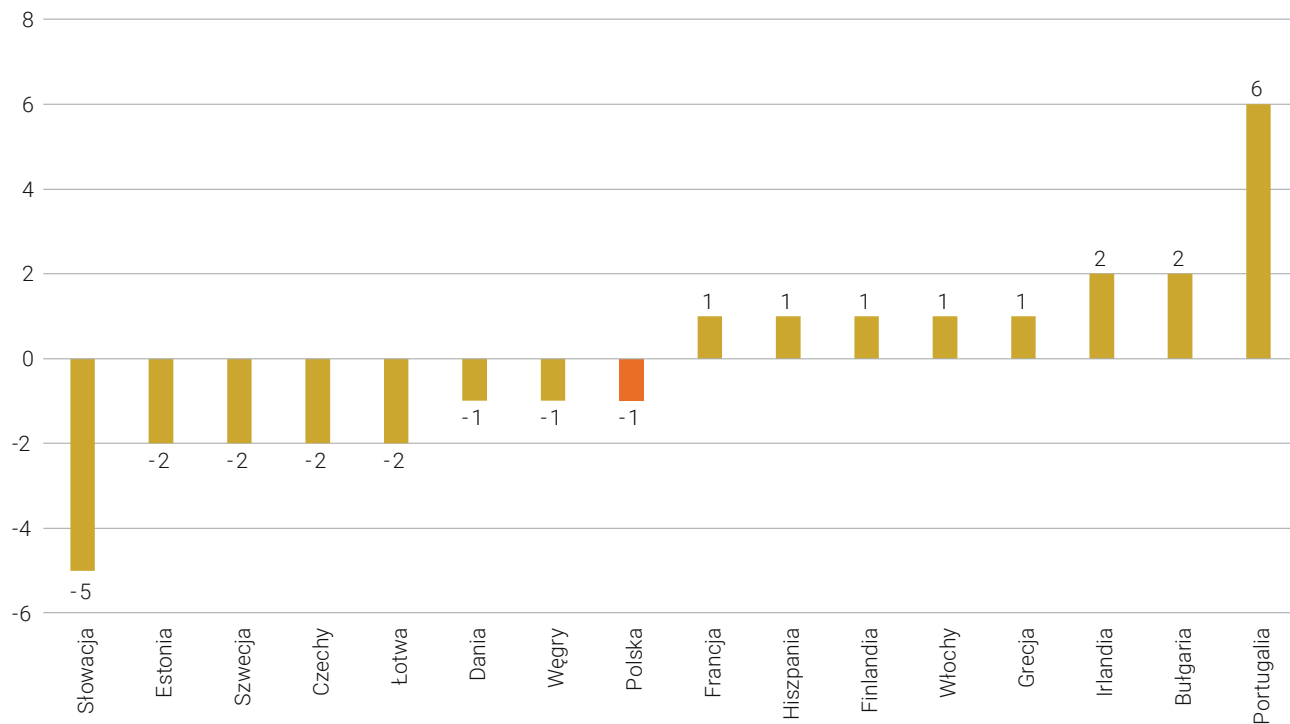
Rysunek 2. Ranking państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjności w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

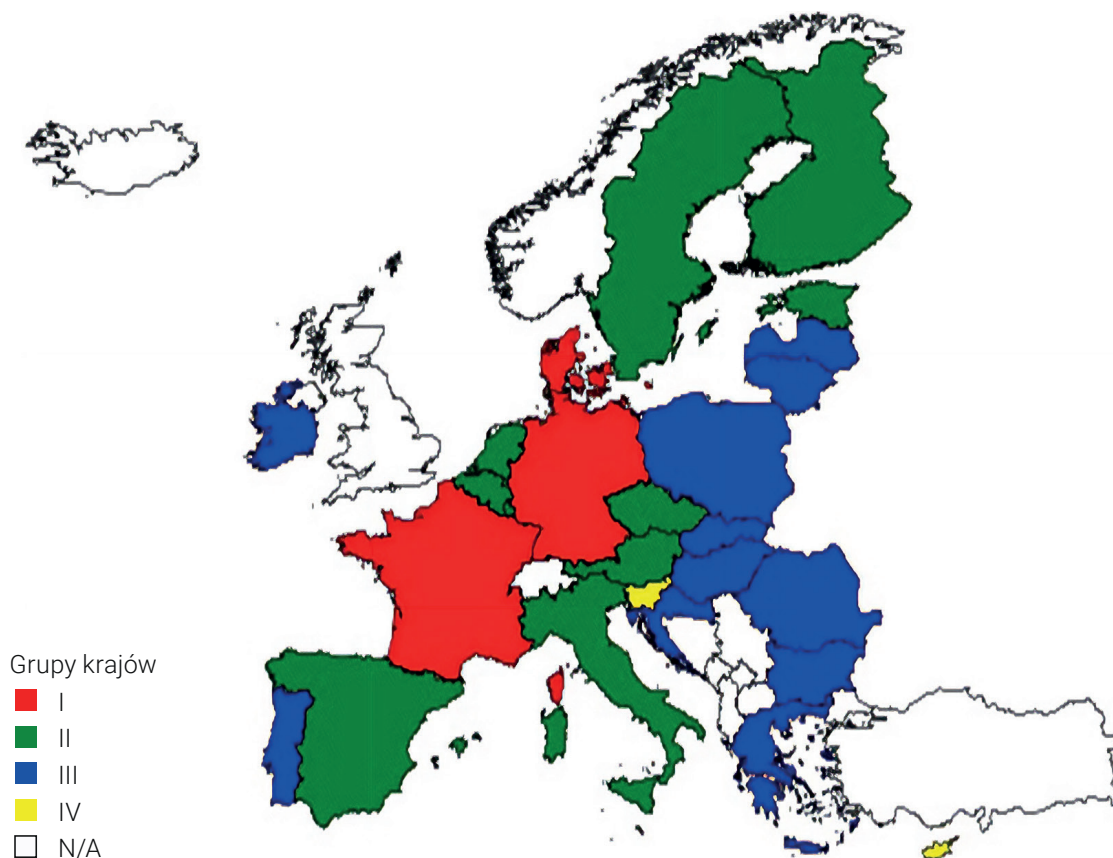

Rysunek 3. Zmiany lokat państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjności rolnictwa w roku 2022 względem roku 2013.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Rysunek 4. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjnego rolnictwa w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Danii, Francji, Holandii i Austrii, a więc starych krajów członkowskich, ostatnie natomiast do Malty i Cypru. W 2022 r. lokata Polski pogorszyła się o jedno miejsce, przy niezmiennym początku i końcu rankingu (rysunek 2 i rysunek 3).

Na wykresie nie zamieszczono krajów, w przypadku których nie nastąpiła zmiana lokaty pod względem indeksu potencjału konkurencyjności, tj. Niemcy, Holandia, Austria, Luksemburg, Belgia, Litwa, Rumunia, Chorwacja, Słowenia, Cypr oraz Malta.

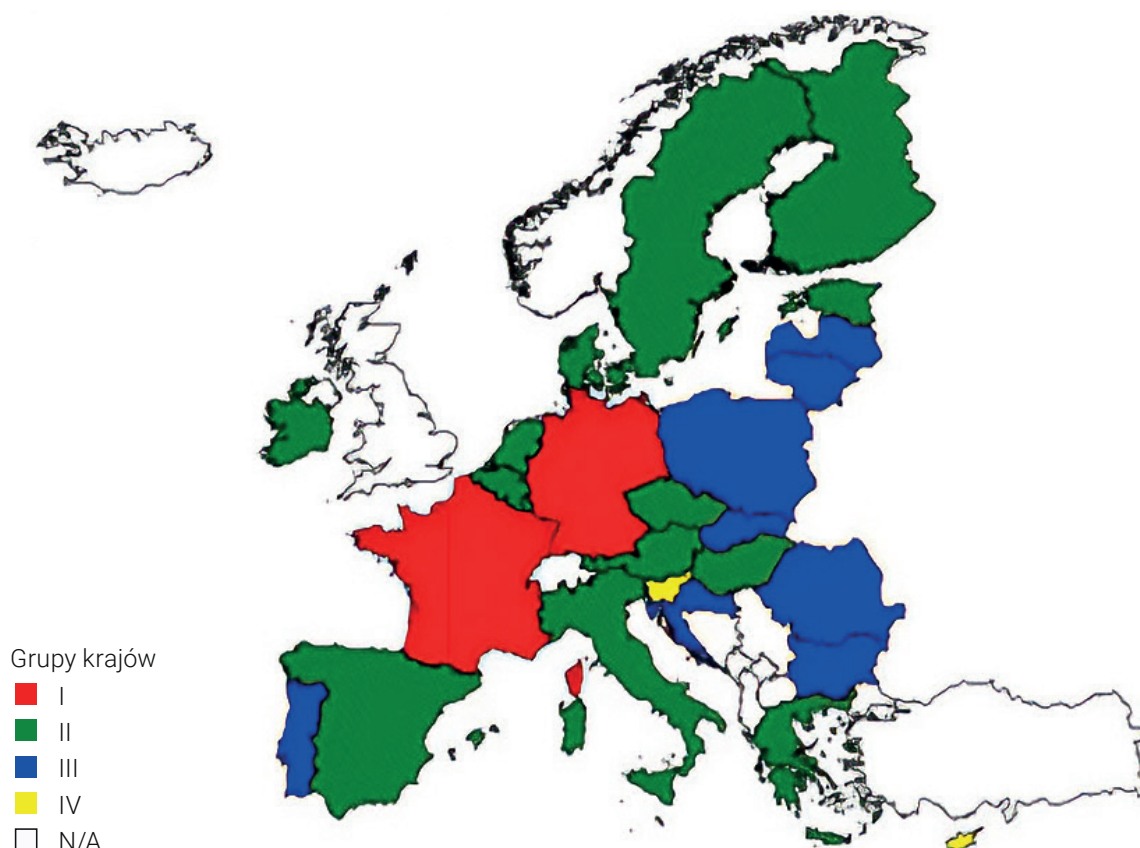
Na podstawie wartości syntetycznej miary poziomu potencjału konkurencyjności rolnictwa wyodrębniono klasy typologiczne krajów członkowskich, wydzielając cztery rozłączne podzbiory obiektów. Przedziały wartości indeksu syntetycznego obliczono zgodnie ze wzorami przedstawionymi w części metodycznej. W pierwszej grupie krajów o najwyższym poziomie potencjału konkurencyjności w 2013 r. znalazły się trzy państwa członkowskie UE - Niemcy, Dania i Francja. W 2022 r. Dania przesunęła się do grupy drugiej o ponadprzeciętnym poziomie indeksu syntetycznego.

W 2022 r. grupa ta była najbardziej liczna, w jej skład wchodziło 14 krajów, z czego wszystkie, które były w drugiej klasie w 2013 r. Grupa trzecia składała się głównie z krajów nowo przyjętych do UE, poza Irlandią, Grecją i Portugalią w 2013 r. oraz Portugalią w 2022 r. Klasa o najniższym poziomie potencjału konkurencyjności była niezmienna, w obu badanych latach obejmowała Słowenię, Cypr i Maltę (rysunek 4 i rysunek 5).

2.3.3. Pozycja konkurencyjna

Analiza wykazała, że najwyższym poziomem konkurencyjności rolnictwa, niezależnie od roku charakteryzowały się Holandia, Niemcy, Francja, Włochy i Hiszpania, a w 2022 r. do grupy krajów o najwyższej konkurencyjności dołączyła jeszcze Belgia (rysunek 6 oraz rysunek 7). Polska zajmowała w 2022 r. dość wysoką dziewiątą lokatę wśród 27 krajów członkowskich UE, co oznacza, że awansowała o jedną lokatę w stosunku do roku 2013. Najmniej konkurencyjne pod względem osiągniętych wyników w 2022 r. były Łotwa, Estonia

Rysunek 5. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjnego rolnictwa w 2022 r.

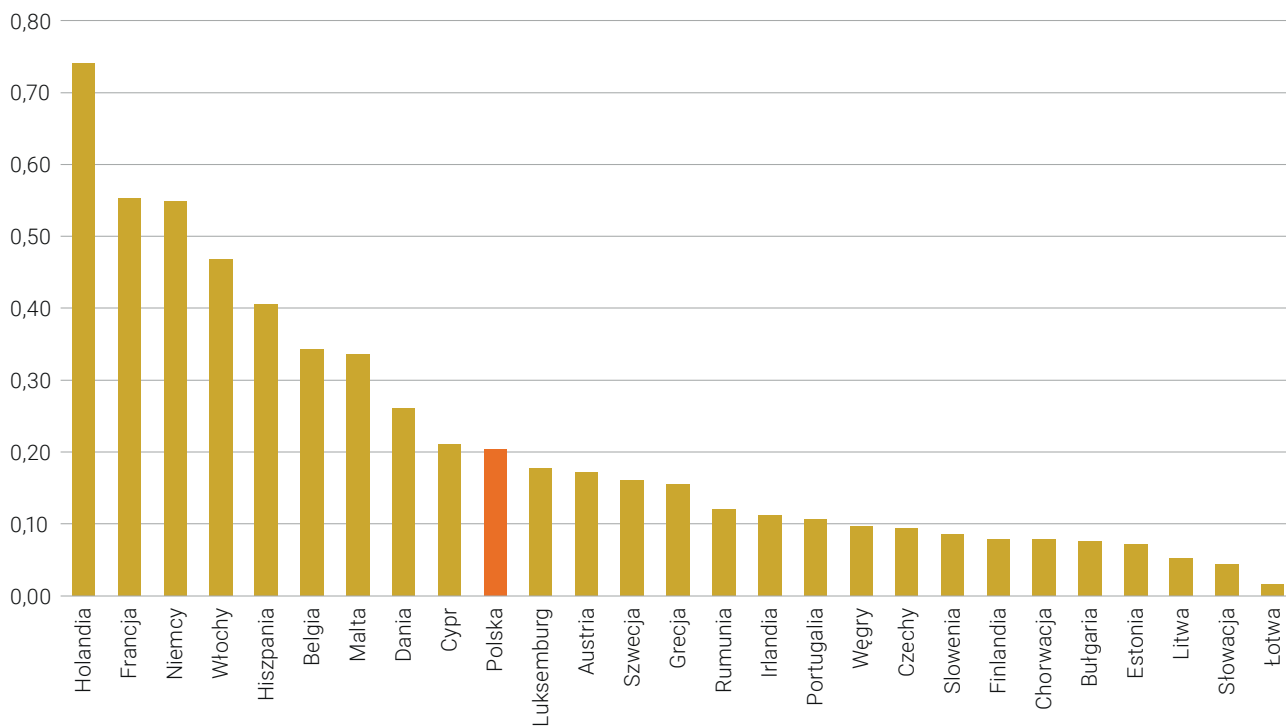
Źródło: Opracowanie własne.

i Słowacja, a w 2013 – Litwa, Słowacja i Łotwa. W 2022 r. ostatnie osiem miejsc zajmowały nowe kraje członkowskie UE, natomiast sześć pierw-

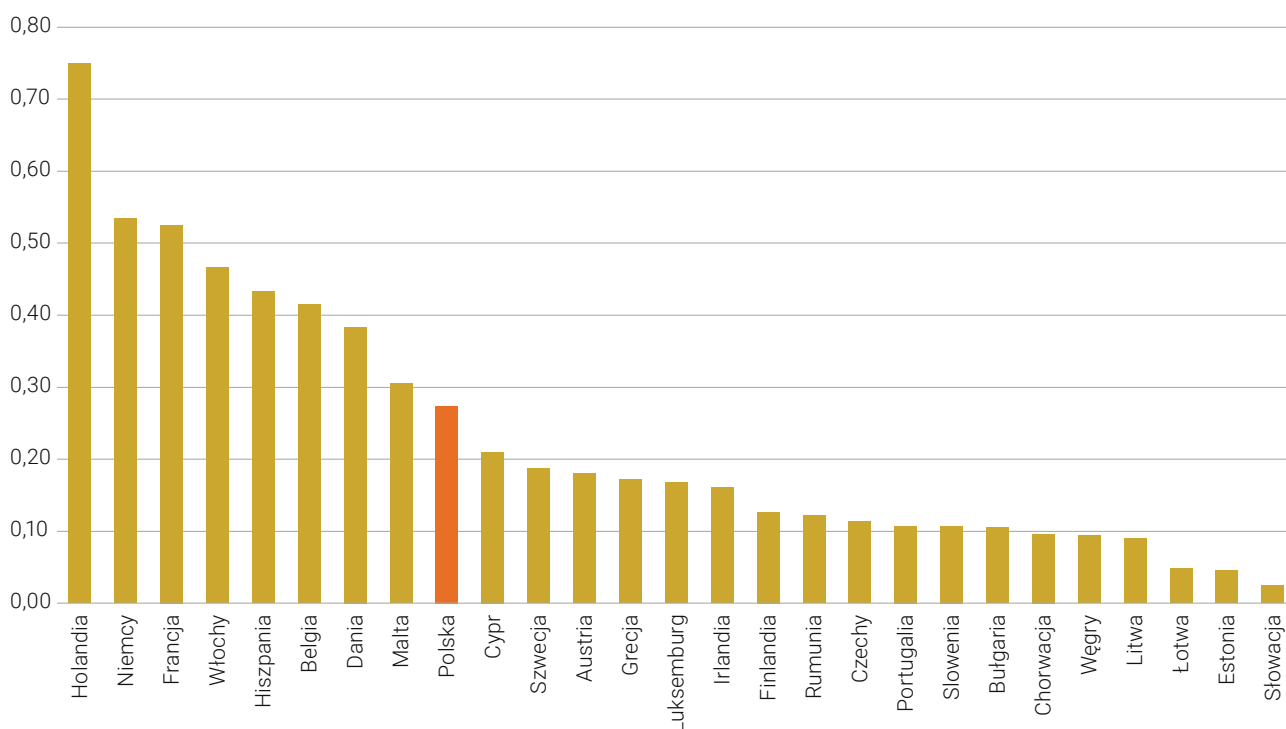
szych lokat kraje tzw. „starej UE”, co wskazuje na utrzymujące się dysproporcje pomiędzy nowymi i starymi członkami UE.

Rysunek 6. Ranking państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Rysunek 7. Ranking państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

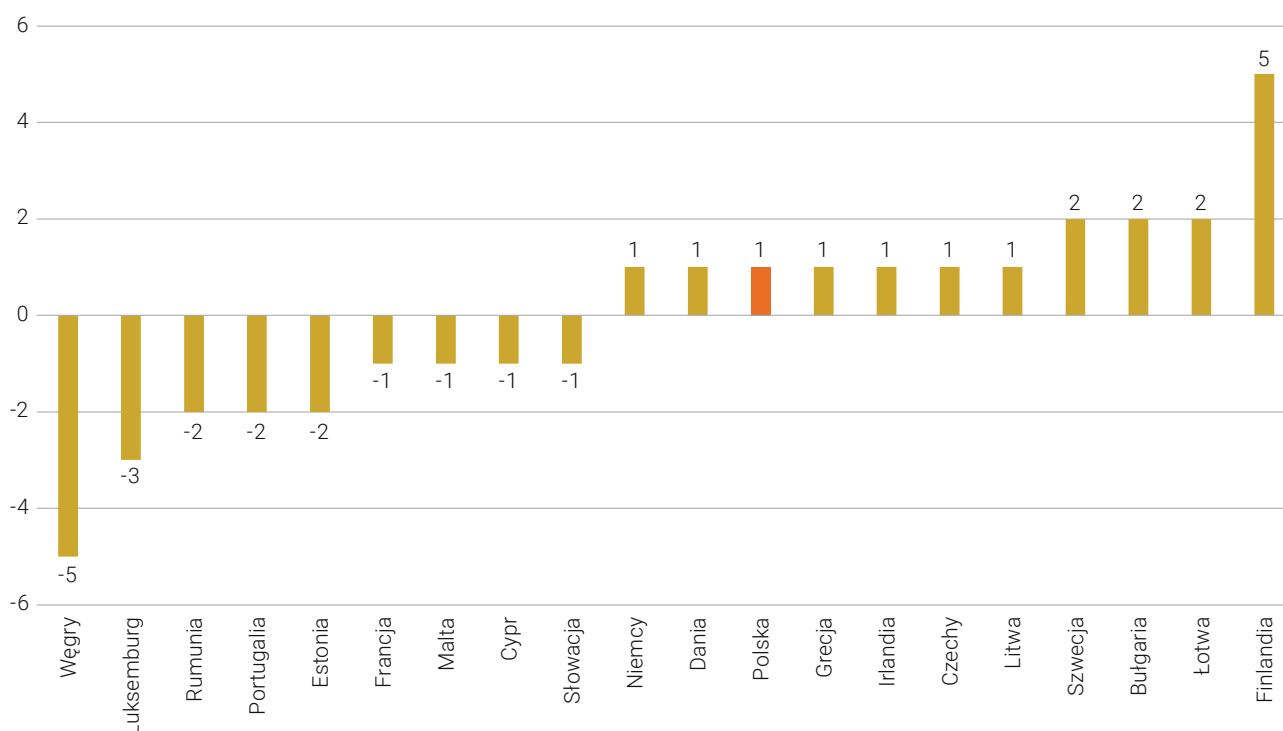
Porównanie rankingów krajów członkowskich UE opracowanych na podstawie indeksu pozycji konkurencyjnej w latach 2013 i 2022 pozwala zidentyfikować państwa, gdzie ta pozycja poprawiła się lub pogorszyła (rysunek 8). Na wykresie nie zamieszczono krajów, które nie zmieniły swojego miejsca w rankingu, tj. Holandia, Włochy, Hiszpania, Belgia, Austria, Słowenia oraz Chorwacja. W przypadku jedenastu państw, w tym w Polsce nastąpiła poprawa pozycji w rankingu. Największa poprawa pozycji konkurencyjnej rolnictwa miała miejsce w Finlandii, która awansowała o 5 lokat, zajmując ostatecznie w 2022 r. szesnaste miejsce. Wynikało to z najwyższej spośród krajów członkowskich dynamiki wzrostu produktywności pracy (211%) oraz kapitału (128,8%). O dwa miejsca **poprawiły swoje lokaty** Łotwa, Bułgaria oraz Szwecja, a **o jedno miejsce** - Niemcy, Dania, **Polska**, Grecja, Irlandia, Czechy oraz Litwa. W przypadku Polski awans w rankingu pozwolił na uzyskanie w 2022 r. dziewiątej lokaty. Przyczyniła się do tego wysoka dynamika wzrostu produktywności pracy (150%) oraz ziemi (125,6%), a także wzrost udziału Polski w unijnej produkcji rolniczej (o blisko 1 p.p.) oraz w unijnym eksporcie produktów rolno-spożywczych (o 2,3% p.p.).

Wyraźna utrata pozycji w rankingu dotyczyła Węgier, które spadły z 18 na 23 miejsce (o 5 miejsc). Anali-

za wskaźników częściowych pozwala stwierdzić, że powodem pogorszenia pozycji konkurencyjnej był nieznaczny spadek udziału w unijnym eksporcie produktów rolno-spożywczych (z 1,8% do 1,7%), niewielki spadek produktywności ziemi, a także relatywnie niższa dynamika wzrostu pozostałych wskaźników częściowych. O trzy lokaty pogorszyła się pozycja rolnictwa luksemburskiego, o dwie lokaty – rumuńskiego, portugalskiego oraz estońskiego, natomiast o jedną – francuskiego, maltańskiego, cypryjskiego i słowackiego.

Na podstawie przeprowadzonych analiz dokonano klasyfikacji badanych krajów, zaliczając je do czterech grup według syntetycznej miary pozycji konkurencyjnej rolnictwa, zgodnie z przedziałami wyodrębnionymi na podstawie formuł zaprezentowanych w części metodycznej niniejszego rozdziału. W klasie pierwszej o najwyższym poziomie konkurencyjności w aspekcie wynikowym w obu badanych latach znalazły się Holandia, Francja, Niemcy, Włochy, Hiszpania, a w 2022 r. do klasy tej dołączyła jeszcze Belgia. Klasa druga była mało liczna, reprezentowały ją zaledwie 3 kraje. W 2013 r. zaliczono tu Belgię, Maltę i Danię, a w 2022 r. w miejsce Belgii weszła Polska. Trzecia grupa o niższym niż przeciętny poziomie konkurencyjności była najbardziej liczna,

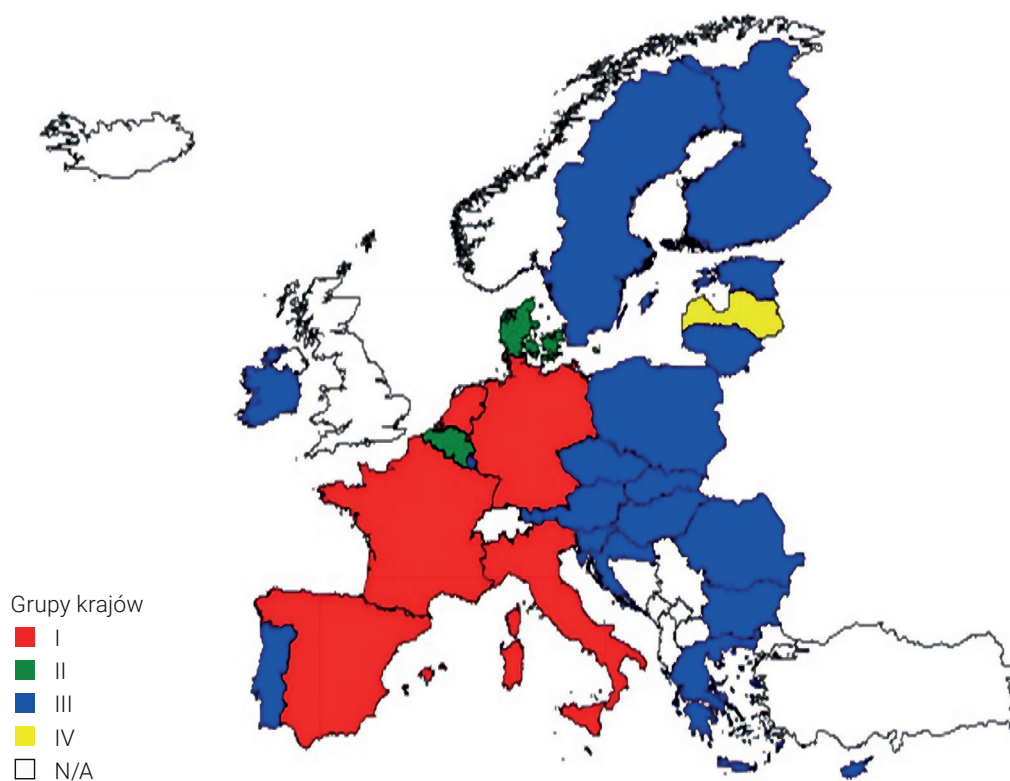
Rysunek 8. Zmiany lokat krajów członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej rolnictwa w latach 2013–2022.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

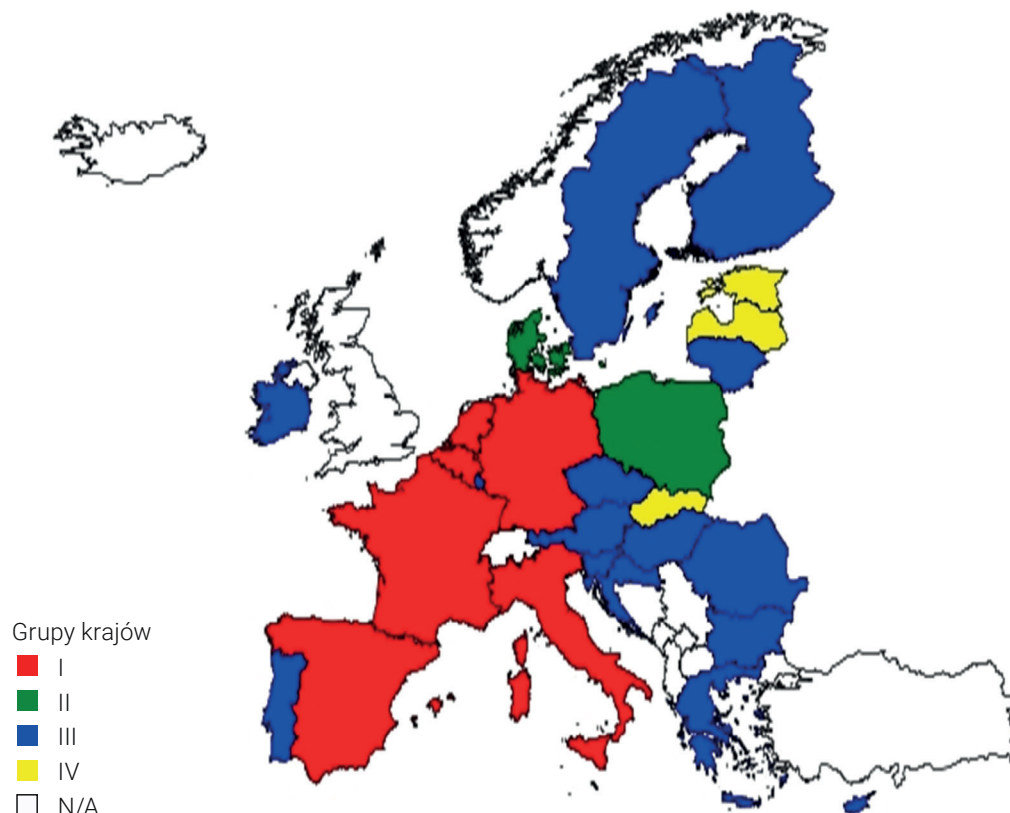

Rysunek 9. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej rolnictwa w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Rysunek 10. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej rolnictwa w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne.

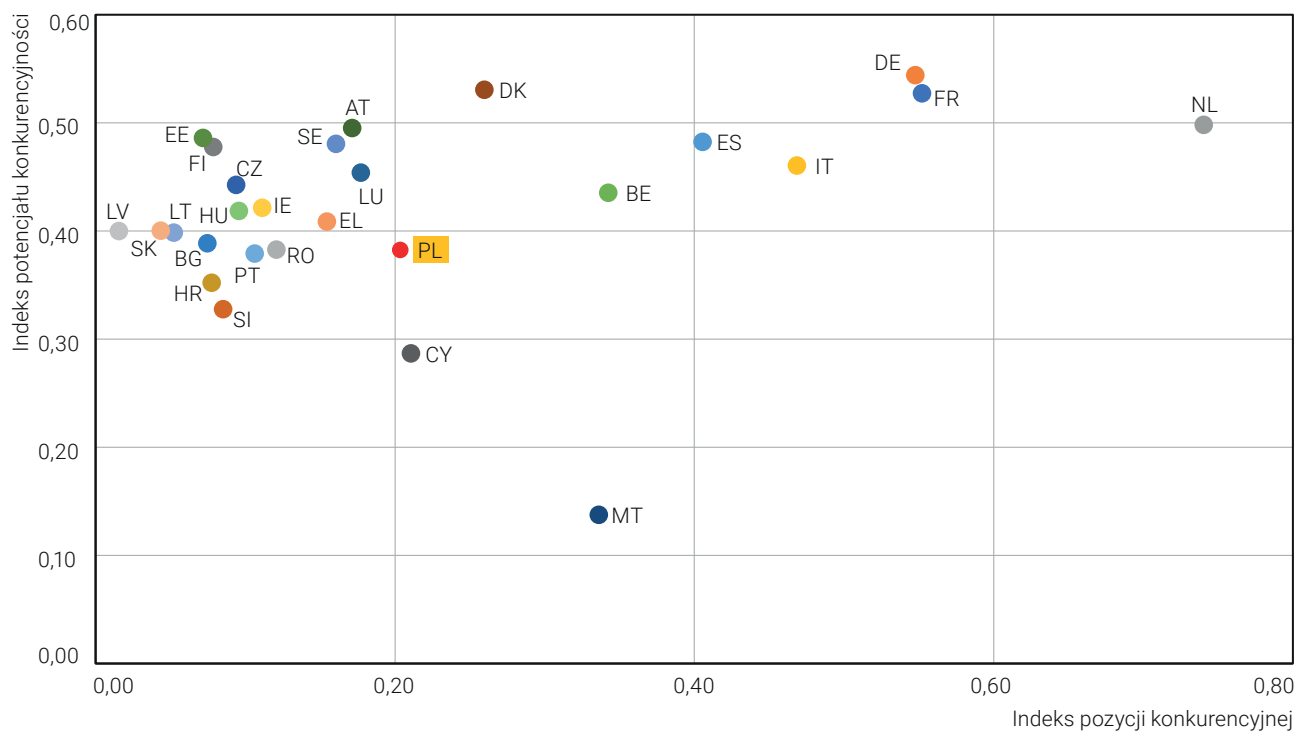

w 2013 r. stanowiło ją aż 18, a w 2022 r. 15 krajów. W klasie o najniższej pozycji konkurencyjnej znalazła się w 2013 r. tylko Łotwa, a dziesięć lat później także Estonia i Słowacja (rysunek 9 i rysunek 10).

W kolejnym kroku analizy opracowano macierze dla obu badanych lat, w których położenie poszczególnych krajów członkowskich zostało wyznaczone przez oba indeksy syntetyczne, tj. potencjału konkurencyjności i pozycji konkurencyjnej (rysunek 11 oraz rysunek 12). Polska znalazła się w dość korzystnej pozycji w zarówno w 2013, jak i w 2022 r. Z drugiej strony widoczny jest dystans dzielący Polskę i część krajów „starej UE” pod względem pozycji konkurencyjnej wyznaczanej przez wskaźniki o charakterze wynikowym. Można jednocześnie zauważyć dość duże zagęszczenie znacznej części krajów członkowskich UE w lewej górnej części macierzy. W 2022 r. Polska nieco „uciekała” z tej grupy poprawiając swoją pozycję konkurencyjną (rysunek 11 oraz rysunek 12).

Z uwagi na to, że Komisja Europejska (2009) uznaje produktywność pracy za najbardziej wiarygodny miernik konkurencyjności w długim okresie, analizie poddano zmiany produktywności pracy w sektorze rolnym w Polsce na tle średniej unijnej oraz średniej dla grupy starych i nowych krajów członkowskich (rysunek 13). Średnia wartość wskaźnika produktywności pracy wyrażonego wartością dodaną brutto w cenach stałych z 2015 r. w przeliczeniu na jedną osobę pełnozatrudnioną (AWU) wynosiła w Polsce w latach 2013–2022 zaledwie 5434,3 euro, przy średniej dla 27 krajów UE przekraczającej 20 tys. euro. Ponadto, analizowany wskaźnik był w Polsce niższy niż średnio w grupie nowych krajów członkowskich i znacznie niższy niż w krajach „starej UE”. Jednocześnie dynamika zmian produktywności pracy w Polsce była wyższa niż we wszystkich porównywanych grupach, osiągając w latach 2013–2022 poziom 150,1%.

Rysunek 11. Położenie krajów członkowskich UE względem potencjału konkurencyjności oraz pozycji konkurencyjnej w 2013 r.

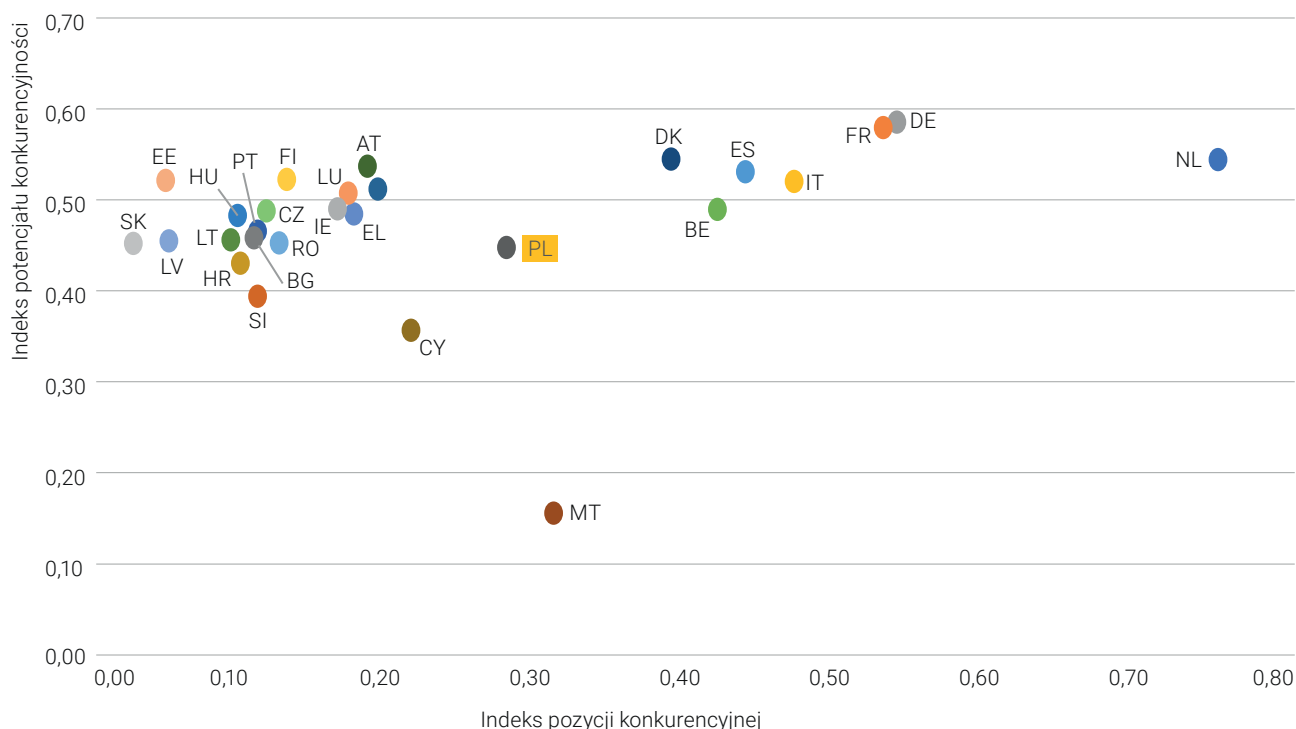

NL – Holandia, DE – Niemcy, FR – Francja, IT – Włochy, ES – Hiszpania, BE – Belgia, DK – Dania, MT – Malta, PL – Polska, CY – Cypr, SE – Szwecja, AT – Austria, EL – Grecja, LU – Luksemburg, IE – Irlandia, FI – Finlandia, RO – Rumunia, CZ – Czechy, PT – Portugalia, SI – Słowenia, BG – Bułgaria, HR – Chorwacja, HU – Węgry, LT – Litwa, LV – Łotwa, EE – Estonia, SK – Słowacja

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

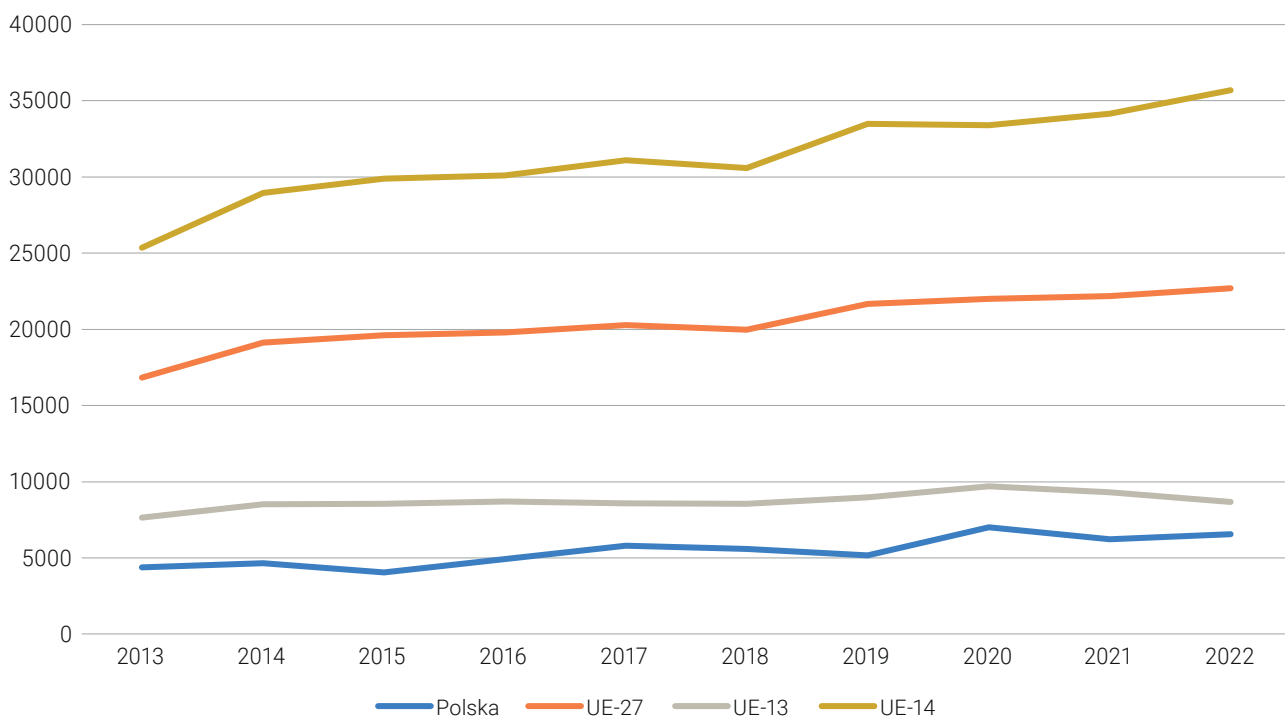
Rysunek 12. Położenie krajów członkowskich UE względem potencjału konkurencyjności oraz pozycji konkurencyjnej w 2022 r.

NL – Holandia, DE – Niemcy, FR – Francja, IT – Włochy, ES – Hiszpania, BE – Belgia, DK – Dania, MT – Malta, PL – Polska, CY – Cypr, SE – Szwecja, AT – Austria, EL – Grecja, LU – Luksemburg, IE – Irlandia, FI – Finlandia, RO – Rumunia, CZ – Czechy, PT – Portugalia, SI – Słowenia, BG – Bułgaria, HR – Chorwacja, HU – Węgry, LT – Litwa, LV – Łotwa, EE – Estonia, SK – Słowacja

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Rysunek 13. Produktywność pracy w rolnictwie polskim na tle UE-27 oraz UE-14 i UE-13 w latach 2013–2022 (euro/AWU).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

2.4. Podsumowanie

Potrzeba monitorowania zmian poziomu konkurencyjności rolnictwa krajów członkowskich UE wymusza opracowanie odpowiedniego zestawu wskaźników, które pozwalałyby jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy dany kraj poprawia swoją pozycję konkurencyjną. Brak jednolitych ram oceny tego zjawiska skłonił autorów raportu do zaproponowania miary syntetycznej do oceny zmian konkurencyjności rolnictwa krajów członkowskich UE w ciągu dziesięciu lat. Uwzględnienie szerokiego zakresu wskaźników cząstkowych pozwoliło na bardziej kompleksowe podejście do ocenianego problemu niż przy wykorzystaniu pojedynczych miar, np. produktywności, czy miar handlowych.

Podsumowując należy stwierdzić, że konkurencyjność rolnictwa poszczególnych krajów członkowskich wyznaczana jest przez ich potencjały oraz efektywność ich wykorzystania, determinując ich zdolności do skutecznej rywalizacji w istniejących warunkach. Polska zajmuje dość odległą pozycję wśród krajów członkowskich pod względem potencjału konkurencyjności, co należy tłumaczyć niewłaściwymi relacjami pomiędzy czynnikami produkcji, zwłaszcza pomiędzy ziemią i pracą. Natomiast polskie rolnictwo poprawiło swoją konkurencyjność (z lokaty 10 na 9) w ujęciu wynikowym. Wciąż relatywnie niska produktywność pracy wskazuje na dalsze potencjalne możliwości poprawy konkurencyjności rolnictwa w Polsce. Wymaga to jednak kontynuowania przekształceń strukturalnych oraz podejmowania działań inwestycyjnych w sektorze rolnym.

ROZDZIAŁ III. Luka finansowa w unijnym rolnictwie²

3.1. Kwestie definicyjne

Lukę finansową stanowi niezaspokojony popyt na kredyty ze strony rentownych gospodarstw rolnych, spowodowany ograniczonym dostępem do bankowych produktów finansowych albo brakiem tego dostępu.

Niezaspokojony popyt na kredyty obejmuje nie tylko wolumen kredytów, o które wnioskowano, ale których nie otrzymano (odrzućenie wniosku przez bank) bądź od zaciągnięcia których odstąpiono ze względu na uznanie warunków przedłożonej przez bank umowy kredytowej za niedostatecznie atrakcyjne (odmowa zawarcia umowy przez rolnika), lecz również kredyty, których zaciągnięcie rozważano, ale ostatecznie odstąpiono od składania wniosków z obawy przed ich odrzuceniem („zniechęcony kredytobiorca”). **Gospodarstwo rolne** uznaje się za **rentowne** (żywołne ekonomicznie), jeśli w ankiecie³ zadeklarowano, że w roku poprzedzającym rok jej wypełniania obroty gospodarstwa były stabilne albo rosnące. Na **bankowe produkty finansowe** składają się kredyty krótko-, średnio- i długoterminowe oraz linie kredytowe.

3.2. Metodyka pomiaru

Szacowaną **lukę finansową w rolnictwie w ujęciu absolutnym** (kwotowym) otrzymano w wyniku podstawienia odpowiednich danych do następującego wzoru:

$$G_{[\text{€}]} = N \times P \times C \quad (8)$$

gdzie:

$G_{[\text{€}]}$ – luka finansowa w rolnictwie w ujęciu absolutnym [euro];

N – całkowita liczba gospodarstw (liczebność populacji generalnej);

P – odsetek rentownych gospodarstw z niezaspokojonym popytem na kredyty w próbie, ekstrapolowany na populację generalną;

C – średnia kwota nieprzyznanego bądź niezaciągniętego kredytu w grupie rentownych gospodarstw w próbie, ekstrapolowana na populację generalną [euro].

Rozmiary **luki finansowej w rolnictwie w ujęciu względnym** (procentowym) oszacowano, korzystając z następującego wzoru:

$$G_{[\%]} = \frac{G_{[\text{€}]}}{\text{WDB}} \times 100\% \quad (9)$$

gdzie:

$G_{[\%]}$ – luka finansowa w rolnictwie w ujęciu względnym [%];

$G_{[\text{€}]}$ – luka finansowa w rolnictwie w ujęciu absolutnym [euro];

WDB – wartość dodana brutto wytworzona w rolnictwie [euro].

Dane empiryczne będące podstawą ustalenia niezaspokojonych potrzeb finansowych unijnych rolników i dostępności kredytów dla tej grupy zawodowej w 2022 r. zebrano w pierwszej połowie 2023 r., przeprowadzając ankiety telefoniczne wspomagane komputerowo (**CATI**) wśród 6 550 rolników, składających się na próby reprezentatywne w odniesieniu do poszczególnych krajów UE-244. Poza pochodzącymi z badania ankietowego danymi pierwotnymi, wykorzystano dane Eurostatu.

3.3. Rozmiary, dynamika i struktura luki finansowej

Szacuje się, że **luka finansowa w unijnym rolnictwie w 2022 r.** wyniosła w ujęciu absolutnym **62,3 mld euro** wobec 46,6 mld euro w 2017 r. (rysunek 14), co oznacza nominalny **przyrost luki w ciągu pięciu lat o ponad 1/3**.

W 2022 r. na zewnętrznym finansowaniu bankowym polegało 22,7% gospodarstw rolnych, a więc znacznie większa część niż w 2017 r. (16,6%). Odsetek gospodarstw ubiegających się o kredyty krótkoter-

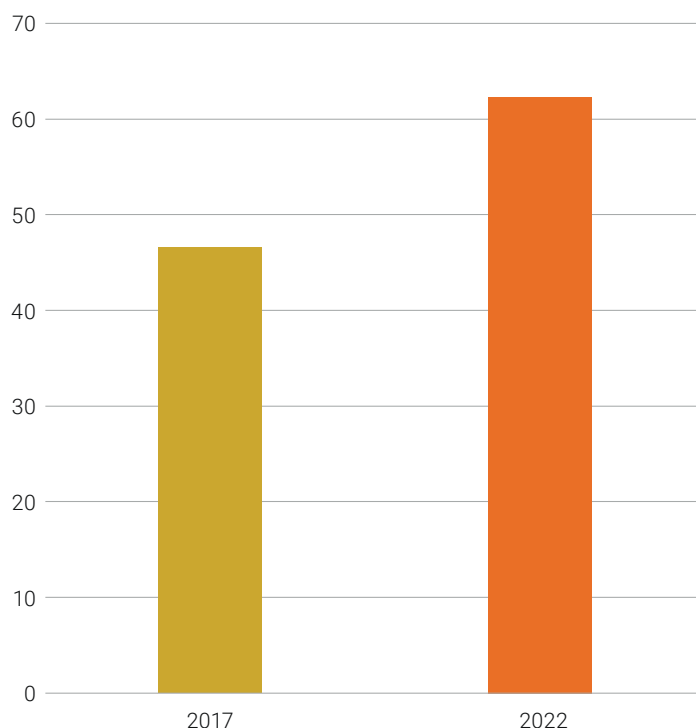
2 Niniejszy rozdział opracowano na podstawie wspólnego raportu Komisji Europejskiej i Europejskiego Banku Inwestycyjnego pt. „Financing gap in the agriculture and agri-food sectors in the EU” z października 2023 r. (European Commission & European Investment Bank, 2023).

3 Szersze informacje o tej ankiecie zawarto w ostatnim ustępie podrozdziału 3.2.

4 Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Litwa, Łotwa, Niderlandy, Niemcy, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Węgry, Włochy, czyli UE-27 bez Cypru, Luksemburga i Malty.

Rysunek 14. Luka finansowa w rolnictwie unijnym [mld euro].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

minowe wzrósł z 5,3% w 2017 r. do 9,4% w 2022 r. Podobnie udział gospodarstw zgłaszających popyt na kredyty średnioterminowe wzrósł, w porównaniu do 2017 r., z 6,2% do 13,3%, a na kredyty długoterminowe – z 5,9% do 7,9%. Wprawdzie wskaźnik odrzuceń wniosków kredytowych spadł z 14% w 2017 r. do 4% w 2022 r., jednakże liczba gospodarstw, którym odrzucono wnioski, pozostała wysoka ze względu na znaczny wzrost liczby gospodarstw wnioskujących o kredyty. Odsetek gospodarstw powstrzymujących się od składania wniosków z obawy przed odrzuceniem wzrósł z 9,7% w 2017 r. do 13,7% w 2022 r., a udział umów kredytowych odrzuconych przez rolników – z 2% do 5%.

W analizowanym okresie odnotowano wzrost średniej wielkości nieprzyznanego/niezaciągniętego kredytu krótko- i długoterminowego w zbiorowości małych gospodarstw. W przypadku gospodarstw średnich nastąpił wzrost średniej kwoty nieprzyznanego/niezaciągniętego kredytu krótko- i średnioterminowego oraz linii kredytowej. Natomiast w grupie dużych gospodarstw wzrosła średnia wielkość nieprzyznanego/niezaciągniętego kredytu we wszystkich grupach produktowych.

Jednocześnie następowały zmiany strukturalne w zbiorowości unijnych gospodarstw rolnych. Licz-

ba małych gospodarstw w UE-24 zmniejszyła się o 13%, a średnich – o 1%, podczas gdy liczba dużych gospodarstw wzrosła o 7%.

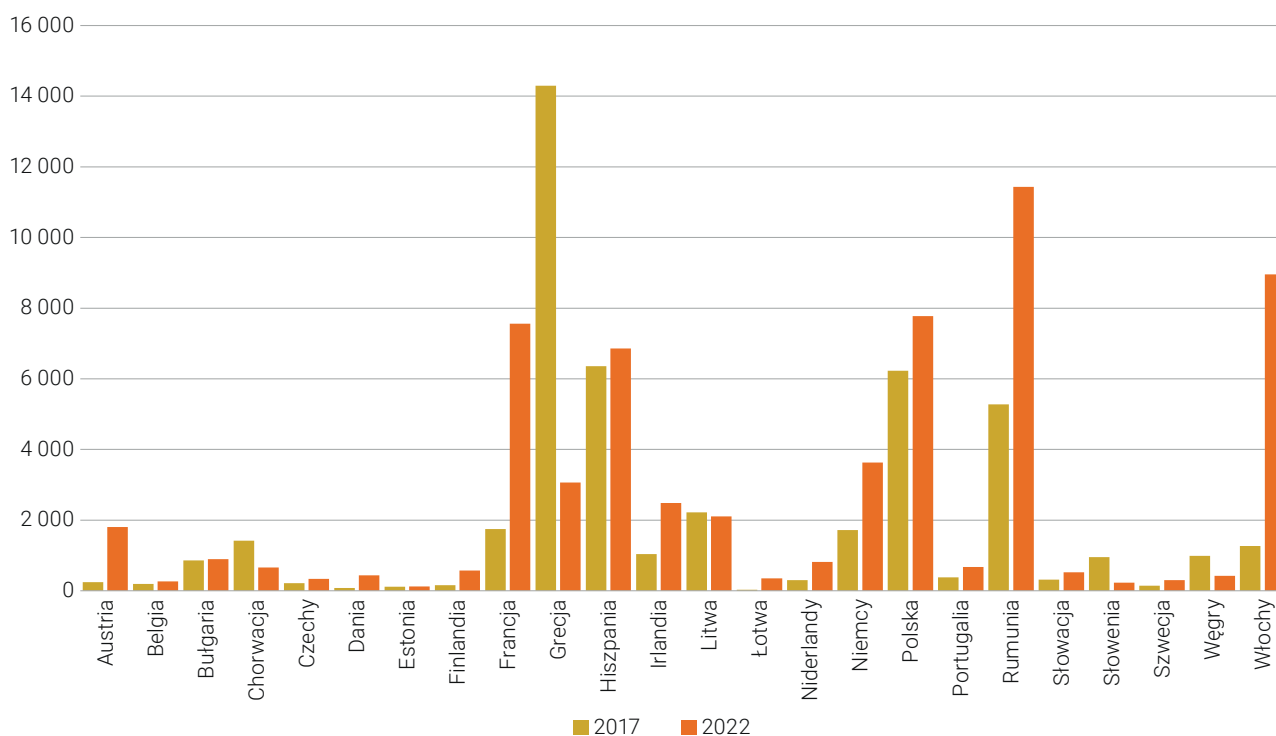
Czynniki te przełożyły się na znacznie większą lukę finansową w ujęciu nominalnym w 2022 r. w porównaniu do 2017 r.

W 2022 r. największe luki finansowe w rolnictwie w ujęciu absolutnym odnotowano w Rumunii (11,4 mld euro), Włoszech (9 mld euro), Polsce (7,8 mld euro), Francji (7,6 mld euro) i Hiszpanii (6,9 mld euro), natomiast najmniejsze luki wystąpiły w Estonii (126 mln euro), Słowenii (229 mln euro), Belgii (266 mln euro), Szwecji (300 mln euro), Czechach (339 mln euro) i Łotwie (354 mln euro) (rysunek 15).

Największy przyrost luki w 2022 r. względem 2017 r. odnotowano w Łotwie (jedenastokrotny), Austrii (siedmiokrotny), Włoszech (siedmiokrotny), Danii (sześciokrotny) i Francji (czterokrotny), co w dużym stopniu można wyjaśnić znacznym wzrostem średnich kwot nieprzyznaných/niezaciągniętych kredytów w przypadku niemal wszystkich produktów bankowych. Austria, Łotwa i Włochy odnotowały przy tym wzrost odsetka gospodarstw zniechęconych i gospodarstw z odrzuconymi wnioskami kredytowymi. W Danii i Francji rozrost luki finansowej wynikał

Rysunek 15. Luka finansowa w rolnictwie według państw członkowskich UE [mln euro].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

przede wszystkim ze wzrostu liczby gospodarstw, które odstąpiły od ubiegania się o produkty bankowe z obawy przed odrzuceniem wniosku.

Wyraźne zmniejszenie luki finansowej nastąpiło w Grecji (-79%), Słowenii (-76%), Węgrzech (-57%) i Chorwacji (-54%). Luka finansowa w rolnictwie greckim, pomimo silnego spadku, nadal jest bardzo duża (ponad 3 mln euro). Zmniejszenie luki finansowej w Grecji można częściowo wyjaśnić mniejszą liczbą gospodarstw z odrzuconymi wnioskami. W przypadku Słowenii, Węgier i Chorwacji zmniejszenie luki można przypisać niższemu odsetkowi rolników z odrzuconymi wnioskami i zniechęconych.

Spojrzenie na lukę finansową w ujęciu względnym – jako odsetek wartości dodanej brutto (WDB) wytworzonej w rolnictwie – pozwala zorientować się, jaka jest relatywna skala niezaspokojonych potrzeb kredytowych rolnictwa w poszczególnych państwach członkowskich UE (rysunek 16).

Biorąc pod uwagę dane z 2022 r., można zauważyć, że najwyższym wskaźnikiem luki finansowej w rolnictwie w stosunku do WDB wytworzonej przez ten sektor charakteryzuje się Rumunia (89%). Wysoka wartość tego wskaźnika cechuje również Litwę (79%), Polskę (55%) i Irlandię (44%). Na przeciwle-

głym końcu plasują się z kolei Szwecja (4%), Niderlandy (6%), Czechy (6%) i Belgia (7%).

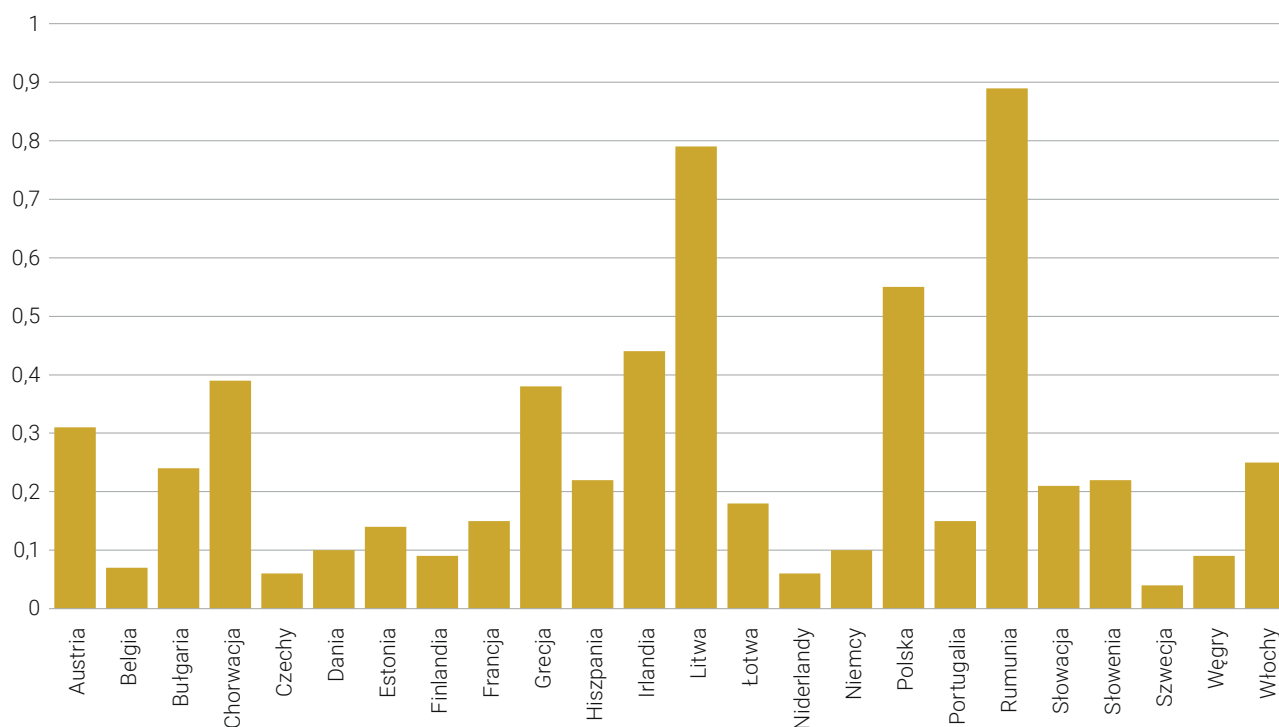
Rozmiary luki finansowej w 2022 r. według grup obszarowych gospodarstw i rodzajów produktów kredytowych przedstawiono na rysunku 17. Wynika z niego, że w każdej kategorii produktowej niezaspokojone potrzeby kredytowe są największe w grupie małych gospodarstw rolnych. Niezaspokojony popyt małych gospodarstw na kredytowanie stanowi 62% luki finansowej w rolnictwie, z czego 2/3 to niezaspokojony popyt tych gospodarstw na kredytowanie długoterminowe.

Poza tym można zauważyć, że w każdej grupie obszarowej gospodarstw podobnie przedstawia się hierarchia produktów bankowych według rozmiarów niezaspokojonych potrzeb finansowych. Za największą część luki finansowej odpowiada kredytowanie długoterminowe, dalej kredytowanie średnioterminowe, a najmniejsza luka generowana jest w obszarze linii kredytowych bądź kredytów krótkoterminowych.

Z kredytowaniem długoterminowym wiąże się niemal 36,3 mld euro, czyli 58% luki finansowej. Niezaspokojony popyt na kredytowanie średnioterminowe szacuje się na 10,9 mld euro, co stanowi 17% luki finansowej. Pozostała część luki finansowej zwią-

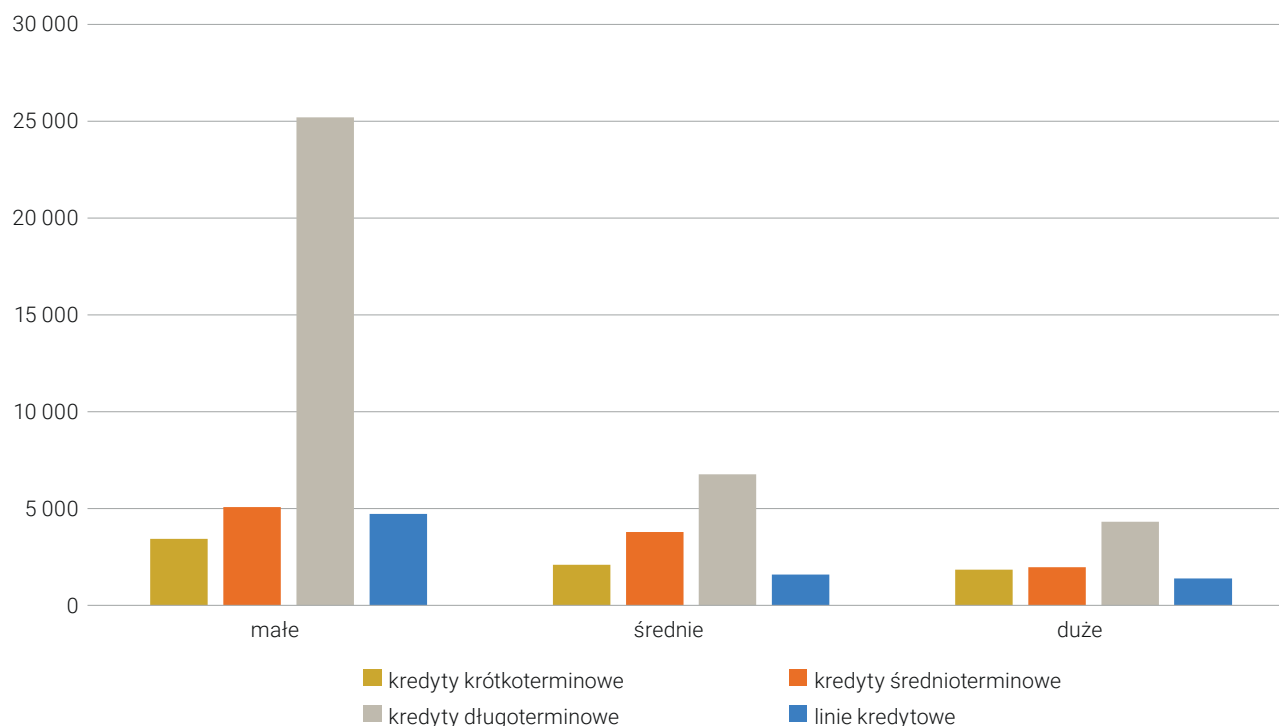

Rysunek 16. Luka finansowa w rolnictwie poszczególnych państw członkowskich UE w 2022 r. jako odsetek wartości dodanej brutto wytworzonej przez rolnictwo.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

Rysunek 17. Luka finansowa w rolnictwie unijnym w 2022 r. według grup obszarowych gospodarstw i rodzajów produktów bankowych [mln euro].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

zana jest z liniami kredytowymi (7,7 mld euro) i kredytami krótkoterminowymi (7,4 mld euro) – każda z tych kategorii produktowych odpowiada za ok. 12% luki finansowej.

W 2022 r. luka finansowa w ujęciu nominalnym była większa niż w 2017 r. w każdej grupie obszarowej gospodarstw (rysunek 18). W przypadku zbiorowości małych gospodarstw rolnych luka finansowa w 2022 r. osiągnęła 38,5 mld euro, przewyższając tę z 2017 r. o 9%. W grupie gospodarstw średniej wielkości luka finansowa niemal się podwoiła, wzrastając o 7 mld euro (95%) – z 7,3 mld euro do 14,3 mld euro, co oznacza, że w tej grupie obszarowej przyrost luki w ujęciu kwotowym był największy. Największy względny przyrost luki (o 134%) odnotowano natomiast w grupie dużych gospodarstw – z 4,1 mld euro w 2017 r. do 9,6 mld euro w 2022 r.

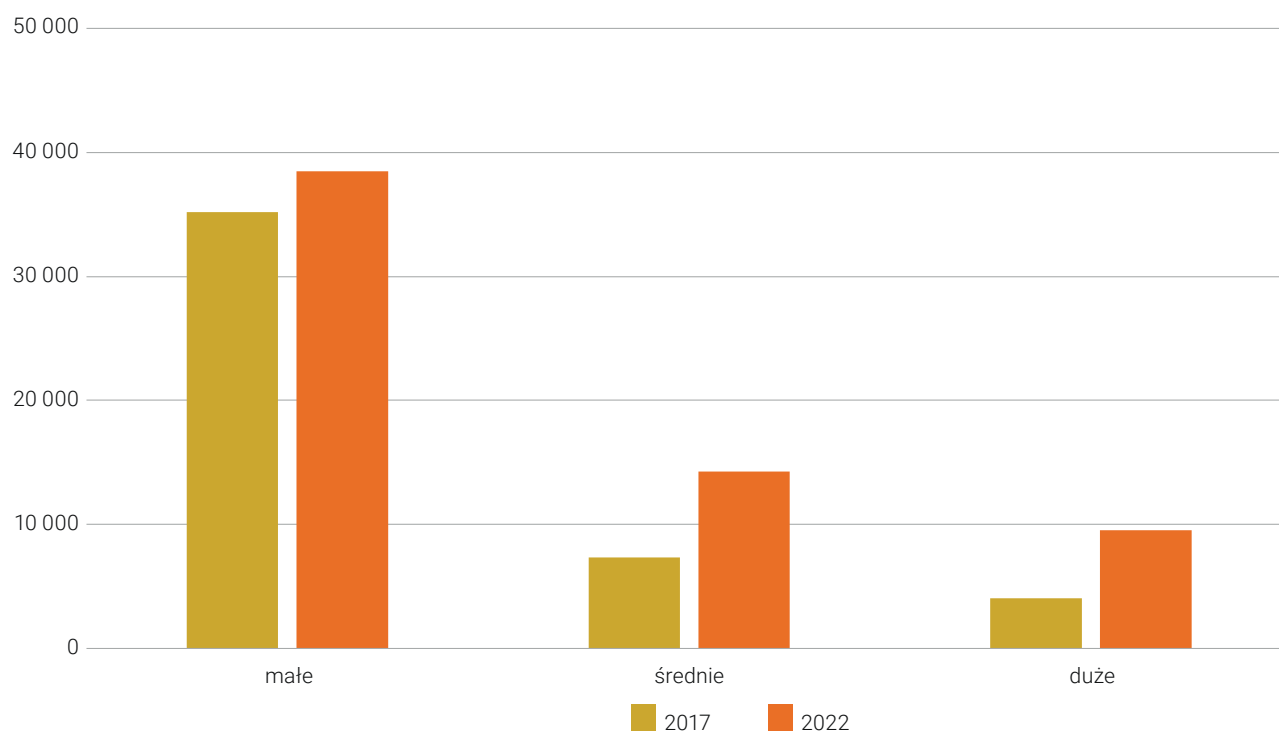
W 2022 r. luka finansowa w rolnictwie wzrosła (w ujęciu nominalnym) względem 2017 r. w każdej grupie produktu bankowego (rysunek 19). W przypadku kredytów krótkoterminowych i linii kredytowych luka niemal się podwoiła. Luka w udzielaniu kredytów długoterminowych wzrosła o 26%. Najmniejszy przyrost luki (o 6%) odnotowano w odniesieniu do kredytowania średnioterminowego.

W 2022 r. luka finansowa w zbiorowości młodych rolników wyniosła 14,2 mld euro, co stanowi 23% całkowitej luki w sektorze rolnictwa UE, podczas gdy niezaspokojone potrzeby kredytowania w tej grupie rolników w 2017 r. szacuje się na 12,7 mld euro, co stanowiło 27% ówczesnej luki finansowej w rolnictwie (rysunek 20). Luka finansowa w ujęciu nominalnym w populacji młodych rolników w 2022 r. była o 12% większa niż 2017 r.

Strukturę luki finansowej w 2022 r. według subsektorów rolnictwa, wydzielonych na podstawie kryterium głównego kierunku działalności rolniczej gospodarstw, przedstawiono na rysunku 21. Największy udział przypada na gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej (30%) i gospodarstwa prowadzące uprawy inne niż wieloletnie (29%). Grupa gospodarstw specjalizujących się w uprawach wieloletnich wygenerowała lukę stanowiącą 18% całkowitej luki finansowej, a subsektor rolnictwa mieszanego odpowiada za wytworzenie 16% luki. Pozostałe 7% przypada na inne kierunki działalności rolniczej.

W 2022 r. luka finansowa w populacji rolników, którzy zamierzali podejmować inwestycje ekologiczne, w szczególności w:

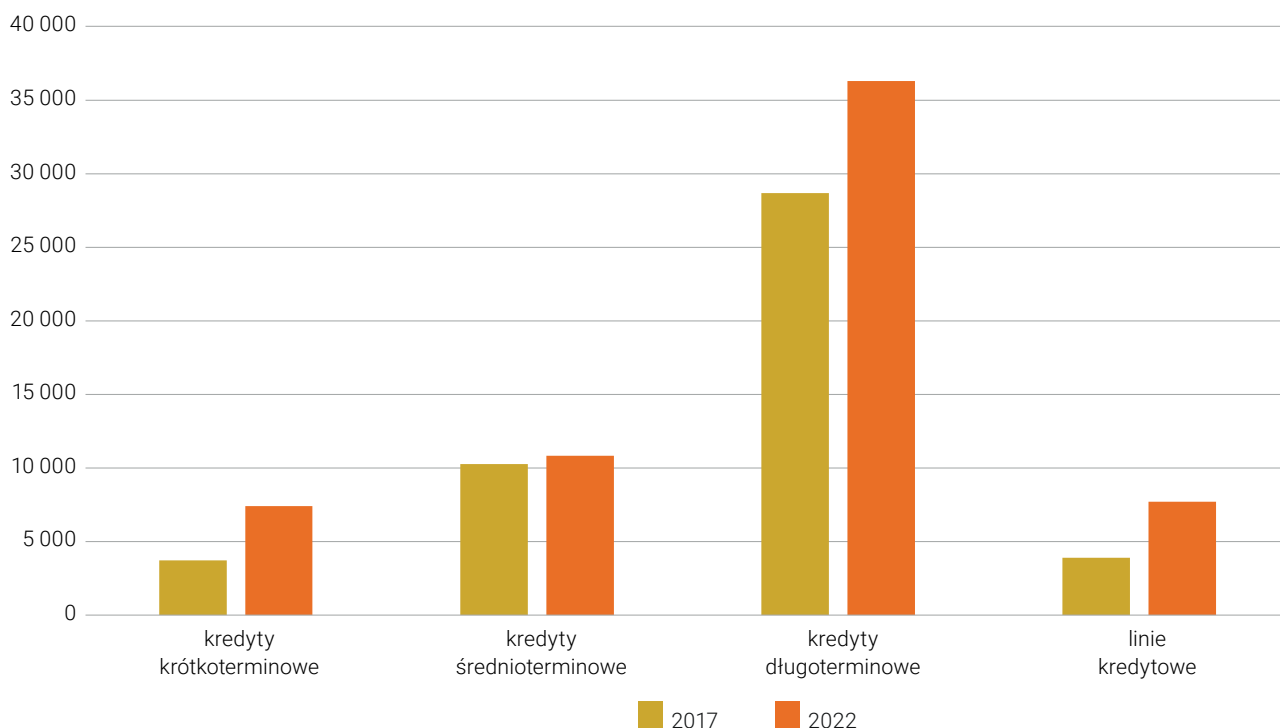
Rysunek 18. Luka finansowa w rolnictwie unijnym według grup obszarowych gospodarstw [mln euro].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

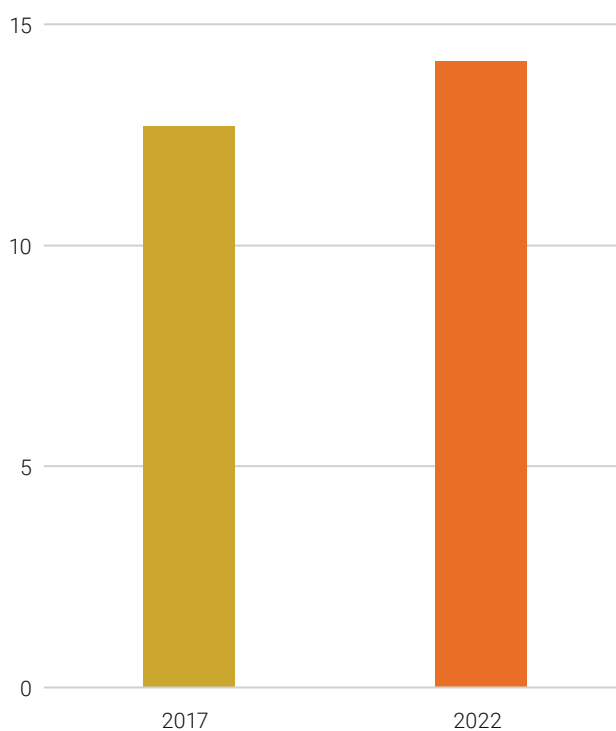

Rysunek 19. Luka finansowa w rolnictwie unijnym według rodzajów produktów bankowych [mln euro].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

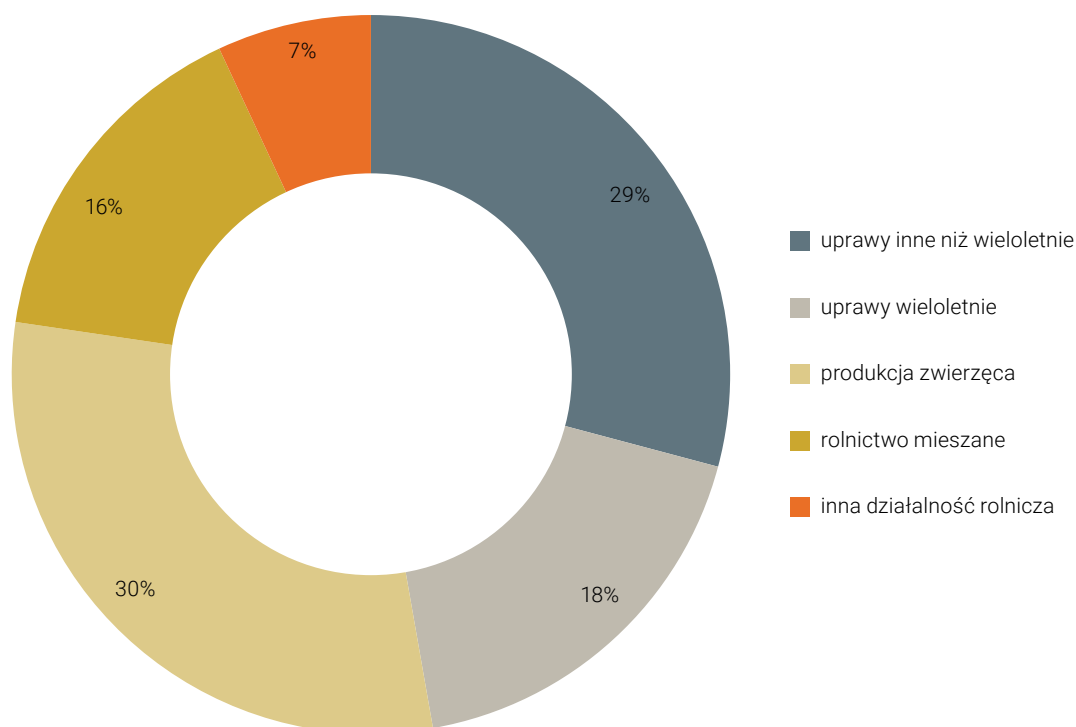
Rysunek 20. Luka finansowa w zbiorowości młodych rolników unijnych [mld euro].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

Rysunek 21. Struktura luki finansowej w 2022 r. według kierunków działalności rolniczej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (European Commission & European Investment Bank, 2023).

- nawadnianie, ochronę przed suszą lub powodzią,
- rolnictwo ekologiczne lub inne praktyki agro-ekologiczne,
- rozwiązania cyfrowe lub zaawansowane maszyny w celu optymalizacji wykorzystania nawozów i środków ochrony roślin,
- zmniejszenie zużycia energii i paliwa,
- produkcję energii odnawialnej (panele słoneczne czy biogazownie),

wyniosła 18,9 mld euro, co stanowi 30,4% całkowitej luki finansowej.

3.4. Zapowiadane przez Komisję Europejską działania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej

Komisja Europejska w swoim komunikacie z 19 lutego 2025 r. (Komisja Europejska, 2025) w sprawie wizji rozwoju unijnego rolnictwa i gospodarki

żywnościowej dostrzega potrzebę opracowania „ambitnego programu inwestycji”, podkreślając, że odporny i zrównoważony system rolno-spożywczy wymaga znacznych inwestycji, a tym samym zdecydowanych działań na rzecz finansowania działalności rolniczej i przetwórstwa rolno-spożywczego oraz ograniczania ryzyka, jakie wiąże się z transformacją w stronę modelu zrównoważonego. Zauważa przy tym, że sektor rolny, zwłaszcza małe gospodarstwa, boryka się ze znaczną luką w finansowaniu. Według Komisji trudności z otrzymaniem kredytu wynikają w szczególności ze stosunkowo niewielkich zwrotów z inwestycji w rolnictwie, silnych wahań rentowności i ryzyka, nieprzewidywalności co do wolumenu produkcji ze względu na zmienne warunki pogodowe i klimatyczne oraz podatności na turbulencje transmitowane w ramach globalnych rynków towarowych.

Komisja Europejska zapewnia, że WPR nadal będzie finansować inwestycje wspierające konkurencyjność, zrównoważony rozwój i odporność sektora rolnego, w tym stosunkowo niewielkie inwestycje na poziomie gospodarstw, a także inwestycje w infrastrukturę publiczną i prywatną niezbędną do modernizacji sektora.

Komisja Europejska zapowiada prace nad efektywnym wykorzystaniem finansowania publicznego i inwestycji oraz lewarowaniem kapitału prywatnego i ograniczaniem ryzyka z nim związanego, przy ścisłej kooperacji z inwestorami instytucjonalnymi, takimi jak Grupa Europejskiego Banku Inwestycyjnego czy sektor bankowy. W tym względzie Komisja dokona rozeznania w kwestii zasadności ustanowienia systemów ubezpieczeń od ryzyka dla producentów surowców rolnych, a także przeanalizuje potencjał partnerstwa publiczno-prywatnego w przyciąganiu – do rolnictwa i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego – inwestycji, które przyspieszyłyby transformację łańcucha rolno-spożywczego.

3.5. Podsumowanie

W literaturze przedmiotu współistnieją liczne definicje luki finansowej, a w związku z tym również różne sposoby jej pomiaru. Komisja Europejska i Europejski Bank Inwestycyjny dokonały operacjonalizacji tego pojęcia, a wspólny raport tych instytucji jest źródłem informacji o skali tego zjawiska w rolnictwie unijnym.

Polska z luką finansową w rolnictwie w 2022 r. w wysokości 7,8 mld euro, co stanowi 12% luki unijnej, zajmuje pod tym względem trzecie miejsce wśród państw członkowskich UE (po Rumunii i Włoszech). Luka finansowa w polskim rolnictwie stanowi ponad

połowę (55%) wartości dodanej brutto wytworzonej przez ten sektor – wyższy wskaźnik odnotowano jedynie w Rumunii i na Litwie. Luka finansowa w polskim rolnictwie na tle innych państw członkowskich UE jest zatem bardzo duża – zarówno w ujęciu kwotowym, jak i w ujęciu relatywnym.

Lukę finansową można interpretować jako niezagospodarowaną dotychczas przestrzeń sfery finansowej, która stanowi potencjalny obszar ekspansji sektora bankowego. Zniwelowanie luki finansowej jest szansą na poprawę pozycji konkurencyjnej (czyli tzw. konkurencyjności wynikowej) polskiego rolnictwa, a nawet wzmocnienie zdolności konkurencyjnej (czyli tzw. konkurencyjności czynnikowej) tego sektora, o ile przezwyciężenie tego problemu nie miałoby jedynie charakteru incydentalnego, lecz luka zostałaby zniwelowana w sposób trwały. Byłoby to z korzyścią dla całej gospodarki narodowej.

Można przewidywać, że rolnicy będą coraz intensywniej poszukiwać zewnętrznych form finansowania działalności, wśród których tradycyjne kredytowanie bankowe nadal będzie odgrywało zdecydowanie najważniejszą rolę. Instytucje finansowe, w szczególności banki, mogą w większym stopniu wykorzystać szanse z tym związane, podejmując aktywne działania w obszarze poszerzania oferty, dostosowując ją do oczekiwań rolników. Wiedza o rozmiarach, dynamice i strukturze luki finansowej może być w tym pomocna.

ROZDZIAŁ IV. Analiza działalności inwestycyjnej oraz źródeł finansowania polskich gospodarstw rolnych w ujęciu regionalnym z uwzględnieniem ich cech strukturalnych

4.1. Metodyka badania

Analizę działalności inwestycyjnej w rolnictwie w ujęciu przestrzennym przeprowadzono na podstawie danych GUS oraz wyników standardowych FADN (Farm Accountancy Data Network). Dane GUS pozwoliły na ocenę regionalnego zróżnicowania nakładów inwestycyjnych w rolnictwie, a także ich struktury według takich kategorii, jak: budynki i budowli, maszyny oraz środki transportu, a także według sektorów prywatnego i publicznego. Analizą objęto także kredyty inwestycyjne z dopłatami ARiMR według kierunków ich przeznaczenia. Poziom nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w ujęciu realnym (w cenach stałych z 2013 r.) obliczono przy użyciu wskaźnika cen dóbr inwestycyjnych.

Drugim źródłem danych objętych analizą był unijny system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych FADN. Od 2025 r. został on przekształcony w sieć danych dotyczących zrównoważenia gospodarstw rolnych FSDN (z ang. Farm Sustainability Data Network)⁵. W polu obserwacji

FADN znajdują się gospodarstwa towarowe. Minimalna wielkość ekonomiczna, po przekroczeniu której włącza się gospodarstwo rolne do pola obserwacji FADN, ustalana jest od 2010 r. obrachunkowego na podstawie analizy sum Standardowej Produkcji (SO) z danych GUS w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. W praktyce prowadzony jest rachunek polegający na obliczeniu skumulowanej sumy SO z poszczególnych klas, zaczynając od największej, aż do osiągnięcia ok. 90% SO z populacji generalnej. W 2022 r. w zbiorze gospodarstw rolnych uczestniczących w polskim FADN znajdowało się 11 180 gospodarstw. W ramach przyjętego kryterium grupowania gospodarstwa podzielono ze względu na wielkość ekonomiczną, określaną sumą wartości standardowej produkcji (SO) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolniczym, wyrażonej w euro. Produkcja standardowa jest miernikiem potencjalnych możliwości wytwórczych. Wyznaczana jest jako średnia wartość produkcji określonej działalności rolniczej z 5 lat, uzyskana z 1 ha lub od 1 zwierzęcia w ciągu 1 roku, w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcyjnych (Pawłowska-Tyszko, 2023). Zgodnie z metodyką FADN wyodrębnia się następujące klasy wielkości ekonomicznej: klasa 1 – bardzo małe (2–8 tys. euro),

⁵ Z uwagi na to, że dane wykorzystane w raporcie dotyczą okresu sprzed zmiany nazwy, autorzy będą posługiwali się skrótem FADN.

Rysunek 22. Podział Polski na regiony FADN/FSDN.

Źródło: Korczak i in. (2025).

klasa 2 – małe (8–25 tys. euro), klasa 3 – średnio-małe (25–50 tys. euro), klasa 4 – średnio-duże (50–100 tys. euro), klasa 5 – duże (100–500 tys. euro), klasa 6 – bardzo duże (≥500 tys. euro).

Drugim kryterium klasyfikacji gospodarstw rolnych, którą także uwzględniono w analizie są typy rolnicze. Określane są one na podstawie udziału wartości SO z poszczególnych działalności rolniczych w tworzeniu całkowitej wartości SO gospodarstwa. Typ rolniczy gospodarstwa odzwierciedla jego poziom i kierunek specjalizacji. **Wśród typów ogólnych (pierwszy poziom – typy ogólne) gospodarstw rolnych według tej klasyfikacji wyodrębnia się osiem typów: 1) uprawy polowe; 2) uprawy ogrodnicze; 3) uprawy trwałe; 4) krowy mleczne; 5) zwierzęta trawożerne; 6) trzoda chlewna; 7) drób; 8) mieszane.** Wykorzystanie podziału gospodarstw rolnych według kryterium wielkości ekonomicznej oraz typu rolniczego pozwoliło na uwzględnienie w analizie ich cech strukturalnych.

Wykorzystanie danych FADN umożliwiło także ocenę działalności inwestycyjnej gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym, tj. w podziale na cztery regiony rolnicze: Pomorze i Mazury, Wielkopolska i Śląsk, Mazowsze i Podlasie, Małopolska i Pogórze (rysunek 22).

Do oceny działalności inwestycyjnej oraz źródeł finansowania gospodarstw rolnych wykorzystano analizę wskaźnikową. Umożliwiła ona porównanie aktywności inwestycyjnej oraz wybranych kategorii wynikowych gospodarstw rolnych z uwzględnieniem ich cech, w tym wielkości ekonomicznej i specjalizacji produkcji. Badając zmiany w strukturze gospodarstw rolnych w latach 2010–2023, posłużono się wskaźnikami struktury. Natomiast zmiany w czasie analizowano za pomocą wskaźników dynamiki. W celu zbadania zależności pomiędzy poziomem inwestycji a cechami strukturalnymi rolnictwa w poszczególnych województwach wykorzystano model regresji liniowej.

Dokonano także oceny przestrzennego zróżnicowania rolnictwa przy wykorzystaniu wskaźnika lokalizacji (LQ – *location quotient*). W analizie uwzględniono dwie zmienne, tj. nakłady inwestycyjne w rolnictwie oraz wartość dodaną brutto rolnictwa. Wskaźnik ten pozwolił określić specjalizację danego regionu pod względem przyjętych zmiennych, wskazując stopień koncentracji inwestycji oraz WDB sektora rolnego. Obliczono go zgodnie ze wzorem (Szczepaniak i Dróżdż, 2023):

$$LQ = \frac{E_{ib}/E_b}{E_{ir}/E_r} \quad (10)$$

gdzie:

E_{ib} – nakłady inwestycyjne (wartość dodana brutto) w rolnictwie w danym województwie i roku,

E_b – nakłady inwestycyjne (wartość dodana brutto) w gospodarce ogółem w danym województwie i roku,

E_{ir} – nakłady inwestycyjne (wartość dodana brutto) w rolnictwie w obszarze referencyjnym (Polska) w danym roku,

E_r – nakłady inwestycyjne (wartość dodana brutto) w gospodarce ogółem w obszarze referencyjnym (Polska) w danym roku.

Wartość obliczonego wskaźnika LQ świadczy o koncentracji badanego zjawiska w określonym regionie. Najczęściej badacze stosujący tę metodę obliczeniową interpretują jako ponadprzeciętne występowanie danego zjawiska, jeżeli współczynnik LQ przekracza poziom 1. Z kolei wartość poniżej 1 wskazuje na niedostateczną koncentrację badanego zjawiska w danym regionie (Antonowicz, 2014).

4.2. Wyniki

Sektor rolny w Polsce przeszedł szereg zmian strukturalnych, zarówno w zakresie struktury obszarowej gospodarstw rolnych, jak również w odniesieniu do poziomu zatrudnienia. Zgodnie z danymi GUS (2024) w latach 2010–2023 liczba gospodarstw rolnych w Polsce zmniejszyła się z 1509,1 tys. do 1232,6 tys., tj. o 276.5 tys. (18,3%). Sektor rolny pozostaje jednak wciąż rozdrobniony i zdominowany przez małe gospodarstwa rolne, z których ponad połowa ma powierzchnię poniżej 5 hektarów (ha), a ponad 90% gospodarstw wykorzystuje mniej niż 20 ha. W tabeli 5 przedstawiono zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych w latach 2010–2023.

Niekorzystna struktura agrarna przy zbyt wysokim poziomie zatrudnienia w rolnictwie (8% ogółu pracujących) determinuje niski poziom produktywności czynników produkcji, zwłaszcza pracy. Pomimo inwestycji w nowe maszyny i urządzenia, które zostały znacząco wsparte przez Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), Polska zajmowała w 2022 r.

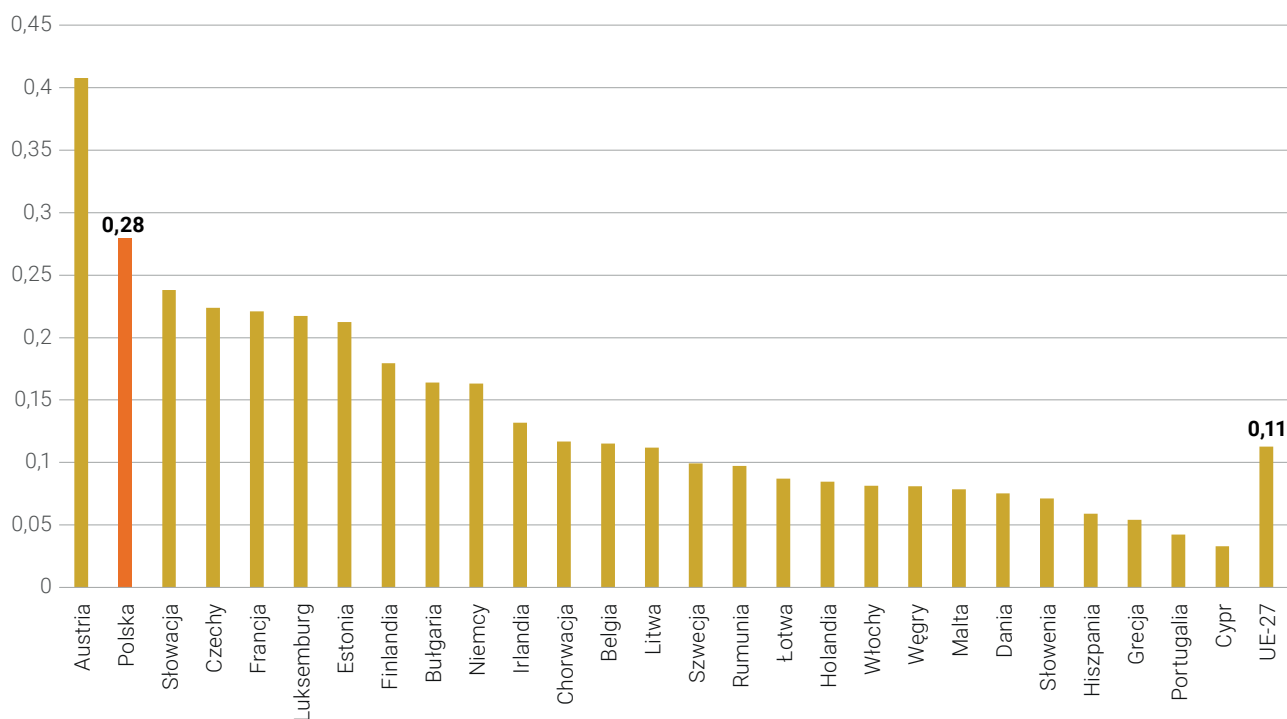

Tabela 5. Struktura gospodarstw rolnych w Polsce w 2010 i 2023 r. (%).

Lata	Powierzchnia użytków rolnych							
	do 1 ha	1,01-1,99	2,00-4,99	5,00-9,99	10,00-14,99	15,00-19,99	20-49,99	50 i więcej
2010	1,6	19,9	32,6	22,9	10,0	4,8	6,4	1,8
2023	2,0	17,1	31,4	22,3	10,0	5,0	8,7	3,6
Zmiana w p.p.	+0,4	-2,8	-1,2	-0,6	=	+0,2	+2,3	+1,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS (2024).

Rysunek 23. Relacja rolników w wieku poniżej 35 lat do rolników w wieku powyżej 55 lat w krajach UE w 2020 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Agri-food data portal

zaledwie 22 lokatę wśród krajów UE pod względem produktywności pracy, mierzonej wartością dodaną brutto na 1 osobę pełnozatrudnioną (Eurostat, 2024).

Czynnikami, który może wzmacniać potrzebę aktywizowania działalności inwestycyjnej w polskim rolnictwie oraz generować szczególną potrzebę finansowania i wsparcia technicznego jest korzystniejsza struktura wiekowa rolników w Polsce niż średnio w UE (Komisja Europejska, 2020). Z danych

Agri-food data portal, służących monitorowaniu WPR wynika, że w 2020 r. relacja rolników w wieku poniżej 35 lat do ich liczby w wieku powyżej 55 lat należała w Polsce do jednych z najkorzystniejszych wśród krajów członkowskich UE (2 lokata po Austrii) (rysunek 23). Natomiast udział rolników w wieku poniżej 35 lat w ogólnej liczbie producentów rolnych stanowił 11%, przy średniej unijnej wynoszącej 6,5%. Natomiast rolnicy w grupie wiekowej 55 lat i więcej stanowili w Polsce 39,4%, podczas gdy przeciętnie w UE aż 57,6%.

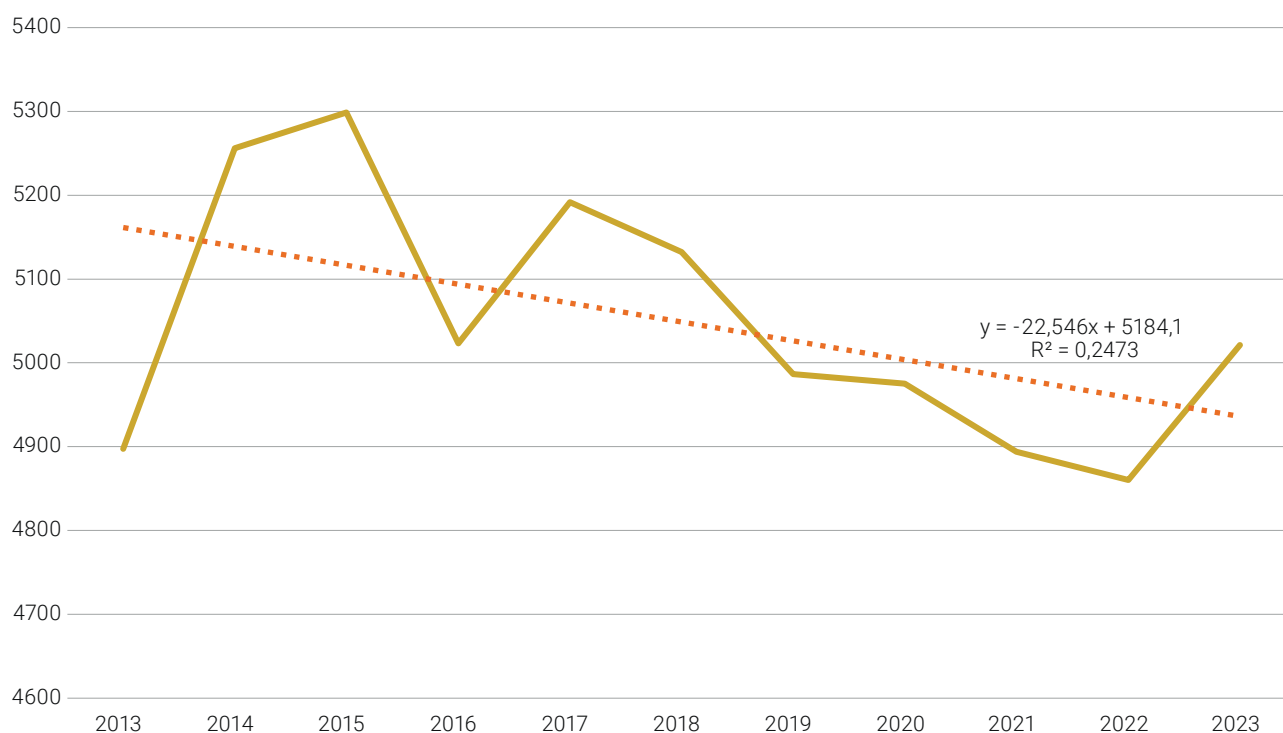

Rolnictwo w Polsce jest znacznie zróżnicowane regionalnie, zarówno pod względem potencjału produkcyjnego, struktury produkcji, jak i efektywności gospodarowania. Warunki i potrzeby inwestycyjne w tym sektorze są zatem różne w poszczególnych regionach kraju. Na rysunku 24 przedstawiono wartość bezwzględną nakładów inwestycyjnych w Polsce w latach 2013–2022 w cenach stałych z 2013 r. Analiza tych danych pozwala na ocenę trendów inwestycyjnych oraz określenie dynamiki zmian w sektorze rolniczym. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie wahały się w badanym okresie od 4 860,1 mln zł (2022) do 5 298,6 mln zł (2015). W długim okresie występuje tendencja spadkowa w poziomie nakładów inwestycyjnych, przy jednoczesnych dużych wahaniami krótko i średniookresowych. W latach 2013–2015 nastąpił wzrost nakładów inwestycyjnych, osiągając szczyt w 2015 r. (5 298,6 mln zł). Może on być efektem zwiększonego wykorzystania środków z WPR i funduszy unijnych dostępnych po uruchomieniu nowego okresu budżetowego UE (2014–2020). Po spadku w 2016 r. (5 023,2 mln zł) miał miejsce ponowny wzrost nakładów w latach 2017–2018. W 2019 i 2020 r. obserwowano spadek poziomu inwestycji, co może być związane z niepewnością gospodarczą, w tym wpływem pandemii COVID-19. W latach 2021–2022 poziom nakładów

inwestycyjnych uległ stabilizacji, ale na niższym poziomie niż w latach wcześniejszych. Następnie obserwuje się wzrost analizowanych wartości w 2023 r. do poziomu 5 021,3 mln zł, czyli do wartości zbliżonej do 2016 r. Zmienność inwestycji może wynikać z warunków rynkowych, cen płodów rolnych oraz dostępności kredytów dla rolników. W ostatnich latach rolnicy zmagali się z rosnącymi kosztami produkcji (np. nawozów, energii), co mogło ograniczać zdolność do inwestowania. Wzrost nakładów inwestycyjnych w 2023 r. może świadczyć o stopniowym powrocie do większej aktywności inwestycyjnej.

Na rysunku 25 zaprezentowano inwestycje w latach 2013 i 2023 w poszczególnych województwach w porządku malejącym, tj. według malejącej wartości inwestycji z roku 2023. Wartości te wyrażono w cenach stałych z 2023 r., co pozwala na analizę rzeczywistych zmian nakładów inwestycyjnych, eliminując wpływ inflacji. W 2023 r. najwyższy poziom inwestycji w rolnictwie utrzymano w województwie wielkopolskim (893,1 mln zł) oraz mazowieckim (694,7 mln zł), a więc w regionach o najwyższej wartości globalnej produkcji rolniczej. Według danych GUS (2024), w 2021 r. regiony te wytwarzały odpowiednio 16,8% oraz 17,6% krajowej wartości produkcji globalnej rolnictwa. Województwa o stosunkowo

Rysunek 24. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie w Polsce w latach 2013–2023 w mln zł (w cenach stałych z 2013 r.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

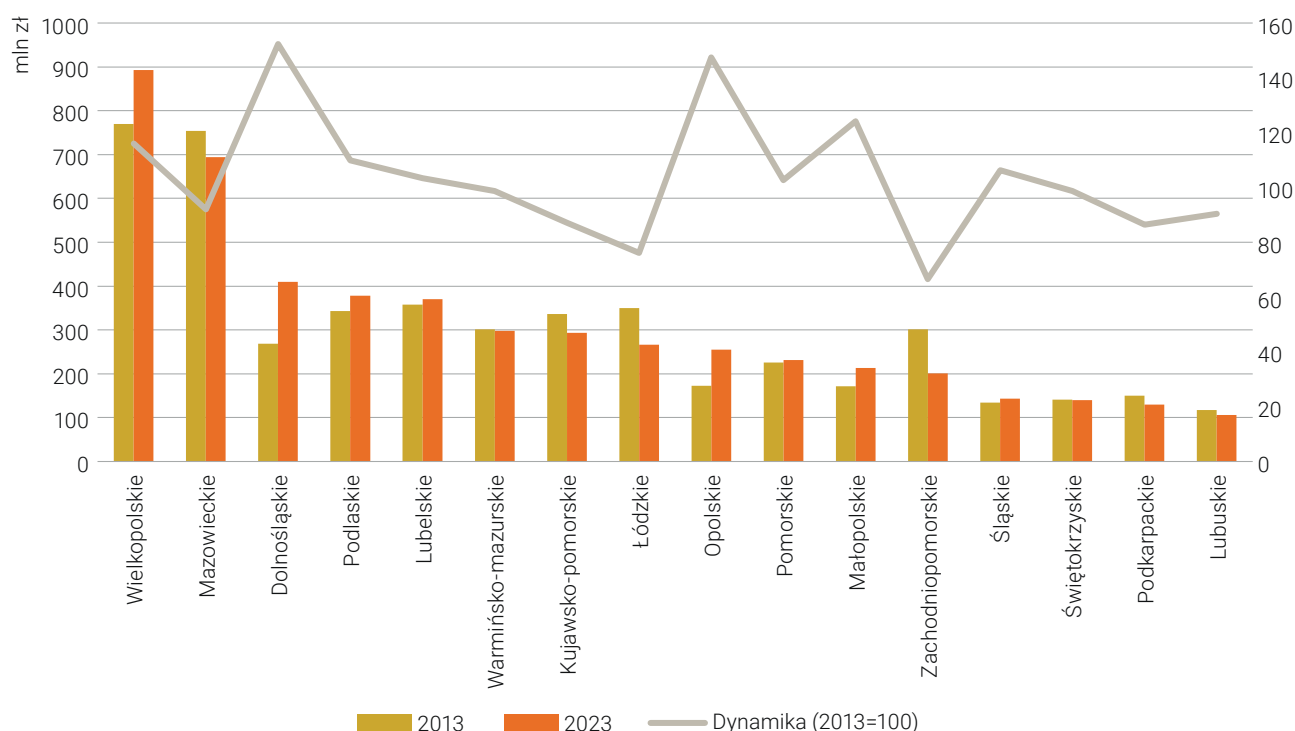
wysokim poziomie inwestycji to także dolnośląskie, podlaskie, lubelskie i kujawsko-pomorskie. Najniższe nakłady inwestycyjne w 2023 r. odnotowano natomiast w województwach lubuskim (106,2 mln zł), podkarpackim (129,8 mln zł) oraz świętokrzyskim (139,4 mln zł), co może wynikać z mniejszego znaczenia rolnictwa w gospodarce tych regionów oraz z problemów strukturalnych w tym sektorze. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych dla Polski w latach 2013–2023 wyniosła 102,5%, natomiast w układzie województw była zróżnicowana. Największy wzrost inwestycji nastąpił w województwach: dolnośląskim (152,3%), opolskim (147,4%) oraz małopolskim (124,1%). Ostatni z wymienionych regionów charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw, co może wskazywać na wzrost inwestycji w małych i średnich gospodarstwach. Najwyższy spadek nakładów inwestycyjnych dotyczy województwa zachodniopomorskiego (dynamika 66,6%), co może świadczyć o ograniczeniu inwestycji w rolnictwie wielkoobszarowym. Duży spadek nakładów inwestycyjnych w 2023 r. w stosunku do 2013 r. miał miejsce także w województwie łódzkim (dynamika 76,1%), podkarpackim (dynamika 86,5%) i kujawsko-pomorskim (dynamika 87,2%). Spadek działalności inwestycyjnej obserwuje się także w wojewódz-

twach: podkarpackim (o 13,5%), lubuskim (o 9,7%), mazowieckim (o 8,9%) oraz w świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim (o 1,3%).

Analizując nakłady inwestycyjne w rolnictwie na 1 ha użytków rolnych w Polsce w latach 2013–2023 (w cenach stałych z 2013 r.), można dostrzec, że w analizowanym okresie wykazują one tendencję spadkową przy jednoczesnych dużych wahaniami krótko i średniookresowych (rysunek 26). W 2013 r. wynosiły one 335,2 zł/ha, osiągając najwyższą wartość w 2015 r. (364,2 zł/ha), a następnie stopniowo malały, osiągając najniższy poziom w 2022 r. (325,0 zł/ha). W 2023 r. widoczny jest niewielki wzrost do 341,3 zł/ha, co może sugerować początek ożywienia inwestycyjnego w sektorze rolniczym związane z nowymi programami wsparcia inwestycyjnego.

Analizą objęto także poziom nakładów inwestycyjnych w poszczególnych województwach w Polsce w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Porównano dwa skrajne lata analizy, tj. 2013 i 2023 (rysunek 27). Z zaprezentowanych danych wynika, że w latach 2013–2023 wartość analizowanego wskaźnika wzrosła nieznacznie w skali całego kraju – o 1,8% (z 335,2 zł do 341,3 zł). Świadczy to o stagnacji in-

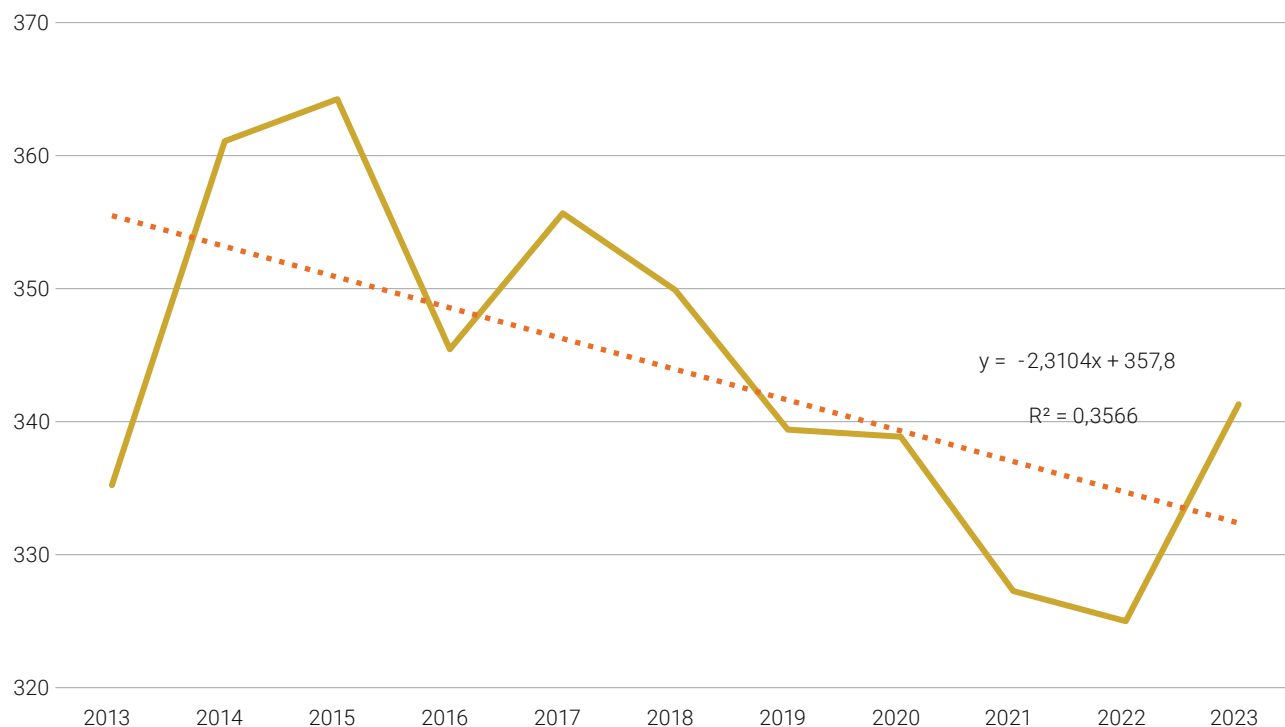
Rysunek 25. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie w Polsce według województw w latach 2013 i 2023 w mln zł (w cenach stałych z 2013 r.) oraz dynamika zmian (2013=100).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

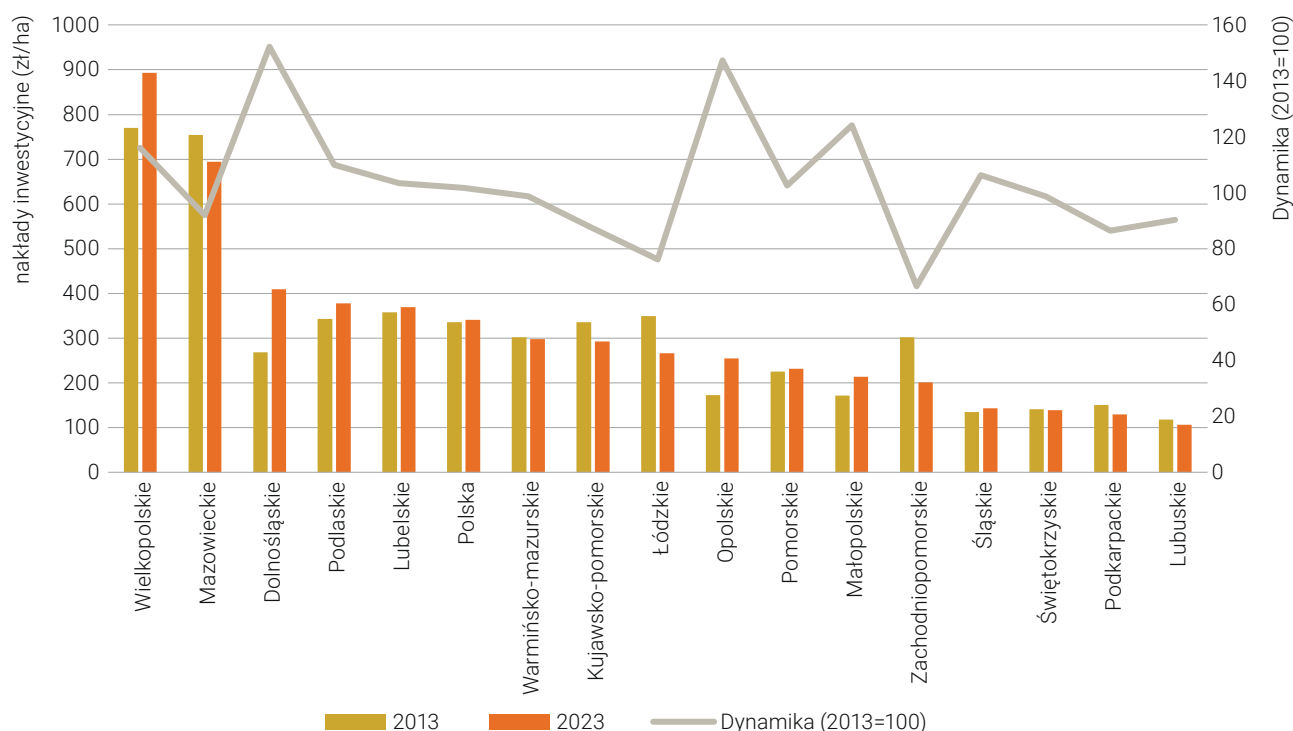

Rysunek 26. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie na 1 ha UR w Polsce w latach 2013–2023 w zł/ha (w cenach stałych z 2013 r.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

Rysunek 27. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie na 1 ha UR w Polsce według województw w latach 2013 i 2023 w zł/ha (w cenach stałych z 2013 r.) oraz dynamika zmian (2013=100).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

westycji rolniczych, co może wynikać z ograniczeń finansowych, zmian w polityce rolnej lub w ostatnich latach niestabilnej sytuacji w rolnictwie, skutkującej niższym poziomem opłacalności produkcji. Jednak dynamika zmian w poszczególnych województwach była bardzo zróżnicowana – od znacznych wzrostów w dolnośląskim (+52,3%), opolskim (+47,4%) i małopolskim (+24,1%), po spadki w zachodniopomorskim (-33,4%), łódzkim (-23,9%) i kujawsko-Pomorskim

(-12,8%). Najwyższy poziom nakładów inwestycyjnych na 1 ha w 2023 r. odnotowano w następujących województwach - wielkopolskie (893,1 zł), mazowieckie (694,7 zł) oraz dolnośląskie (409,3 zł). Województwo wielkopolskie utrzymuje swoją pozycję lidera w inwestycjach rolniczych na 1 ha UR, mazowieckie natomiast, mimo drugiego miejsca w wartościach bezwzględnych, odnotowało spadek nakładów inwestycyjnych (o 7,9%). Regionami, które w 2023 r.

Tabela 6. Wskaźnik lokalizacji inwestycji w rolnictwie oraz wartości dodanej brutto rolnictwa w Polsce według województw w latach 2013 i 2022.

Województwo	Nakłady inwestycyjne w rolnictwie		WDB rolnictwa	
	2013	2022	2013	2022
Dolnośląskie	0.71	0.66	0.48	0.41
Kujawsko-pomorskie	1.67	1.26	1.55	1.60
Lubelskie	1.59	2.71	1.95	2.07
Lubuskie	1.50	1.43	1.28	1.04
Łódzkie	0.88	0.90	1.21	1.40
Małopolskie	0.50	0.51	0.50	0.38
Mazowieckie	0.66	0.59	0.95	0.97
Opolskie	1.65	2.15	1.16	1.19
Podkarpackie	0.82	0.86	0.68	0.51
Podlaskie	2.63	2.09	2.80	2.76
Pomorskie	0.86	0.95	0.79	0.75
Śląskie	0.27	0.25	0.27	0.24
Świętokrzyskie	1.36	1.50	1.43	1.57
Warmińsko-mazurskie	2.44	2.20	2.09	2.32
Wielkopolskie	1.70	1.70	1.38	1.42
Zachodniopomorskie	1.58	1.39	1.18	1.28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych.

zajmowały trzy ostatnie lokaty w poziomie nakładów inwestycyjnych na 1 ha UR były lubuskie, podkarpackie i świętokrzyskie. Można zatem wnioskować, że między regionami występują znaczne różnice w poziomie nakładów inwestycyjnych na 1 ha UR. Województwa o rozwiniętym rolnictwie (np. wielkopolskie, mazowieckie) nadal przodują pod względem nakładów inwestycyjnych, podczas gdy inne regiony inwestują na znacznie niższym poziomie.

Kolejnym etapem analizy było zbadanie przestrzennego rozmieszczenia i poziomu regionalnej koncentracji nakładów inwestycyjnych w rolnictwie oraz wartości dodanej brutto (WDB) tego sektora w Polsce. Przyjęto podział kraju zgodnie z klasyfikacją NUTS 2, tj. na 16 województw (tabela 6). Do oceny koncentracji badanych zjawisk wykorzystano natomiast wskaźnik lokalizacji (LQ), który umożliwia identyfikację regionów o udziale danej zmiennej ponad krajowe wartości średnie. Wskaźnik ten obliczony dla zmiennej „nakłady inwestycyjne w rolnictwie” wykazał, że w obu badanych latach w dziewięciu województwach (kujawsko-pomorskie, lubelskie, lubuskie, opolskie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie) udział nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w nakładach ogółem w gospodarce był wyższy niż przeciętnie w Polsce. Są to zatem regiony, w których wyraźna jest koncentracja aktywności inwestycyjnej w rolnictwie. Wyjątkowo wysoki wskaźnik LQ charakterystyczny był dla województw lubelskiego, opolskiego, podlaskiego oraz warmińsko-mazurskiego, gdzie jego wartość przekraczała 2. W dwóch pierwszych spośród wymienionych regionów, nastąpił także wzrost koncentracji nakładów inwestycyjnych w sektorze rolnym w 2022 r. względem roku 2013.

W odniesieniu do drugiej zmiennej (WDB rolnictwa) wartość wskaźnika LQ przekraczała wartość 1 we wszystkich województwach, gdzie obserwowano koncentrację nakładów inwestycyjnych, a dodatkowo także w województwie łódzkim. Najwyższy poziom koncentracji wartości dodanej brutto z rolnictwa wystąpił w województwie lubelskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim, gdzie wskaźnik LQ w 2022 r. przekraczał 2. Regiony te należą do obszarów typowo rolniczych, charakteryzujących się jednak problemami strukturalnymi, zwłaszcza na Lubelszczyźnie i Podlasiu.

Rolnictwo w Polsce odznacza się dość wyraźnym zróżnicowaniem regionalnym, co potwierdzono w wielu opracowaniach naukowych. Z tego względu zbadano zależność inwestycji w rolnictwie w przeliczeniu na 1 ha UR (zlogarytmowane) od cech strukturalnych rolnictwa w poszczególnych województwach w 2023 r. Wybrano następujące zmienne objaśniające: średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego (ha) (zlogarytmowane), wartość brutto środków trwałych na 1 ha UR (zł/ha) (zlogarytmowane) oraz odsetek pracujących w rolnictwie (%). Parametry oszacowanego modelu regresji liniowej wskazują, że wszystkie zmienne objaśniające poza ostatnią mają istotnie pozytywny wpływ na inwestycje w sektorze rolnym (tabela 7). Jest to zgodne z wynikami wielu dostępnych badań naukowych, według których wzrost wielkości gospodarstwa rolnego wiąże się z licznymi korzyściami wynikającymi ze wzrostu skali działalności, w tym ze wzrostem aktywności inwestycyjnej (Wicki, 2019). Z badań Sadowskiego i Czubaka (2012) także wynika, że wartość inwestycji zależała wprost proporcjonalnie od potencjału i efektów produkcji w gospodarstwach rolnych.

Tabela 7. Model regresji objaśniający poziom inwestycji w rolnictwie.

Zmienna	Współ.	Odch. stand.	t	P> t
Przeciętna powierzchnia gospodarstw	0.357	0.171	2.08	0.059
Uzbrojenie techniczne ziemi	1.606	0.540	2.98	0.012
Odsetek pracujących w rolnictwie	0.017	0.0163	1.05	0.316
Stała	-10.239	5.9357	-1.37	0.091
R ² =0.453, F(3,12)= 3.31 (0.057)				

Źródło: Opracowanie własne.

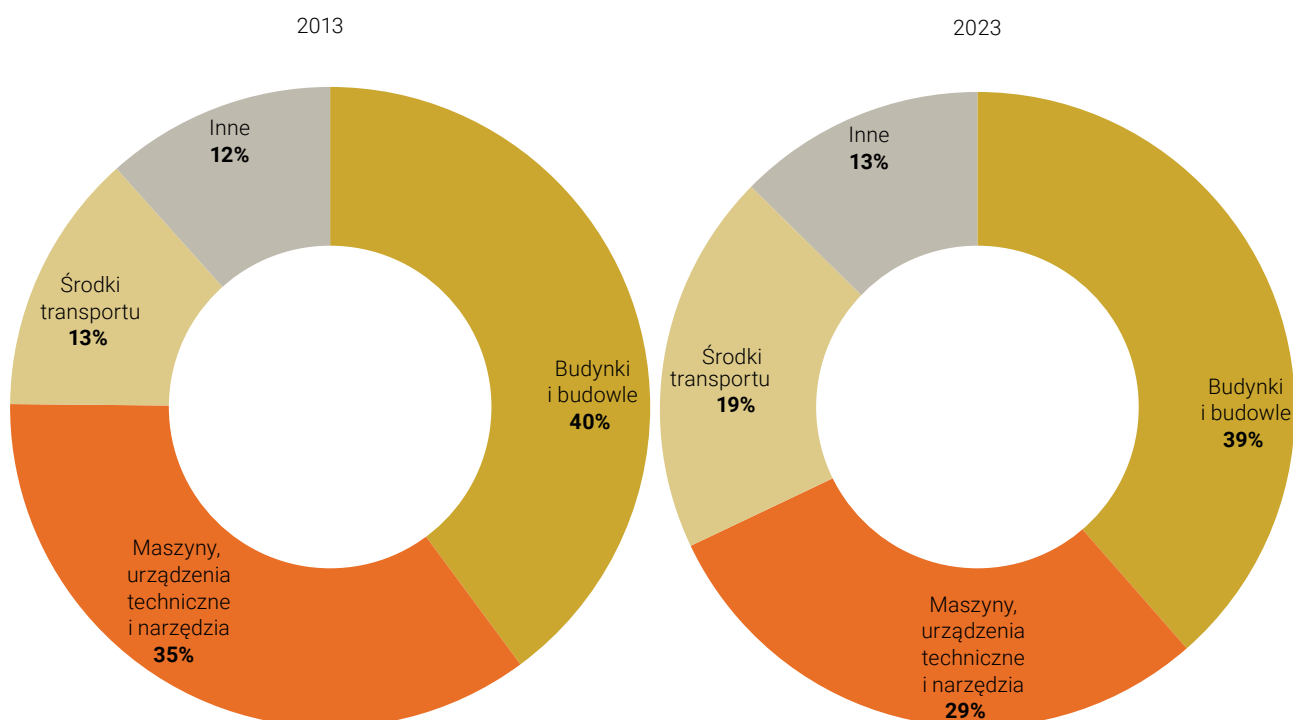
Wskazuje to na potrzebę dalszej poprawy struktury obszarowej gospodarstw rolnych, zwłaszcza w regionach o dużym rozdrobnieniu agrarnym. Ponadto, analizy, które w tym zakresie przeprowadził Kusz (2009), dowiodły, że dodatni wpływ na wielkość nakładów inwestycyjnych miała m.in. wartość brutto środków trwałych będących w dyspozycji gospodarstw rolnych. Jest to więc zgodne z tym, co wykazała analiza prezentowana w niniejszym raporcie.

Analiza struktury nakładów inwestycyjnych (rysunek 28) wskazuje na dominację trzech głównych kategorii: budynków i budowli, maszyn oraz środków transportu. Inwestycje w budynki i budowle stanowiły największy udział w całkowitych nakładach, oscylując w granicach 35–40% całości. Ich wartość w cenach stałych z 2013 r. wzrosła z 1,95 mld zł w 2013 r. do 2,4 mld zł w 2023 r., co oznacza wzrost o 23,3%. Wynikało to głównie z potrzeby modernizacji infrastruktury produkcyjnej, magazynów oraz budynków przetwórczych, co było związane zarówno z podnoszeniem efektywności gospodarowania, jak i koniecznością dostosowania do regulacji środowiskowych. Drugą kluczową kategorię stanowiły maszyny i urządzenia techniczne. Ich udział w wartości nakładów inwestycyjnych wynosił 35,3% w 2013, natomiast w 2023 r. zmniejszył się do 29,4%. War-

tość nakładów inwestycyjnych tej grupy w cenach stałych wahała się w analizowanym okresie od 1,43 mld zł w 2018 r. do 1,83 mld zł w 2023 r. Trzecią najważniejszą grupą inwestycji były środki transportu, których wartość w 2013 r. wynosiła 647 mln zł, natomiast w 2023 r. wzrosła do 1,21 mld zł. Oznacza to niemal podwojenie wartości nakładów inwestycyjnych w tej kategorii. Udział procentowy wskazanego kierunku inwestycji w całkowitej wartości nakładów inwestycyjnych wzrósł w latach 2013–2023 z 13,2% do 19,4%. Dodatkowo, w strukturze inwestycji uwzględniono kategorię „inne”, obejmującą m.in. inwestycje w poprawę efektywności energetycznej gospodarstw, rozwój systemów nawadniania czy wdrażanie innowacyjnych technologii rolniczych. Udział tej grupy inwestycji w wartości nakładów inwestycyjnych ogółem nieznacznie wzrósł w 2023 r. w stosunku do 2013 r. – z 11,6% do 12,6%.

Struktura nakładów inwestycyjnych w rolnictwie według sektorów publicznego i prywatnego nie zmianała się w 2023 r. w stosunku do roku 2013. W obu analizowanych latach sektor prywatny stanowił 96% ogółu nakładów inwestycyjnych, co jest odzwierciedleniem struktury własnościowej gospodarstw rolnych w Polsce (rysunek 29). W 2013 r. wartość inwestycji sektora prywatnego wynosiła

Rysunek 28. Struktura nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w Polsce w latach 2013 i 2023 (%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

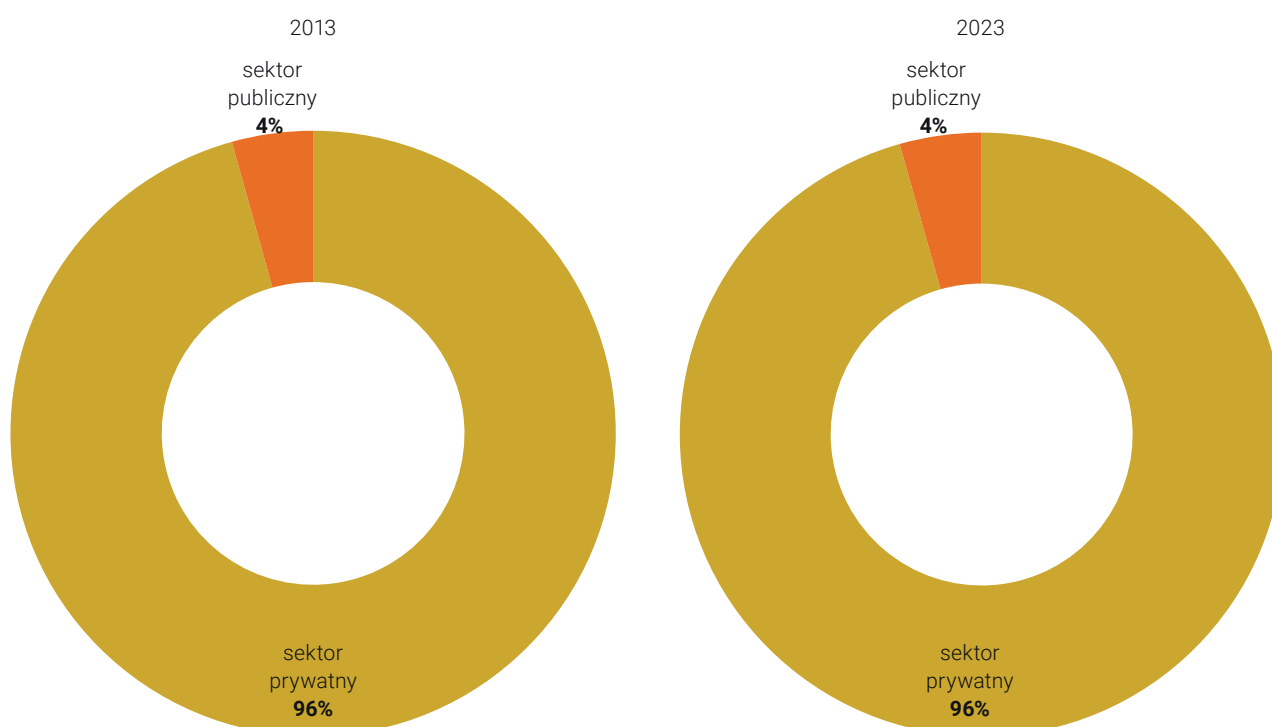

4,69 mld zł, natomiast w 2023 r. wzrosła do 5,97 mld zł, co oznacza wzrost o 27,4%.

Struktura agrarna oraz makroekonomiczne znaczenie rolnictwa są efektem wielu procesów gospodarczych i historycznych dokonujących się w rolnictwie oraz w jego otoczeniu (Biernat-Jarka, 2017). W przypadku Polski najważniejszą rolę w tych przemianach odegrała transformacja systemowa, a następnie akcesja do UE i objęcie rolnictwa instrumentami WPR (Bański, 2018; Wicki, 2019). Konsekwencją tych procesów były zarówno zmiany we wskaźnikach charakteryzujących makroekonomiczne znaczenie rolnictwa (malejący udział rolnictwa w całkowitym zatrudnieniu i w wartości dodanej brutto), jak również w liczebności, strukturze i dochodowości gospodarstw rolnych (Wawrzyniak, 2017; Szabo i in., 2018; Badach i in., 2023; Strojny, 2020). W odniesieniu do sytuacji polskiego rolnictwa wielu badaczy wskazuje na wciąż niekorzystną strukturę gospodarstw rolnych jako przyczynę niskiej efektywności sektora (Biernat-Jarka, 2017; Badach i in., 2023), a także niskiej ich aktywności inwestycyjnej. Jest ona również wymieniana jako jeden z kluczowych czynników kształtujących poziom konkurencyjności rolnictwa (Nowak, 2020), zwłaszcza w długim okresie (European Commission, 2009; Guth i Smędzik-Ambroży, 2020).

Analiza inwestycji w rolnictwie w ujęciu przestrzennym możliwa jest także przy wykorzystaniu danych FADN oraz uwzględnieniu czterech wyodrębnionych na podstawie zbliżonych warunków do produkcji rolniczej makroregionów rolniczych. Tabela 8 przedstawia aktywność inwestycyjną gospodarstw rolnych w Polsce według regionów FADN w 2022 r. na tle wybranych cech gospodarstw. Z przedstawionych danych wynika, że przeciętna wielkość ekonomiczna gospodarstw (w euro) jest najwyższa w regionach Pomorza i Mazur (49 278,4) oraz Wielkopolski i Śląska (48 080,9), a najniższa w regionie Małopolski i Pogórza (16 619,9). W podobny sposób kształtuje się średnia powierzchnia użytków rolnych (UR), tj. największe obszarowo gospodarstwa rolne są na Pomorzu i Mazurach (40,8 ha) oraz w Wielkopolsce i Śląsku (29,2 ha), podczas gdy w Małopolsce i Pogórzu średnia wynosi zaledwie 11,9 ha. Ze strukturą gospodarstw rolnych powiązane są także ich przeciętne dochody. Najwyższy poziom dochodów gospodarstwa osiągały w województwach o najsilniejszych ekonomicznie i największych obszarowo gospodarstwach rolnych regionu Pomorze i Mazury (154 347 zł), a najniższy w Małopolsce i Pogórzu (53 538 zł), gdzie potencjał gospodarstw rolnych był niski. Podobny był rozkład dopłat do działalności operacyjnej, które powiązane są z po-

Rysunek 29. Struktura nakładów inwestycyjnych w Polsce w latach 2013 i 2023.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

wierzchnią gospodarstw rolnych. Inwestycje brutto osiągały średnio w Polsce w 2022 r. wartość 20 280 zł na gospodarstwo, a w regionach ich rozkład był podobny jak powyżej omawiane cechy. Najwyższy poziom inwestycji charakterystyczny był dla gospodarstw rolnych w województwach współtworzących region Wielkopolska i Śląsk (27 766 zł), a najniższy zaś w Małopolsce i Pogórzu (15 020 zł). W regionie Mazowsze i Podlasie poziom inwestycji był jednak także niższy niż średnio w kraju. Wartość inwestycji brutto w przeliczeniu na 1 ha UR była z kolei najwyższa w Małopolsce i Pogórzu (1262,2 zł/ha), a najniższa na Pomorzu i Mazurach (603,2 zł/ha). Inwestycje netto (różnica między inwestycjami brutto a amortyzacją) są ujemne we wszystkich regionach, co oznacza, że gospodarstwa więcej amortyzują niż inwestują. Najbardziej rozwinięte inwestycyjnie regiony to Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk.

Jednocześnie w całej Polsce inwestycje netto są ujemne, co sugeruje brak wystarczających środków na odtworzenie kapitału trwałego w rolnictwie. Skala odpisów amortyzacyjnych (czyli zużycia istniejących środków trwałych, takich jak maszyny, budynki czy sprzęt) przewyższa wartość nowych inwestycji. Przyczyną może być brak środków finansowych, niepewność rynkowa (wahania cen produktów rolnych i kosztów produkcji mogą skłaniać do ograniczania inwestycji), a także starzenie się infrastruktury.

Racjonalność procesów inwestycyjnych w gospodarstwach rolnych może być większa jeśli są one rozpatrywane szczegółowo na tle ich potencjału i planowanej struktury działalności oraz z uwzględnieniem specyfiki i wymagań instytucjonalnych związanych z poszczególnymi kierunkami rozwoju tych podmiotów. Inwestowanie, powiększanie zasobów i dodatnia

Tabela 8. Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2022 r. według regionów FADN na tle wybranych ich cech (średnio na gospodarstwo rolne).

Cecha gospodarstwa	Polska	Pomorze i Mazury	Wielkopolska i Śląsk	Mazowsze i Podlasie	Małopolska i Pogórze
Przeciętna wielkość ekonomiczna (euro)	32 193,2	49 278,4	48 080,9	26 620,3	16 619,9
Średnia powierzchnia UR (ha)	21,6	40,8	29,2	17,2	11,9
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	98 905	154 347	137 220	85 314	53 538
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (zł/AWU)	75 997	116 516	108 901	61 923	41 712
Dopłaty do działalności operacyjnej (zł)	34 796	60 924	48 096	28 124	19 592
Inwestycje brutto (zł)	20 280	24 610	27 766	17 678	15 020
Inwestycje brutto na 1 ha UR (zł/ha)	938,9	603,2	950,9	1027,8	1262,2
Inwestycje netto (zł)	-3 673	-6 754	-1 857	-4 827	-1 386

Uwaga: Regiony FADN z wykazem województw, które wchodzą w ich skład: Pomorze i Mazury (lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie); Wielkopolska i Śląsk (opolskie, dolnośląskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie); Mazowsze i Podlasie (podlaskie, mazowieckie, lubelskie, łódzkie); Małopolska i Pogórze (śląskie, świętokrzyskie, małopolskie, podkarpackie).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polski FADN (2023).

akumulacja gospodarstw rolnych świadczą o możliwościach rozwojowych i chęci dalszego gospodarowania. Gospodarstwa rolne w Polsce charakteryzują się dużym zróżnicowaniem. Dotyczy ono zarówno posiadanego potencjału produkcyjnego, jak również efektywności jego wykorzystania. Z tego względu bardzo ważną rolę odgrywa segmentacja gospodarstw, pozwala bowiem na opracowywanie strategii rozwoju grup gospodarstw, szczególnie ich strategii konkurencyjności (Niezgoda, 2009). Jednym z podziałów gospodarstw jest ich klasyfikacja uwzględniająca wielkość ekonomiczną, wskazującą na ich potencjalne możliwości wytwórcze. Uwzględnienie w analizie takiej klasyfikacji pozwala na analizę bardziej jednorodnych grup oraz porównywanie ich pomiędzy sobą. Warto zwrócić uwagę, że wyższym klasom wielkości ekonomicznej towarzyszyła większa powierzchnia użytków rolnych, wyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz wartości dodanej netto. Z danych zawar-

tych w tabeli 9 wynika, że wartość inwestycji brutto wzrastała w 2022 r. wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej. Podobną tendencję można zauważyć w odniesieniu do inwestycji brutto w przeliczeniu na 1 ha UR, jednak poza ostatnią klasą gospodarstw o największej wielkości ekonomicznej.

Inwestycje planowane w gospodarstwach rolnych powinny być zintegrowane z planowaną strukturą działalności rolniczej, z system uprawy roślin oraz chowu zwierząt. Inne założenia inwestycyjne powinny przyjmować gospodarstwa rolne prowadzące konwencjonalny system uprawy, a inne te, które prowadzą produkcję ekologiczną. Obecnie gospodarstwa rolne mogą dodatkowo rozwijać swoje technologie np. w kierunku rolnictwa precyzyjnego lub w strukturze produkcji wyraźnie zwiększać udział surowców energetycznych, co jest ważne w kontekście Zielonego Ładu (Nasalski i Juchniewicz, 2023).

Tabela 9. Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2022 r. według klas wielkości ekonomicznej na tle wybranych ich cech (średnio na gospodarstwo rolne).

Cecha gospodarstwa	Bardzo małe	Małe	Średnio-małe	Średnio-duże	Duże	Bardzo duże
Przeciętna wielkość ekonomiczna (euro)	6 458,4	15 946,5	36 427,0	70 563,8	181 786,0	1 008 262,0
Średnia powierzchnia UR (ha)	8,6	13,9	24,6	41,0	82,4	564,8
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	18 357	53 262	128 761	266 037	556 930	1 773 231
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (zł/AWU)	17 831	40 021	80 618	145 278	230 996	236 475
Dopłaty do działalności operacyjnej (zł)	12 922	24 307	45 906	71 914	120 935	660 044
Inwestycje brutto (zł)	5 509	8 315	21 618	52 579	115 546	581 533
Inwestycje brutto na 1 ha UR (zł/ha)	640.6	598.2	878.8	1282.4	1402.3	1029.6
Inwestycje netto (zł)	-5 343	-8 347	-7 453	5 048	27 200	180 641

Uwaga: Klasy wielkości ekonomiczne: bardzo małe (2-8 tys. euro), małe (8-25 tys. euro), średnio-małe (25-50 tys. euro), średnio-duże (50-100 tys. euro), duże (100-500 tys. euro), bardzo duże (od 500 tys. euro).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polski FADN (2023).

Obok wielkości ekonomicznej drugim kryterium podziału gospodarstw rolnych w UE w ramach FADN jest typ rolniczy. Określany jest on udziałem wartości Standardowej Produkcji (SO) z poszczególnych grup działalności rolniczych w całkowitej wartości SO gospodarstwa. Na tej podstawie wyróżnia się gospodarstwa specjalistyczne i mieszane. Wśród gospodarstw pierwszego rodzaju występują wyspecjalizowane w kierunku: 1) upraw polowych, 2) upraw ogrodnich, 3) upraw trwałych, 4) zwierząt żywionych paszami treściwymi, a także 5) zwierząt żywionych paszami objętościowymi. Z kolei gospodarstwa mieszane dzielą się na gospodarstwa zajmujące się mieszaną produkcją roślinną, mieszaną produkcją zwierzęcą, czy też mieszaną produkcją roślinno-zwierzęcą. Z badań wielu autorów wynika, że specjalizacja gospodarstw rolnych jest procesem rozwojowym, długofalowym i wymagającym znacz-

nych nakładów inwestycyjnych (Komorowska, 2019; Miniszewski, 2021). Komorowska i Mięka (2024) podkreślają, że w Polsce przybywa gospodarstw specjalistycznych.

Analiza nakładów inwestycyjnych w gospodarstwach różnych typów rolniczych pokazuje, że najwyższa wartość inwestycji brutto charakterystyczna jest dla gospodarstw z trzodą chlewną, drobiarskich i specjalizujących się w produkcji mleka (tabela 10). Należy to wiązać z dużym zaangażowaniem środków trwałych w te produkcje oraz potrzebą ich rozwoju. Gospodarstwa specjalizujące się w produkcji roślinnej odznaczały się relatywnie niską wartością inwestycji brutto. Jednak po przeliczeniu inwestycji brutto na 1 ha użytków rolnych typ rolniczy „uprawy ogrodnicze” wyróżniał się najwyższym poziomem analizowanego wskaź-

Tabela 10. Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2022 r. według typów rolniczych na tle wybranych ich cech (średnio na gospodarstwo rolne).

Cecha gospodarstwa	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Trzoda chlewna	Drób	Mieszane
Przeciętna wielkość ekonomiczna (euro)	23 104,5	73 383,9	19 143,1	43 779,1	19 518,5	93 445,4	292 447,3	32 557,6
Średnia powierzchnia UR (ha)	23,8	6,6	8,4	22,5	17,9	24,3	34,4	22,6
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	91 140	88 134	63 128	180 314	58 973	187 442	399 224	79 277
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (zł/AWU)	81 688	49 783	43 071	105 941	43 597	118 907	143 205	65 882
Dopłaty do działalności operacyjnej (zł)	34 985	9 055	11 478	43 928	36 180	52 252	43 021	36 494
Inwestycje brutto (zł)	17 801	17 164	11 430	30 585	9 733	36 336	34 753	22 421
Inwestycje brutto na 1 ha UR (zł/ha)	747,9	2 600,6	1 360,7	1 359,3	543,7	1 495,3	1 010,3	992,1
Inwestycje netto (zł)	-3 874	-7 773	-14 165	108	-9 496	64	-49 069	-587

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polskiego FADN (2023).

nika. Warto zwrócić także uwagę na gospodarstwa specjalizujące się w produkcji drobiarskiej, gdzie wartość inwestycji netto wynosiła -49069 zł. Oznacza to, że wartość wytworzonych i zakupionych środków trwałych była znacznie niższa niż wartość sprzedanych i przekazanych nieodpłatnie środków trwałych oraz wartość amortyzacji. Tymczasem produkcja drobiu w Polsce jest jednym z najdynamiczniej i najszybciej rozwijających się sektorów rolnictwa (Pawłowska i in., 2022). Spośród krajów UE, od 2014 r. w Polsce ubija się najwięcej żywca drobiowego w rzeźniach (Pasińska, 2024).

Polskie gospodarstwa rolne wykazują znaczące różnice w poziomie inwestycji w zależności od re-

gionu, wielkości ekonomicznej oraz typu prowadzonej produkcji. Największą aktywność inwestycyjną i najwyższy poziom zadłużenia odnotowano w regionach o intensywnym rolnictwie towarowym oraz w dużych gospodarstwach, natomiast najmniejszą w regionach o rozdrobnionej strukturze agrarnej. Na tle UE-27 polskie gospodarstwa cechują się porównywalną dynamiką wzrostu dochodów i niższym poziomem zadłużenia (tabela 11), a ich aktywność inwestycyjna wykazuje niższą niż przeciętnie w UE dynamikę wzrostu, co może ograniczyć ich długoterminową konkurencyjność. W porównaniu do gospodarstw rolnych w UE polskie gospodarstwa charakteryzują się wyraźnie niższym poziomem zadłużenia. W 2022 r. całkowite zobowiązania polskich

Tabela 11. Porównanie sytuacji polskich gospodarstw rolnych z ich odpowiednikami w UE-27.

Cecha gospodarstwa	2013		2022	
	Polska	UE-27	Polska	UE-27
Dotacje na inwestycje rolnicze (euro)	b.d.	b.d.	806	1 089
Dochód brutto gospodarstwa rolnego (euro)	16 685	35 373	33 180	70 879
Dochód netto gospodarstwa rolnego (euro)	9 867	17 152	24 482	41 753
Dochód rodzinnego gospodarstwa rolnego (euro/FWU)	6 511	14 226	16 210	34 798
Całkowite aktywa trwałe (euro)	145 525	228 504	190 400	327 983
Całkowite zobowiązania (euro)	9 917	45 735	9 441	72 707
Długoterminowe i średnioterminowe kredyty (euro)	7 368	35 909	6 809	54 684
Średni kapitał gospodarstwa rolnego (euro)	85 337	149 266	109 667	237 583
Inwestycje brutto w aktywa trwałe (euro)	4 365	9 211	4 768	15 334
Inwestycje netto w aktywa trwałe (euro)	-415	494	-756	3 243
Krótkoterminowe kredyty (euro)	2 549	9 826	2 631	18 023
Wielkość ekonomiczna (tys. euro)	28	61	37	99
Całkowity nakład pracy (AWU)	1.70	1.51	1.50	1.64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie FADN EU - <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/FADNPublicDatabase/FADNPublicDatabase.html>

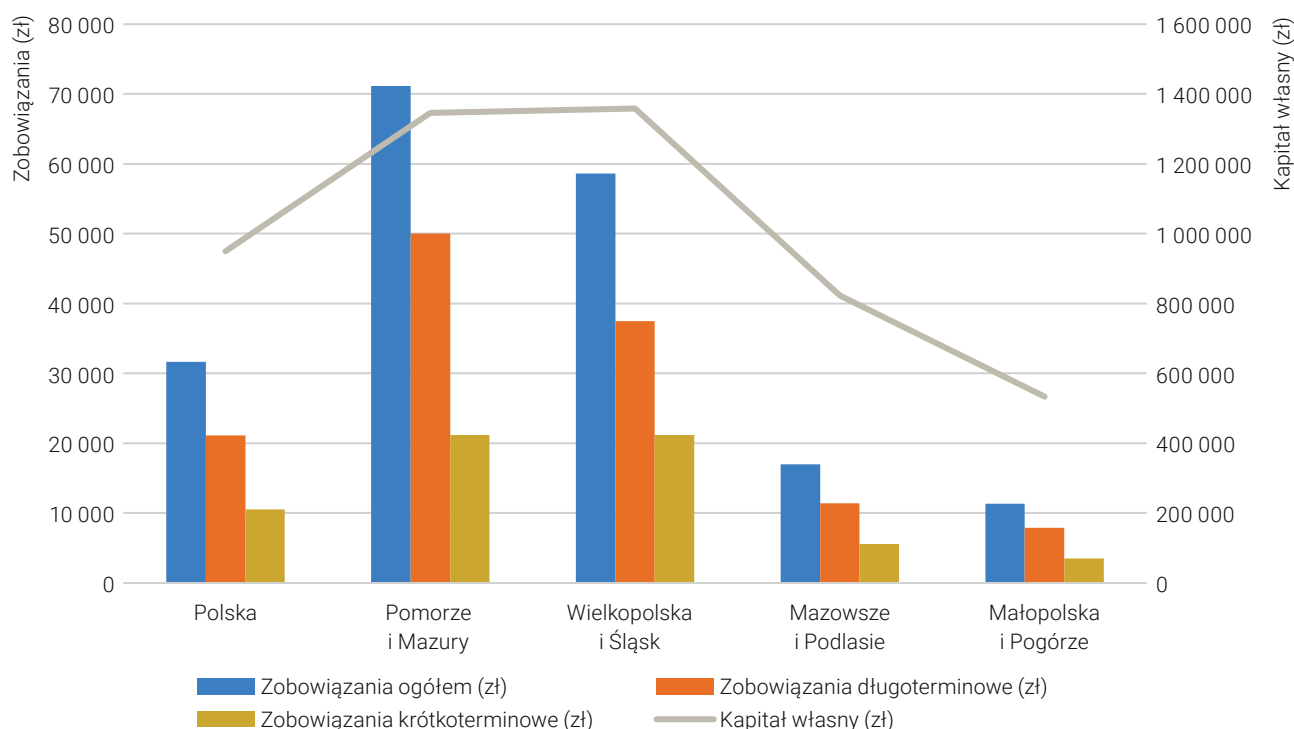

gospodarstw były o ponad 87% niższe niż średnia dla UE-27, co sugeruje ostrożniejszą politykę finansową oraz mniejsze wykorzystanie kredytów inwestycyjnych. Jednocześnie w ciągu dekady dochód brutto gospodarstw rolnych w Polsce wzrósł o niemal 99%, co oznacza porównywalny wzrost z tym, jaki obserwowano średnio w UE-27. Dynamika wzrostu dochodu netto, a także dochodu z gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 osobę zatrudnioną z rodziny była natomiast w Polsce nieznacznie wyższa niż przeciętnie w UE. Wzrost efektywności ekonomicznej polskich gospodarstw, przy jednoczesnym utrzymaniu niskiego poziomu zadłużenia, wskazuje na ich ostrożniejsze podejście do finansowania rozwoju w porównaniu z gospodarstwami unijnymi. Jednocześnie dane dotyczące inwestycji brutto i netto w aktywa trwale sugerują niską aktywność inwestycyjną polskich gospodarstw. W analizowanym okresie wartość inwestycji brutto w Polsce wzrosła zaledwie o 9%, podczas gdy w UE-27 o 66,5%, co wskazuje na rosnącą różnicę w tempie modernizacji sektora rolnego. Jeszcze bardziej niepokojąca jest sytuacja w zakresie inwestycji netto, które w Polsce zmalały o ponad 82%, osiągając wartość ujemną, podczas gdy w UE-27 wzrosły ponad 6-krotnie. Taka sytuacja oznacza, że polskie gospodarstwa posiadają niższe tempo wzrostu inwestycji, ale również nie rekompensują zużycia środków trwałych, co

w dłuższej perspektywie może prowadzić do osłabienia konkurencyjności krajowego rolnictwa i ograniczenia jego zdolności do modernizacji.

Korzystanie z kapitału obcego w postaci kredytów bankowych, zwłaszcza długoterminowych, stymuluje procesy inwestycyjne i przyczynia się m.in. do zwiększenia potencjału wytwórczego, poprawy wydajności pracy, wzrostu produktywności i dochodowości gospodarstw, obniżenia kosztów i generalnie poprawy sytuacji finansowej gospodarstw rolnych. Analizą objęto skalę i rodzaj zobowiązań gospodarstw w zależności od regionu FADN, wielkości ekonomicznej oraz typu rolniczego. Zadłużenie gospodarstw rolnych (rysunek 30 i rysunek 31) w Polsce wykazuje silne zróżnicowanie zarówno w ujęciu regionalnym, jak i strukturalnym. Z danych FADN wynika, że w 2022 r. najwyższa wartość zobowiązań ogółem występowała w gospodarstwach rolnych regionu Pomorze i Mazury. W regionie tym występował także najwyższy poziom wskaźnika relacji zobowiązań ogółem do kapitału własnego gospodarstwa rolnego (0,053). Najbardziej ostrożne w tym zakresie były gospodarstwa rolne z Małopolski i Pogórza, gdzie relacja zobowiązań do wartości kapitału własnego wynosiła zaledwie 0,021 a przeciętna wartość zobowiązań ogółem była prawie 3-krotnie niższa niż średnio w kraju. Z przedstawionych danych wynika, że poziom zadłużenia

Rysunek 30. Zobowiązania gospodarstw rolnych w Polsce według regionów FADN w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polski FADN (2023).

gospodarstw, stanowiący jeden z kluczowych wskaźników ich aktywności inwestycyjnej, znacząco różni się w zależności od regionu. W 2022 r. różnica między najbardziej zadłużonym regionem a najmniej zadłużonym wynosiła ponad 59 tysięcy złotych w przeliczeniu na gospodarstwo rolne, co wskazuje na dużą dysproporcję w zdolności gospodarstw do dłużnego finansowania rozwoju. Regiony o intensywnej produkcji rolniczej, takie jak Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk, charakteryzowały się zobowiązaniami wyższymi odpowiednio o 124% i 85% w porównaniu do średniej krajowej. W przeciwieństwie do nich, gospodarstwa z Małopolski i Pogórza wykazywały poziom zadłużenia niższy o 64% względem średniej, co sugeruje mniejszą skłonność do korzystania z finansowania dłużnego.

Struktura zobowiązań gospodarstw rolnych wskazuje, że dominującą formą finansowania były zobowiązania długoterminowe, które w regionach o wysokiej aktywności inwestycyjnej stanowiły ponad 70% całkowitego zadłużenia. Najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowano w Pomorzu i Mazurach oraz w Wielkopolsce i Śląsku, gdzie poziom długoterminowego zadłużenia był ponad czterokrotnie wyższy niż w Małopolsce i Pogórzu. Z kolei zobowiązania krótkoterminowe, będące miarą bieżącego zadłużenia operacyjnego, wykazywały mniejsze zróżnicowanie regionalne, jednak ich udział w strukturze za-

dłużenia był znacząco wyższy w regionach o niższej skłonności do inwestowania.

Analiza wartości kapitału własnego wskazuje na istotne różnice w zasobach finansowych gospodarstw w zależności od regionu. Najwyższą wartość kapitału własnego odnotowana w regionie o wysokim poziomie rozwoju rolnictwa, gdzie była o 153% wyższa niż w regionie o najmniejszej wartości tego wskaźnika.

Podobne zależności widoczne są w analizie zadłużenia gospodarstw według ich wielkości ekonomicznej. Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa wartość zobowiązań ogółem rosła w sposób wykładniczy – w gospodarstwach bardzo dużych poziom zadłużenia był ponad 2000 razy wyższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Różnice te były jeszcze bardziej widoczne w przypadku zadłużenia długoterminowego, gdzie największe ekonomicznie gospodarstwa wykazywały poziom zobowiązań 1300 razy wyższy niż najmniejsze jednostki. Z kolei w gospodarstwach o średniej wielkości poziom zobowiązań był trzykrotnie wyższy niż w grupie gospodarstw średnio-małych, co wskazuje na dynamiczny wzrost potrzeby finansowania zewnętrznego w miarę rozwoju potencjału ekonomicznego. Natomiast relacja zobowiązań ogółem do kapitału własnego była najwyższa w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie (tabela 12).

Tabela 12. Zobowiązania gospodarstw rolnych w Polsce według ich wielkości ekonomicznej w 2022 r.

Cecha gospodarstwa	Bardzo małe	Małe	Średnio- -małe	Średnio- -duże	Duże	Bardzo duże
Zobowiązania ogółem (zł)	693	6 143	25 939	74 069	274 921	1 517 846
Zobowiązania długoterminowe (zł)	582	4 412	18 970	52 155	203 615	763 225
Zobowiązania krótkoterminowe (zł)	111	1 731	6 969	21 914	71 306	754 621
Kapitał własny (zł)	444 315	687 068	1 174 575	1 874 311	3 416 907	13 290 659
Relacja zobowiązań ogółem do wartości kapitału własnego gospodarstwa rolnego (%)	0,002	0,009	0,022	0,040	0,080	0,114

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polskiej FADN (2023).

Zadłużenie gospodarstw różni się także w zależności od ich profilu produkcyjnego. Najbardziej zadłużone gospodarstwa prowadzące intensywną produkcję zwierzęcą wykazywały zobowiązania ponad 16 razy wyższe niż gospodarstwa zajmujące się uprawami trwałymi, które charakteryzowały się najniższym poziomem zadłużenia w całym sektorze. W przypadku zobowiązań długoterminowych różnice te były jeszcze bardziej wyraźne – gospodarstwa drobiarskie oraz trzodowe miały zobowiązania sięgające poziomu 18-krotności wartości zadłużenia gospodarstw zajmujących się uprawami trwałymi. Wskaźnik udziału zobowiązań w średniej wartości kapitału gospodarstwa potwierdza, że gospodarstwa prowadzące działalność zwierzęcą są bardziej skłonne do korzystania z kredytów inwestycyjnych niż gospodarstwa roślinne – ich poziom zadłużenia był niemal czterokrotnie wyższy niż w sektorze upraw trwałych. Wśród typów specjalistycznych w zakresie produkcji roślinnej, najwyższy poziom zobowiązań odnotowano w uprawach ogrodnich, gdzie ich relacja do kapitału własnego była najniższa wśród wszystkich typów rolniczych (rysunek 31).

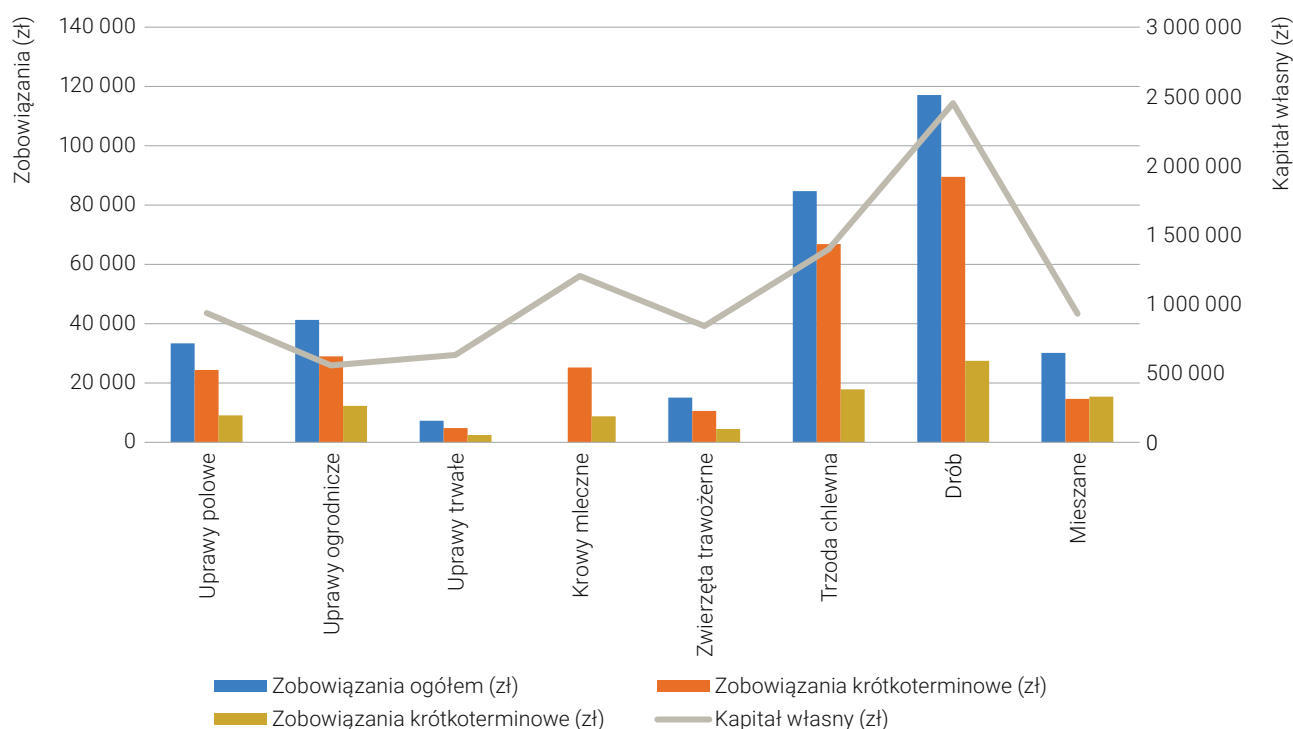
Podsumowując analizę zróżnicowania zobowiązań gospodarstw rolnych można stwierdzić, że regiony o bardziej intensywniej produkcji oraz gospodarstwa silnie ekonomicznie charakteryzują się wyższą skłon-

nością do korzystania z finansowania zewnętrznego, co przekłada się na ich większą aktywność inwestycyjną. Sektory produkcji zwierzęcej, zwłaszcza drobiarski i trzodowy, wykazują największy poziom zadłużenia, natomiast gospodarstwa zajmujące się uprawami trwałymi charakteryzują się bardzo niskim poziomem zobowiązań.

Jednym z narzędzi interwencjonizmu państwa w rolnictwie i na obszarach wiejskich są kredyty preferencyjne. W ciągu ostatniej dekady nastąpił jednak istotny spadek dostępności kredytów inwestycyjnych z dopłatami ARiMR, co może ograniczać możliwości modernizacji rolnictwa w dłuższej perspektywie (tabela 13). Jednocześnie wzrost liczby kredytów na poprawę płynności finansowej wskazuje na rosnące trudności gospodarstw rolnych w utrzymaniu stabilności finansowej, co może stanowić istotne wyzwanie dla dalszego rozwoju sektora.

W okresie dziesięciu lat nastąpił spadek wartości kredytów z dopłatami ARiMR na realizację inwestycji o ponad 86%, a liczby udzielonych kredytów o prawie 93%, co sugeruje istotne ograniczenie dostępności finansowania dla gospodarstw rolnych. Podobna tendencja występuje w przypadku kredytów na zakup użytków rolnych, gdzie wartość kredytów zmniejszyła się o ponad 76%, a liczba udzielonych kredytów

Rysunek 31. Zobowiązania gospodarstw rolnych w Polsce według ich typów rolniczych w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polski FADN (2023).

Tabela 13. Kredyty inwestycyjne z dopłatami ARiMR w latach 2013 i 2023.

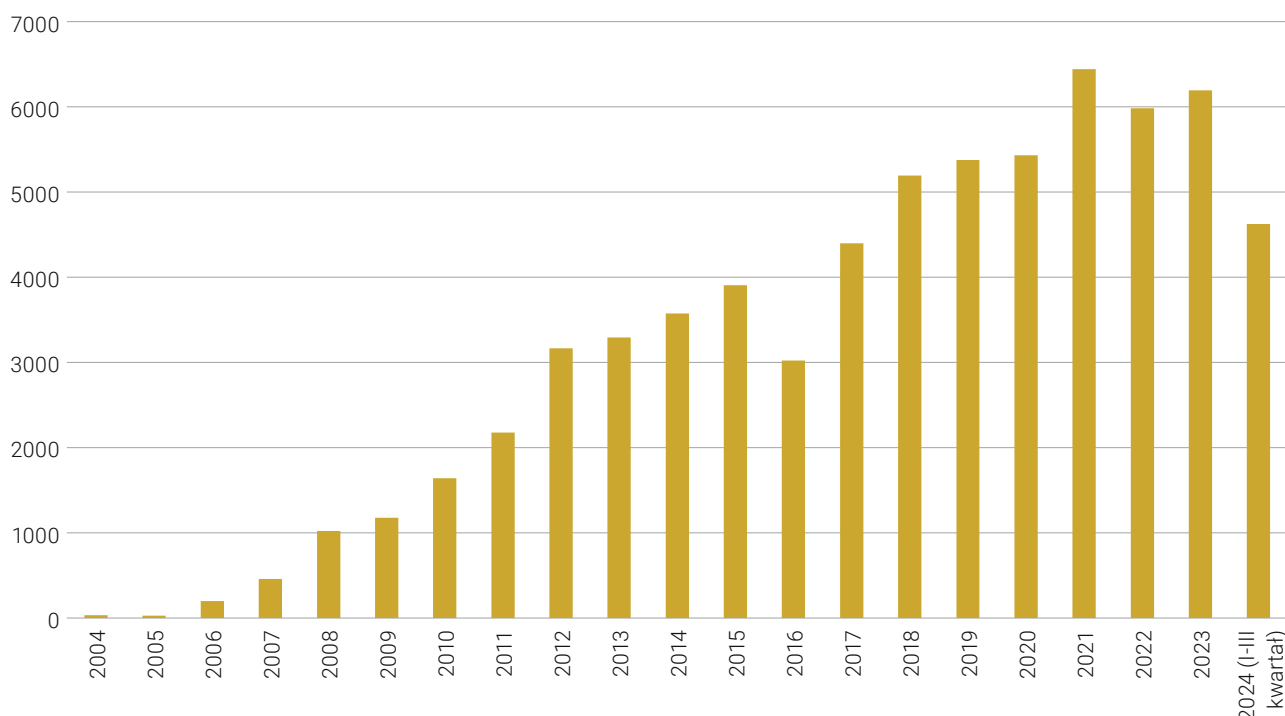
Cel	Kwota kredytów (mln zł)		Liczba kredytów	
	2013	2023	2013	2023
realizacja inwestycji w rolnictwie	1715,8	237,2	4 533	318
zakup użytków rolnych	941,1	222,9	6 305	708
realizacja inwestycji w przetwórstwie produktów rolnych	278,7	0	1 428	0
wznowienie produkcji po szkodach	1,6	20,6	32	244
częściowa spłata kredytów	37	12,9	285	65
poprawa płynności	0	11 388,7	0	78 422

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2014, 2024).

spadła o 89%. Ograniczenie dostępu do finansowania inwestycji jest szczególnie widoczne w sektorze przetwórstwa produktów rolnych, gdzie w 2023 r. nie udzielono żadnych kredytów z dopłatami, mimo że dziesięć lat wcześniej stanowiły one istotny element

wspierania modernizacji rolnictwa. Jedynym obszarem, w którym odnotowano wzrost wartości udzielonych kredytów, jest finansowanie wznowienia produkcji po szkodach, gdzie wartość kredytów wzrosła 13-krotnie, a liczba udzielonych kredytów zwiększyła

Rysunek 32. Wartość leasingu maszyn rolniczych w latach 2004–2024 (netto w mln zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Związku Polskiego Leasingu (2025).

się 7,6 razy, co może wynikać z większej skali strat w rolnictwie spowodowanych przez zmiany klimatyczne i ekstremalne zjawiska pogodowe. Ponadto wprowadzono nowy rodzaj kredytowania na poprawę płynności finansowej gospodarstw, który w 2023 r. stanowił istotny segment finansowania rolnictwa, obejmując ponad 78 tysięcy kredytów, co wskazuje na rosnące problemy z utrzymaniem bieżącej wypłacalności przez gospodarstwa rolne.

Ważnym źródłem finansowania inwestycji w rolnictwie w Polsce jest leasing. Jednym z ważniejszych elementów, który wpłynął na rozwój rynku leasingu, było wprowadzenie pożyczki leasingowej. Nowa usługa wychodziła naprzeciw oczekiwaniom przedsiębiorców m.in. z sektora rolniczego (Związek Polskiego Leasingu, 2025). Według danych Związku Polskiego Leasingu wartość maszyn rolniczych finansowanych na podstawie umowy leasingu lub pożyczki leasingowej bardzo dynamicznie rosła, szczególnie w latach 2004–2015 (rysunek 32). W 2021 r. wartość leasingu maszyn rolniczych osiągnęła maksymalny poziom (6439.5 mln zł), w kolejnym roku nieco się obniżyła, by w 2023 r. odnotować ponownie wzrost. Rok 2024 przyniósł kolejny, blisko 3% spadek wartości leasingu maszyn rolniczych. Przedstawione dane nie odzwierciedlają całej skali finansowania rolnictwa za pomocą leasingu, gdyż oprócz maszyn rolniczych (w tym ciągników), producenci rolni korzystali z leasingu środków transportu lub też innych maszyn i urządzeń (np. paneli PV) wykorzystywanych w działalności rolniczej (Kata, 2024).

4.3. Podsumowanie

Działalność inwestycyjna polskich gospodarstw rolnych napotyka na liczne bariery rozwojowe, które wynikają głównie z rozdrobnienia sektora, ograniczonego dostępu do kapitału oraz niskiego poziomu

inwestycji netto. W kontekście rosnących wyzwań gospodarczych i klimatycznych rola banków w zapewnianiu stabilnego i elastycznego finansowania rolnictwa jest kluczowa. Opracowanie nowych produktów kredytowych, wsparcie dla inwestycji zrównoważonych oraz rozwój usług doradczych i edukacyjnych stanowią fundament skutecznej strategii rozwoju sektora rolnego w Polsce. Przeprowadzona analiza wykazała, że barierą dla inwestycji jest niekorzystna struktura agrarna. Większość gospodarstw (ponad 90%) dysponuje powierzchnią użytków rolnych mniejszą niż 20 ha, co ogranicza możliwości inwestycyjne oraz utrudnia zwiększenie efektywności produkcji. Ponadto niski poziom produktywności pracy, wynikający m.in. z wysokiego udziału zatrudnienia w rolnictwie (8% ogółu pracujących), przyczynia się do niskiej konkurencyjności polskich gospodarstw na tle UE. W badanym okresie (2013–2023) występowały znaczne różnice w poziomie inwestycji w rolnictwie w zależności od regionu i typu gospodarstwa. Największe inwestycje odnotowano w regionie Wielkopolski i Mazowsza, podczas gdy województwa wschodnie i południowe charakteryzowały się znacząco niższym poziomem inwestycji. Pod względem typologicznym największe nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na hektar użytków rolnych, występowały w gospodarstwach ogrodniczych.

W skali całego kraju zauważalne jest niepokojące zjawisko ujemnych inwestycji netto, co oznacza, że amortyzacja środków trwałych przewyższa nowe nakłady inwestycyjne. W szczególności dotyczy to małych i średnich gospodarstw, które mają ograniczony dostęp do kapitału na modernizację. Analiza wykazała ponadto, że poziom wykorzystania kredytów inwestycyjnych znacząco spadł w latach 2013–2023. Liczba kredytów inwestycyjnych na realizację inwestycji w rolnictwie i zakup użytków rolnych zmniejszyła się około 90%. Jednocześnie wzrosło zadłużenie krótkoterminowe gospodarstw rolnych.

ROZDZIAŁ V. Rola sektora bankowego w finansowaniu polskiego rolnictwa – stan i perspektywy

5.1. Wprowadzenie i metodyka badania

Rozdział poświęcono analizie finansowania działalności rolniczej w Polsce z wykorzystaniem danych dotyczących kredytów udzielanych przez sektor bankowy w latach 2019–2024. Istotnym uzupełnieniem tej analizy są dane dotyczące gwarancji kredytowych udzielanych przez Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK). Instrumenty gwarancyjne BGK pełnią ważną rolę w ograniczaniu barier finansowych dla gospodarstw rolnych, które często zmagają się z ograniczonym dostępem do finansowania zewnętrznego. Gwarancje te, stanowiące zabezpieczenie spłaty kredytów, zwiększają skłonność instytucji finansowych do udzielania kredytów rolnikom – zwłaszcza tym, którzy mają słabszą pozycję ekonomiczną lub nie dysponują wymaganymi zabezpieczeniami rzeczowymi.

Badanie koncentruje się na ocenie skali i struktury zarówno kredytowania, jak i wykorzystania gwarancji dystrybuowanych przez BGK przez gospodarstwa rolne. W analizie ujęta została liczba i wartość udzielonych instrumentów, ich średnie kwoty, rodzaj finansowania (kredyty obrotowe, inwestycyjne, limity w rachunku bieżącym), a także charakterystykę instytucjonalną dostawców finansowania (banki komercyjne i spółdzielcze). W analizie ujęto również zmienne regionalne, pozwalające na ocenę geograficznego zróżnicowania zjawiska.

Wybór okresu 2019–2024 został podyktowany chęcią uchwycenia cyklu zmian gospodarczych – od względnie stabilnych lat sprzed pandemii, przez szok wywołany COVID-19, następnie zaburzenia związane z wojną w Ukrainie, aż po obserwowany w 2023 r. wyjątkowy wzrost aktywności kredytowej w rolnictwie. Tak określony horyzont czasowy umożliwia identyfikację zarówno długofalowych trendów, jak i reakcji sektora rolniczego oraz bankowego na wstrząsy zewnętrzne i zmieniające się otoczenie makroekonomiczne.

Analiza opiera się na danych pochodzących z Biura Informacji Kredytowej (BIK) oraz Banku Gospodarstwa Krajowego (BGK), które zostały zagregowane i opracowane w układzie rocznym. W badaniu zastosowano podejście ilościowe, oparte na analizie struktury i dynamiki zjawisk oraz wskaźnikach statystycznych, takich jak: nominalny średnioroczny wskaźnik wzrostu (CAGR), dynamiki roczne, udziały procentowe i wskaźniki struktury. W wybranych przypadkach wartości nominalne skorygowano o inflację (wskaźnik CPI), aby przedstawić dane w ujęciu realnym. Dane inflacyjne oraz dotyczące cen środ-

ków produkcji zaczerpnięto z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) i Banku Światowego.

5.2. Skala i struktura kredytowania rolnictwa w Polsce

Kredyty bankowe stanowią podstawowe zewnętrzne źródło finansowania działalności rolniczej. Nie wszystkie banki oferują jednak produkty skierowane bezpośrednio do rolników. Warto zaznaczyć, że szczególną rolę w tym zakresie odgrywają banki spółdzielcze (Węclawski, 2010). Charakterystyczne dla rolnictwa są sezonowość oraz długie cykle produkcyjne, co powoduje wydłużony czas oczekiwania na zwrot zainwestowanych środków. To z kolei może wpływać na ograniczoną skłonność instytucji finansowych do rozwijania oferty dla sektora rolno-spożywczego. Dodatkowo, sytuację finansową wielu gospodarstw pogarsza brak płynności wynikający z opóźnionych wpływów ze sprzedaży plonów oraz brak alternatywnych źródeł dochodu. W przypadku rolników zabezpieczeniem kredytów najczęściej są środki trwałe, takie jak budynki gospodarcze, maszyny czy ciągniki. Mimo istniejących ograniczeń instytucjonalnych, kredyty – oferowane przez banki – cieszą się wśród rolników dużą popularnością. Jest to efektem m.in. (Kata, 2009):

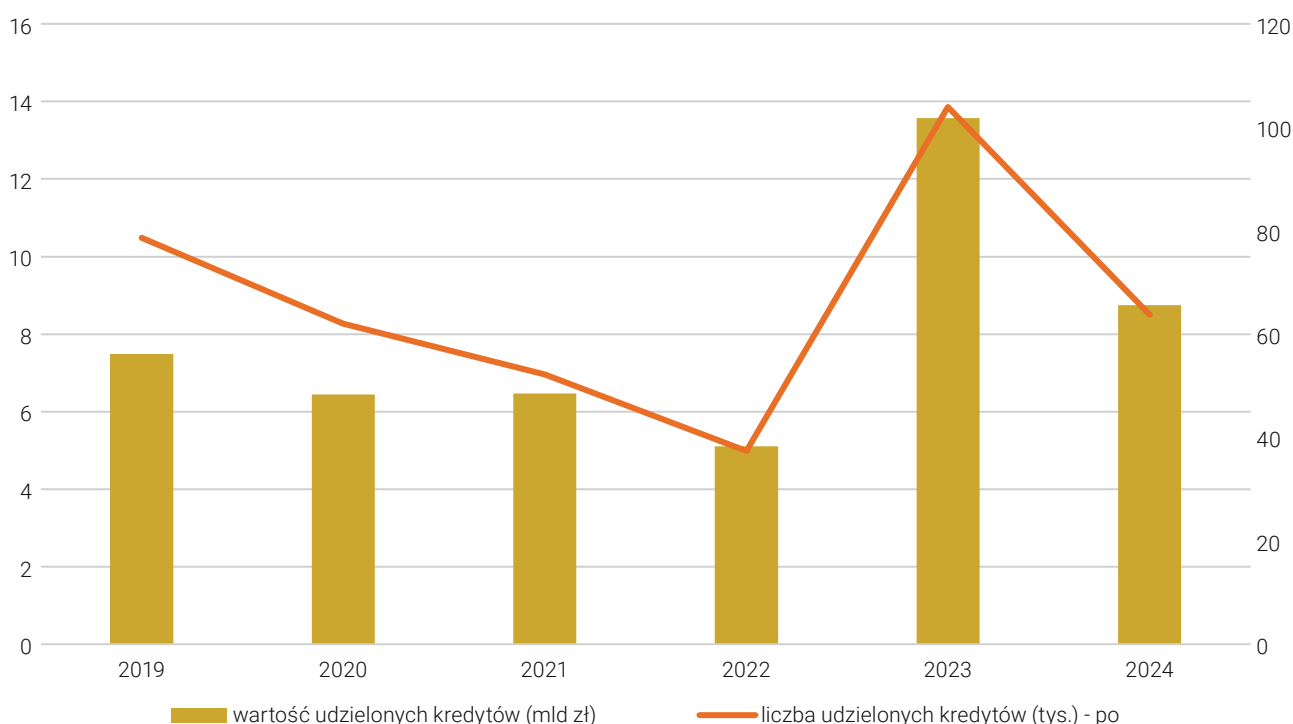
- ograniczonej zdolności gospodarstw do gromadzenia kapitału własnego,
- ryzyka związanego z produkcją oraz zmiennością sytuacji rynkowej, wpływającej na niestabilność dochodów,
- rozbieżności czasowych między poniesieniem kosztów a uzyskaniem przychodów,
- rosnącego zapotrzebowania na materiały i usługi,
- chęci skorzystania z dostępnych form wsparcia finansowego.

W poniższych analizach skupiono się na kredytach przeznaczonych na „**prowadzenie działalności rolniczej**” przez które należy rozumieć prowadzenie działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej (ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r.).

W okresie od 2019 r. do 2024 r. wartość kredytów udzielanych rolnikom kształtowała się na zmiennym

Rysunek 33. Liczba i wartość kredytów udzielonych rolnikom w latach 2019–2024.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

poziomie, przy czym kulminacyjny wzrost odnotowano w 2023 r. (rysunek 33). Łącznie w analizowanym okresie udzielono kredytów o wartości 47,81 mld zł, z czego aż 13,57 mld zł przypadło na rok 2023 – rekordowy zarówno pod względem wartości (13,57 mld zł), jak i liczby udzielonych kredytów (103,90 tys.).

Warto zauważyć, że w 2023 r. dynamika wzrostu wartości kredytów względem roku poprzedniego wyniosła aż 166,1% nominalnie (realnie po uwzględnieniu efektów inflacji CPI, w cenach stałych z roku 2022, był to wzrost o 138,8%), natomiast liczby kredytów – 178,0%. Średnioroczny wzrost (CAGR) wartości kredytów w latach 2019–2024 wyniósł 3,2%, co świadczy o umiarkowanym trendzie wzrostowym.

Wzrost liczby i wartości kredytów udzielonych rolnikom w 2023 r. wynikać może z kilku istotnych czynników, które jednocześnie wpłynęły na decyzje finansowe gospodarstw rolnych. W 2023 r. nastąpiło istotne rozszerzenie programów kredytów preferencyjnych z dopłatami do oprocentowania, realizowanych przez ARiMR. Dzięki zwiększonej puli środków i szerszemu dostępowi do finansowania na korzystnych warunkach, wielu rolników zdecydowało się na

zaciągnięcie kredytów – często wyższych niż w poprzednich latach.⁶

Choć uruchomienie nowej puli kredytów preferencyjnych może tłumaczyć szczytowy poziom popytu na kredyt w 2023 r., nie jest ono przyczyną samą w sobie, a jedynie odpowiedzią na zmiany zachodzące w otoczeniu gospodarstw rolnych. Warto zwrócić uwagę na fakt, że sytuacja ekonomiczna w rolnictwie w 2023 r. była szczególnie trudna. Na rynku wewnętrznym spadły ceny skupu wielu produktów rolnych, m.in. zbóż. Według danych z Rocznika Statystycznego GUS z roku 2024, ceny pszenicy spadły o 35% r/r, żyta o 40%, jęczmienia o 32,3%, owsa o 22,3%, pszenżyta o 35,6%, a kukurydzy o 35,4%. Było to efektem napływu surowców rolnych z Ukrainy po wybuchu wojny. Dane International Trade Center wskazują, że wolumen eksportu pszenicy i melslin przez Ukrainę wzrósł w 2023 r. o 44,7% i stanowił 80,6% wartości sprzed wybuchu wojny (2021 r.). Produkcja globalna w polskim rolnictwie w 2023 r. spadła o 1,1% r/r. Jednocześnie utrzymywały się

⁶ W analizowanych danych zagregowane zostały wszystkie kredyty zarówno te udzielane przez sektor bankowy na warunkach komercyjnych, jak i preferencyjne.

podwyższone ceny środków produkcji – nawozów, paliwa czy energii – które w poprzednich latach wzrosły nawet o od kilkadziesiąt do kilkuset procent. Ceny nawozów w 2023 r. były niższe niż rok wcześniej, gdy osiągały wartości maksymalne, jednakże wciąż znajdowały się na wyższych poziomach względem lat przedpandemicznych. Według danych Banku Światowego, ceny nawozów Urea w ujęciu realnym w 2023 r. były wyższe o 27,3% względem 2019 r., natomiast ceny nawozów DAP były w 2023 r. w wartościach realnych wyższe o 56,5% względem 2019 r. Zmiany te mogły spowodować dodatkowy popyt na kredyt o charakterze przezornościowym. Mogło to szczególnie dotyczyć kredytów obrotowych, które mogły stanowić swego rodzaju bufor finansowy zapewniający płynność i przetrwanie gospodarstw rolnych. Utrzymująca się wysoka niepewności i potrzeby zabezpieczenia działalności mogły wzmocniać to zjawisko. Nawet rolnicy, którzy wcześniej radzili sobie bez zewnętrznego finansowania, mogli zdecydować się na zaciągnięcie kredytu, jako formy zabezpieczenia na przyszłość, przewidując dalsze zmiany rynkowe lub obawiając się wzrostu kosztów finansowania.

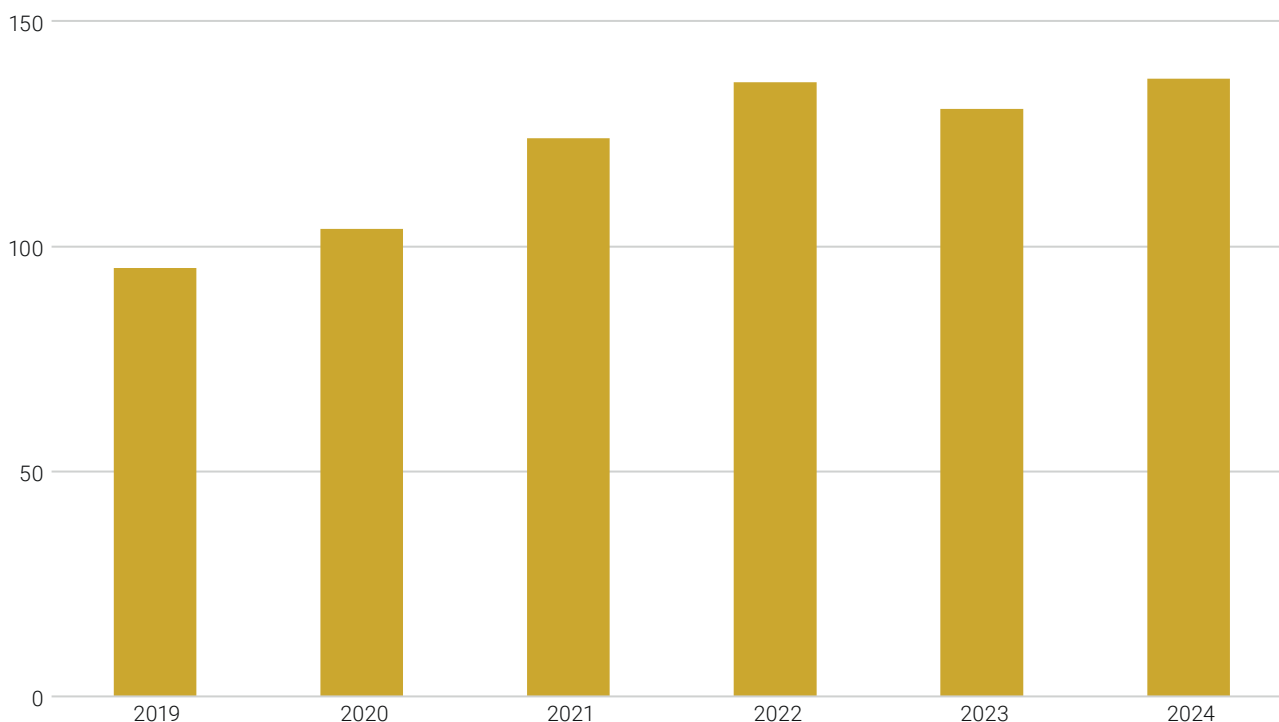
Wszystkie te czynniki wspólnie mogą tłumaczyć wyjątkowy, skokowy charakter wzrostu aktywności kre-

dytowej w rolnictwie w 2023 r. – zjawisko odbiegające od trendu obserwowanego we wcześniejszych latach, ale wpisujące się w kontekst gospodarczo-institutionalny w tym okresie.

W latach 2019–2024 widoczny jest systematyczny wzrost średniej kwoty udzielanego kredytu dla rolników, z niewielką korektą w 2023 r. (rysunek 34). Łącznie, w analizowanym okresie średnia kwota kredytu wzrosła z 95,17 tys. zł w 2019 r. do 137,18 tys. zł w 2024 r., co oznacza wzrost o 44,2% w ujęciu nominalnym. Jednakże skumulowana wartość inflacji CPI w okresie 2019–2024 wyniosła 43,48%, co sprawia, że realna wartość średniej kwoty kredytu w 2024 r. to 95,6 tys. zł. Oznacza to, że w wartościach realnych średnia kwota kredytu w 2024 r. jest wyższa o 0,45% względem 2019 r.

Warto podkreślić, że najwyższy przyrost rok do roku miał miejsce między 2020 a 2021 r. (+19,5% r/r nominalnie, 13,7% r/r realnie), co wynikać może z faktu, że rok 2021 był okresem postpandemicznego odbicia, w którym rolnicy – po wcześniejszym okresie niepewności i ograniczonej aktywności inwestycyjnej – zaczęli stopniowo powracać do realizacji odłożonych wcześniej planów. Nie bez znaczenia mogła być także względna poprawa dostępu do fi-

Rysunek 34. Średnia wartość kredytów bankowych dla rolników w latach 2019–2024 (tys. zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

nansowania. Banki, które w 2020 r. ograniczały akcję kredytową z uwagi na ryzyko pandemiczne, w 2021 r. powróciły do bardziej aktywnej polityki kredytowej, co mogło skutkować zwiększeniem zarówno wolumenu, jak i wartości pojedynczych kredytów. Zjawisko to było szczególnie widoczne w sektorze rolnym i spożywczym, uznawanych za stosunkowo odporne na tego typu wstrząsy. Jedyny spadek średniej kwoty odnotowano w 2023 r., kiedy to wartość ta zmniejszyła się z 136,48 tys. zł do 130,58 tys. zł (czyli o 4,3% nominalnie, 14,1% r/r realnie), co może być związane z gwałtownym wzrostem liczby kredytów preferencyjnych, udzielanych często na niższe kwoty jednostkowe. Dodatkowo wysoka inflacja i podwyższone stopy procentowe – mogły ograniczać zdolność kredytową gospodarstw do zaciągania większych kredytów.

Średnioroczny wzrost (CAGR) średniej kwoty kredytu w latach 2019–2024 wynosi ok. 7,5% nominalnie jednak w ujęciu realnym wzrost wyniósł 0,1%. Nominalny wzrost mógł być efektem rosnących kosztów produkcji rolnej (skumulowany wskaźnik cen globalnej produkcji rolniczej w Polsce w latach 2019–2024 wyniósł 57,2% - dane GUS, co jest wartością większą niż skumulowana inflacja CPI w tym okresie o 10,4 p.p. Oznacza to, że rolnictwo zostało poddane silniejszej presji cenowej niż gospodarka ogółem w analizowanym okresie (46,8%)). Teoretycznie wzrost mógł również wynikać ze zmian strukturalnych w finansowaniu gospodarstw, obejmujących coraz większy udział kredytów inwestycyjnych i modernizacyjnych o wyższej wartości nominalnej – teza ta zostanie poddana analizie w dalszej części raportu.

Wzrost średniej kwoty kredytu, który po uwzględnieniu inflacji okazuje się niemal niezauważalny w ujęciu realnym, może również świadczyć o kilku ważnych zjawiskach i ograniczeniach w funkcjonowaniu rynku kredytowego dla rolników w Polsce w latach 2019–2024. Taki wzrost może sugerować, że zdolność kredytowa gospodarstw rolnych pozostawała relatywnie niezmienną – mimo rosnących kosztów produkcji, potrzeb inwestycyjnych czy wyznań związanych z transformacją sektora rolnego. Gospodarstwa mogły być skłonne zaciągać tylko takie zobowiązania, które były w stanie obsłużyć, a wzrost kosztów życia i produkcji pochłaniał potencjalnie wolne środki, które mogłyby zostać przeznaczone na inwestycje. Kolejnym czynnikiem może być ostrożna polityka kredytowa banków, zwłaszcza w warunkach wysokiego ryzyka i niepewności gospodarczej, przy relatywnie wysokim poziomie stóp procentowych i niestabilnej sytuacji rynkowej. Banki

mogły ograniczać wysokość udzielanych kredytów, szczególnie nowym (po zmianach właścicielskich) lub mniejszym gospodarstwom, co w efekcie ograniczało wzrost średniej kwoty. Można też przypuszczać, że część gospodarstw rezygnowała z większych inwestycji lub finansowała je z innych źródeł, np. środków własnych, leasingu lub wsparcia dotacyjnego (np. PROW, ARiMR), co redukowało potrzebę zaciągania kredytów na wysokie kwoty.

Brak znacznych zmian realnej wartości średniej kwoty kredytu w analizowanym okresie, może wskazywać na brak realnego postępu finansowego i modernizacyjnego w części gospodarstw – czyli, że mimo formalnego wzrostu wartości kredytów, ich siła nabywcza i skala oddziaływania na rozwój gospodarstw praktycznie się nie zmieniła. Innymi słowy, ten niewielki wzrost może być objawem zatrzymania rozwoju, działania pod presją kosztową, a nie oznaką zwiększonej skali inwestycji lub dynamicznego rozwoju sektora.

Kredyty udzielane rolnikom można podzielić – w zależności od celu ich przeznaczenia – na inwestycyjne oraz obrotowe. Kredyty inwestycyjne służą sfinansowaniu realizacji zamierzonych inwestycji, a także wspierają proces restrukturyzacji i unowocześniania gospodarstw rolnych. Z kolei kredyty obrotowe umożliwiają efektywne wykorzystanie zasobów dostępnych w gospodarstwie, pozwalając na ponoszenie bieżących wydatków koniecznych do rozpoczęcia kolejnego cyklu produkcyjnego (Siudek, 2001).

Sięganie przez rolników po kredyty inwestycyjne skutkuje zwiększeniem funduszu akumulacyjnego, co przekłada się na możliwość rozbudowy majątku trwałego, w tym np. budynków inwentarskich czy maszyn. Wartość tego typu inwestycji często znacząco przewyższa dochody generowane przez bieżącą działalność rolniczą. W efekcie inwestycyjne wsparcie kredytowe może prowadzić do długofalowego wzrostu dochodów rolników.

Z drugiej strony, kredyty obrotowe pozwalają na zwiększenie kapitału przeznaczonego na zakup środków obrotowych, jednocześnie niwelując wpływ sezonowych zmian na funkcjonowanie gospodarstwa. Dzięki temu możliwe jest zwiększenie intensywności produkcji, co w konsekwencji może przyczynić się do poprawy wyników finansowych (Czternasty i Kujaczyński, 2000).

Dodatkowo, kredyty dla sektora rolnego mogą być udzielane w różnych formach. Ze względu na formę

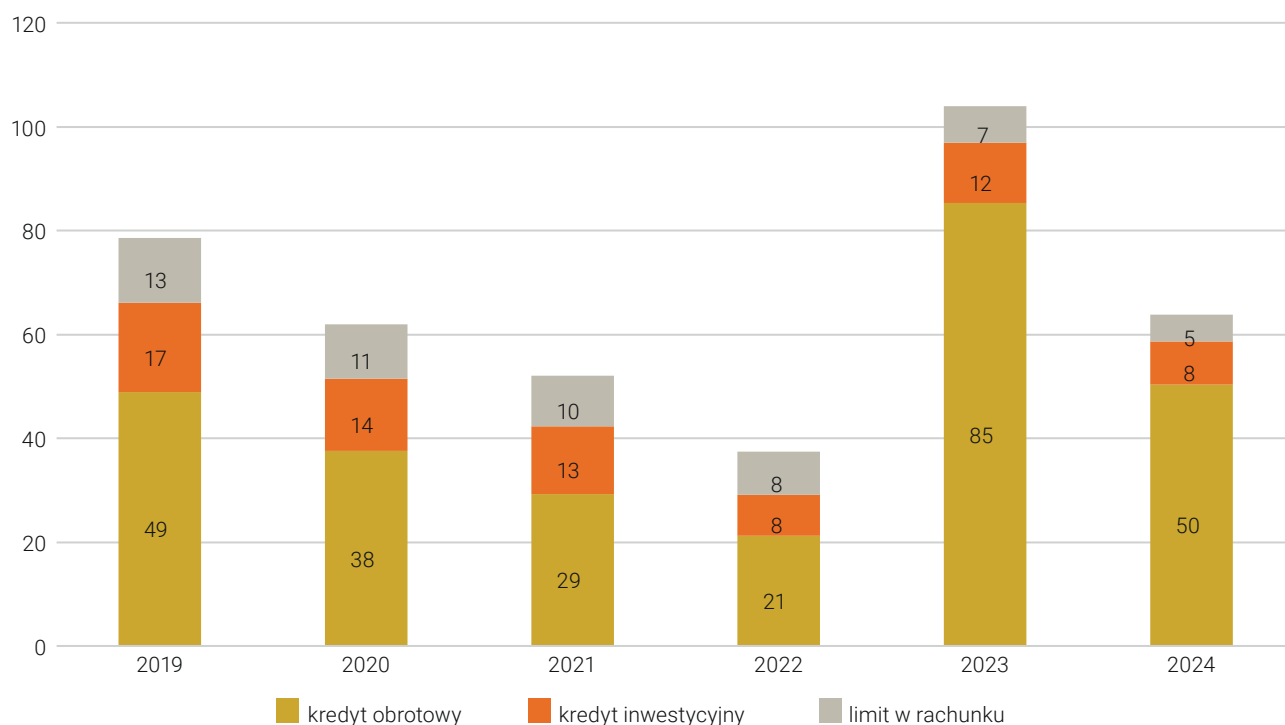
udzielenia, wyróżnia się kredyty w rachunku bieżącym oraz kredyty w rachunku kredytowym. Decyzja odnośnie do wyboru formy kredytu wynikać może z określonych potrzeb, a także specyfiki działalności podmiotu sektora rolnego, w tym sezonowości dochodów, zmiennego zapotrzebowania na środki finansowe oraz długoterminowego charakteru wielu inwestycji. Kredyt w rachunku bieżącym jest to kredyt, którego wykorzystanie następuje przez przekroczenie salda na rachunku bieżącym kredytobiorcy o kwotę ustaloną w umowie, powodując powstanie debetu. W związku z tym krąg kredytobiorców mogących korzystać z takiego kredytu ogranicza się wyłącznie do podmiotów posiadających w banku udzielającym kredytu rachunek bieżący, rachunek oszczędnościowy lub rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy. Wpływ środków na rachunek automatycznie zmniejsza zadłużenie kredytobiorcy.

Kredyt w rachunku bieżącym niesie ze sobą szereg korzyści dla kredytobiorcy. Przede wszystkim zapewnia szybki i elastyczny dostęp do środków finansowych w sytuacjach przejściowego braku płynności, co ułatwia bieżące zarządzanie przepływami pieniężnymi. Dodatkowym atutem jest fakt, że odsetki naliczane są wyłącznie od wykorzystanej części limitu, co sprawia, że kredyt ten jest szczególnie

korzystny przy nieregularnym zapotrzebowaniu na finansowanie. Ponadto automatyczna spłata zadłużenia z bieżących wpływów na rachunek ogranicza ryzyko nadmiernego zadłużenia w dłuższym okresie.

Kredyt w rachunku kredytowym jest to kredyt, który jest obsługiwany za pośrednictwem rachunku kredytowego. Rachunek kredytowy nie jest rachunkiem bankowym w rozumieniu art. 725 k. c. Według tego przepisu bowiem przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Natomiast rachunek kredytowy nie służy żadnemu z tych celów. Jest to tylko konto ewidencyjne, wykorzystywane wyłącznie do rejestracji wykorzystania i spłaty kredytu. Wykorzystanie kredytu powoduje zwiększenie zadłużenia z tytułu kredytu na rachunku kredytowym, natomiast spłata kredytu powoduje zmniejszenie tego zadłużenia. Dyspozycje dotyczące rachunku kredytowego mogą być składane tylko przez kredytobiorcę lub przez osoby przez niego upoważnione. Korzystanie z kredytu w rachunku kredytowym również ma określone zalety. Umożliwia lepsze planowanie i kontrolowanie finansowania określonych celów, takich jak inwestycje, co sprzyja

Rysunek 35. Liczba poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (tys. szt.).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

efektywnemu zarządzaniu środkami. Oddzielenie rachunku kredytowego od rachunku operacyjnego poprawia przejrzystość finansową gospodarstwa i ułatwia prowadzenie księgowości. Dodatkowo, kredytobiorca ma możliwość indywidualnego negocjowania warunków umowy, w tym terminów spłaty, wysokości rat czy form zabezpieczenia.

W celu oceny zakresu i struktury wykorzystania różnych rodzajów kredytów w dalszej części analizy zostanie przedstawione wykorzystanie kredytów przez rolników, według podziału będącego połączeniem dwóch wcześniej omówionych kryteriów. Podział ten obejmuje kredyty inwestycyjne, kredyty obrotowe oraz limity w rachunku (kredyty w rachunku bieżącym).

W latach 2019–2024 struktura kredytów udzielanych rolnikom uległa istotnej zmianie – od względnie zrównoważonej, z wyraźnym udziałem kredytów inwestycyjnych i limitów w rachunku, do silnie zdominowanej przez kredyty obrotowe (rysunek 35).

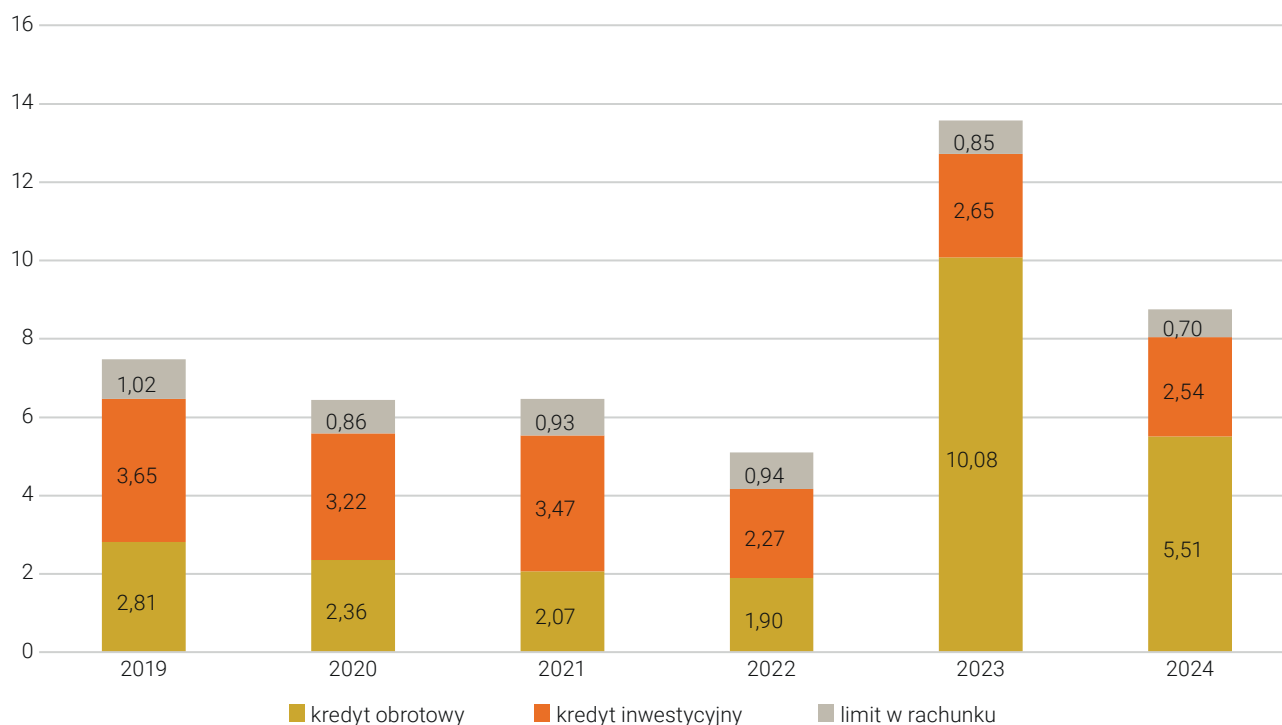
W 2019 r. kredyty obrotowe stanowiły 62% wszystkich kredytów, inwestycyjne 21,5%, a limity – 16,5%. Do 2021 r. struktura ta utrzymywała się na podobnym poziomie, z najwyższym udziałem kredytów inwestycyjnych sięgającym 25%. Począwszy od 2022

r., nastąpiło wyraźne przesunięcie w kierunku finansowania bieżącej działalności. W 2023 r. kredyty obrotowe stanowiły już 81,7% wszystkich udzielonych kredytów (85 tys. z łącznie 104 tys.), podczas gdy inwestycyjne i limity w rachunku spadły odpowiednio do 11,5% i 6,7%. Struktura w 2024 r. pozostaje podobna – kredyty obrotowe nadal dominują (79,4%), a liczba kredytów inwestycyjnych i limitów w rachunku systematycznie maleje (od 17 i 13 tys. w 2019 r. do 8 i 5 tys. w 2024 r.).

Taka zmiana struktury wskazuje na rosnącą rolę finansowania krótkoterminowego i płynnościowego, co może odzwierciedlać pogarszającą się kondycję finansową części gospodarstw rolnych. Rok 2023, jako okres gwałtownego wzrostu liczby udzielonych kredytów, może być interpretowany jako czas „ratunkowego” finansowania, a nie wzmożonej aktywności inwestycyjnej. Jednocześnie obserwowany spadek udziału kredytów inwestycyjnych może świadczyć o ograniczonej skłonności rolników do podejmowania długoterminowych zobowiązań i ostrożniejszym podejściu banków do finansowania rozwoju gospodarstw rolnych.

W latach 2019–2022 kredyty obrotowe stanowiły największą część udzielanych kredytów pod wzglę-

Rysunek 36. Wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (mld zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

dem liczby (rysunek 35), jednak ich udział w wartości był relatywnie niższy (rysunek 36). Przykładowo, w 2019 r. odpowiadały one za 62% liczby kredytów (49 tys.), ale tylko za 37% ich wartości (2,81 mld zł z łącznych 7,48 mld zł). Dla porównania, kredyty inwestycyjne stanowiły jedynie 21,5% liczby, ale aż 49% wartości (3,65 mld zł). Podobny układ utrzymywał się w kolejnych latach – kredyty inwestycyjne pozostawały kluczowe pod względem finansowania rozwoju, mimo mniejszej liczby.

Przełom nastąpił dopiero w 2023 r., kiedy to – prawdopodobnie w odpowiedzi na trudną sytuację ekonomiczną gospodarstw – rolnicy masowo sięgają po kredyty obrotowe. W tym roku stanowiły one ponad 81% liczby i ponad 74% wartości wszystkich kredytów (10,08 mld zł z 13,57 mld zł).

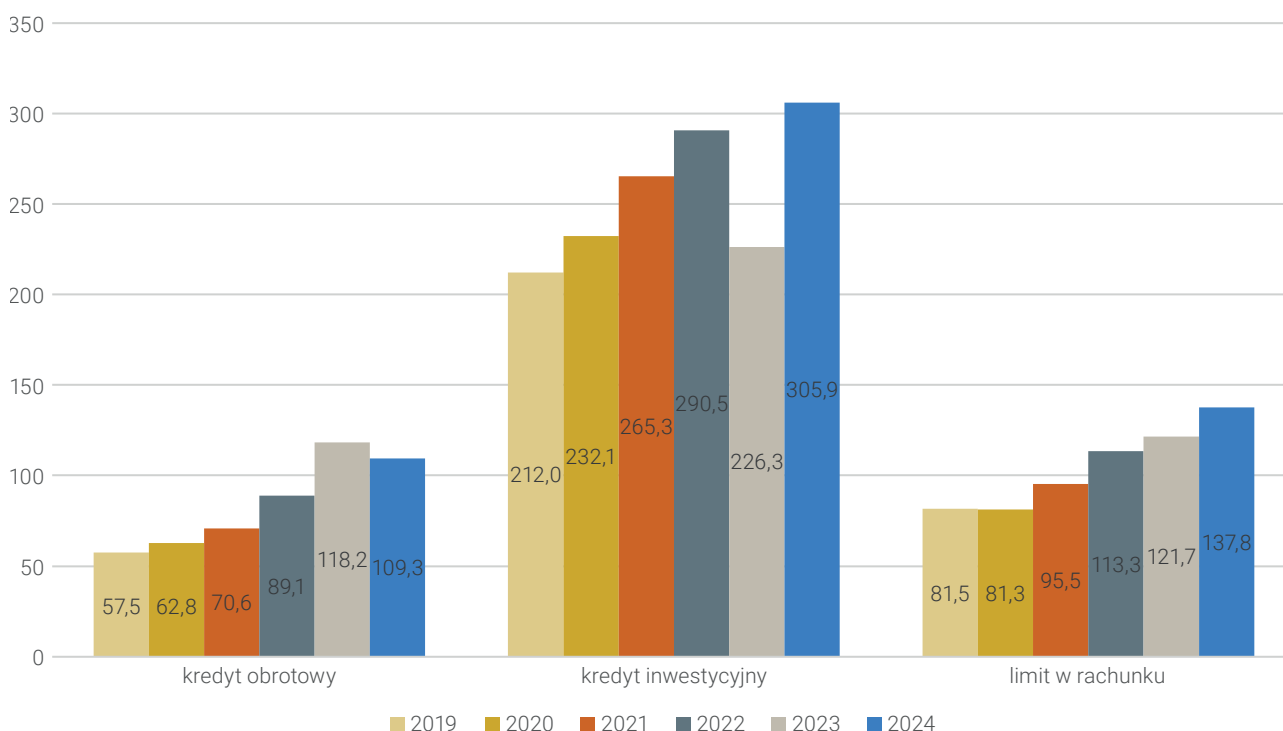
Taka zmiana struktury – z przewagi kredytów inwestycyjnych wartościowo do dominacji kredytów obrotowych zarówno liczbowo, jak i finansowo – może oznaczać głęboką transformację funkcji kredytu w rolnictwie. Finansowanie przestaje być narzędziem rozwoju, a staje się przede wszystkim środkiem podtrzymania działalności. Źródłem tej zmiany może być pogarszająca się rentowność gospodarstw, wynikająca z kumulacji niekorzystnych

czynników: rosnących kosztów środków produkcji, spadku cen skupu, skutków geopolitycznych (wojna w Ukrainie) oraz niestabilności polityki rolnej. W odpowiedzi na to rolnicy rezygnują z inwestycji rozwojowych na rzecz finansowania bieżącego funkcjonowania, co przekłada się na wzrost wartości i znaczenia kredytów obrotowych. Jednocześnie zmiana ta sygnalizuje potencjalne ryzyko dla przyszłości sektora rolnego – jeśli trend się utrzyma, może dojść do ograniczenia zdolności modernizacyjnych i innowacyjnych gospodarstw, co w dłuższej perspektywie będzie hamować ich konkurencyjność.

Średnia wartość we wszystkich rodzajach kredytów uległa realnemu wzrostowi. Po uwzględnieniu efektów skumulowanej inflacji CPI, kredyty obrotowe średniorocznie w latach 2019–2024 rosły w tempie 5,8%, kredyty inwestycyjne w tempie 0,1%, a limity w rachunku w tempie 3,3% (rysunek 37).

Analiza średniej wartości poszczególnych typów kredytów udzielanych rolnikom w latach 2019–2024 potwierdza narastające zróżnicowanie funkcji kredytowania w sektorze rolnym. Kredyty inwestycyjne, mimo spadku liczby udzielonych zobowiązań, zachowują wysoką i rosnącą wartość jednostkową, co wskazuje, że prawdopodobnie pozostają domeną

Rysunek 37. Średnia wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (tys. zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

dużych, rozwiniętych gospodarstw prowadzących modernizację i rozwój infrastruktury. W tym samym czasie kredyty obrotowe – choć tradycyjnie niższe kwotowo – wykazują dynamiczny wzrost średniej wartości, co może świadczyć o rosnącym zapotrzebowaniu na finansowanie bieżącej działalności w warunkach presji kosztowej, wysokiej inflacji i trudności płynnościowych. Utrzymujący się wzrost wartości limitów w rachunku potwierdza rosnącą rolę elastycznych form kredytowania w pokrywaniu krótkoterminowych potrzeb operacyjnych.

Powyższe zjawiska wskazywać mogą na zróżnicowanie sektora – część gospodarstw rozwija się i inwestuje, podczas gdy inne gospodarstwa korzystają z kredytów głównie w funkcji przetrwania i utrzymania płynności. Taka dychotomia może mieć istotne konsekwencje dla struktury rolnictwa i polityki kredytowej w kolejnych latach.

5.3. Banki spółdzielcze i komercyjne w systemie kredytowania rolnictwa

Istotną kwestią w finansowaniu działalności gospodarczej w tym również działalności rolniczej jest także struktura dostawców oferujących kredyty. W Polsce, zgodnie z prawem bankowym, banki mogą działać w następujących formach prawnych: banki państwowe, spółki akcyjne oraz banki spółdzielcze. Oprócz przepisów wynikających z prawa bankowego (ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r.), banki w formie spółek akcyjnych podlegają przepisom Kodeksu spółek handlowych (ustawa z dnia 15 września 2000 r.). Z racji nadrzędnych celów działalności, czyli maksymalizacji zysku i kreowania wartości dla akcjonariuszy, banki w tej formie określa się mianem banków komercyjnych (Owsiak, 2015). Ze względu na ich wielkość i liczbę, banki komercyjne odgrywają dominującą rolę w sektorze bankowym. Jednak w przypadku finansowania działalności rolniczej znaczną rolę odgrywają banki spółdzielcze.

Banki spółdzielcze, w sensie prawnym, są spółdzielniami, a ich tworzenie i działalność regulowane są przez przepisy prawa bankowego, ustawę o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu (ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r.) oraz prawo spółdzielcze (ustawa z dnia 16 września 1982 r.). Wymaga to dostosowania ich działalności zarówno do prawa spółdzielczego, jak i bankowego. Banki spółdzielcze działają w oparciu o samopomoc i wzajemne wsparcie, zorientowane na korzyść członków, rynku i społeczności (Idasz-Balina i in., 2020). Banki

spółdzielcze działają lokalnie jako „motor biznesu”, realizują ważne funkcje i zadania systemu bankowego, których banki komercyjne nie są w stanie lub nie chcą podjąć (Wielechowski, Zajac i Czech, 2023). Zwykle są one konserwatywne i mają prostszą strukturę niż banki komercyjne. Banki spółdzielcze koncentrują się głównie na bankowości detalicznej opartej na kredytowaniu MŚP (Lang, Signore i Gvetadze, 2016). Polskie banki spółdzielcze są istotne zarówno dla społeczności lokalnych, jak i całej gospodarki. Często są one jedynym dostawcą usług finansowych na obszarach wiejskich (Siudek, 2011) w tym dla działalności gospodarczej.

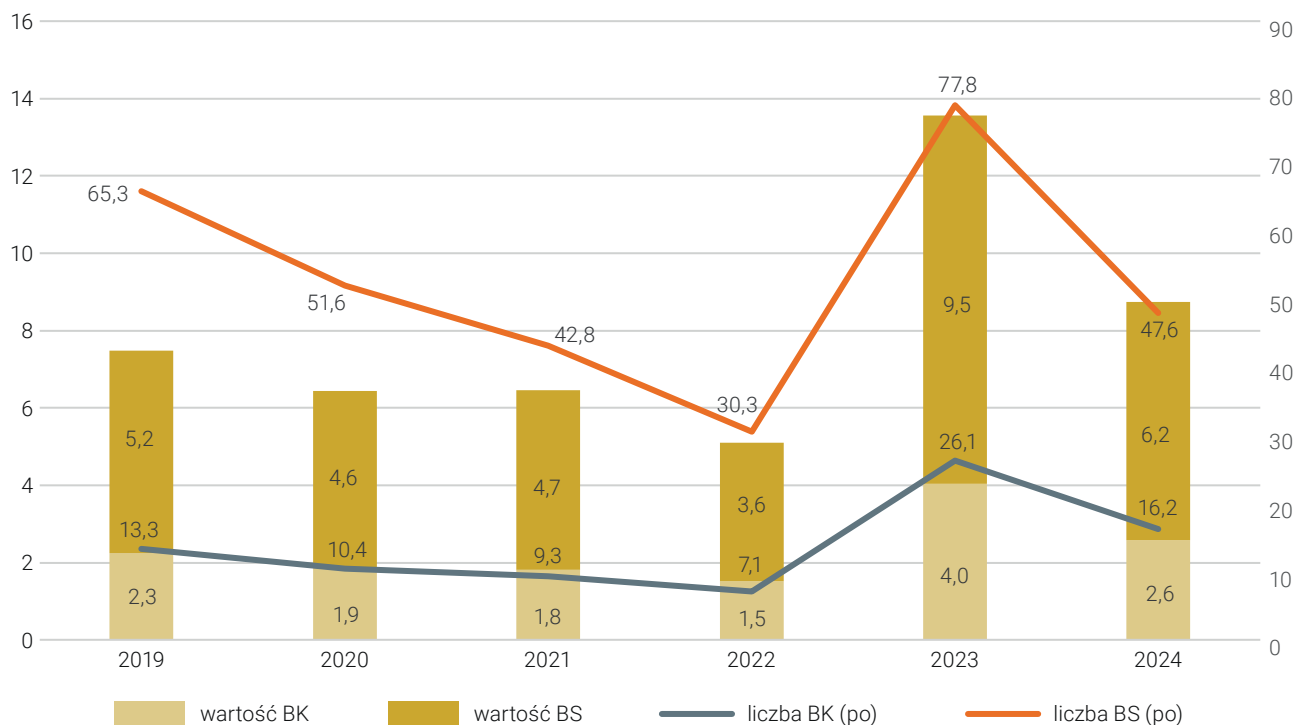
W analizowanym okresie 2019–2024 obserwujemy wyraźną dominację banków spółdzielczych w zakresie liczby oraz wartości kredytów udzielanych rolnikom (rysunek 38) rolników.

Udział banków spółdzielczych w liczbie udzielanych kredytów wynosił około 83% w 2019 r. po czym stopniowo malał, osiągając blisko 75% w 2023 r. i utrzymując się na podobnym poziomie także w 2024 r. W ujęciu wartościowym banki spółdzielcze odpowiadały za około 60–65% całkowitej wartości kredytów w latach 2019–2022, by w 2023 r. zwiększyć swój udział do blisko 70% (9,53 mld zł z 13,57 mld zł). Spadek udziału banków spółdzielczych w finansowaniu rolnictwa, zwłaszcza w ujęciu wartościowym, może wynikać z kilku czynników. Rosnące znaczenie większych gospodarstw sprzyja korzystaniu z oferty banków komercyjnych, które oferują wyższe kwoty i bardziej zaawansowane produkty. Dodatkowo, banki komercyjne zwiększyły aktywność w segmencie kredytów obrotowych w tym również preferencyjnych. Co istotne, w analizowanym okresie zmiany w bankach spółdzielczych miały bardziej gwałtowny i skokowy charakter – zarówno liczba, jak i wartość udzielanych kredytów wzrosły w 2023 r. ponad dwukrotnie względem roku poprzedniego (z 30,3 tys. do 77,8 tys. oraz z 3,58 mld zł do 9,53 mld zł). W bankach komercyjnych dynamika była znacznie mniejsza – liczba kredytów wzrosła z 7,07 tys. do 26,09 tys., a ich wartość z 1,52 mld zł do 4,03 mld zł, co również jest znaczące, ale mniej znaczące na tle wcześniejszych lat.

Powyższe zestawienie potwierdza, że to właśnie banki spółdzielcze pełniły funkcję głównego kanału dystrybucji kredytów interwencyjnych i preferencyjnych w okresie kryzysowym. Ich lokalny charakter, bliskość rolnika i większa elastyczność operacyjna pozwoliły na szybkie dostosowanie się do zwiększonego zapotrzebowania w 2023 r. Banki komer-

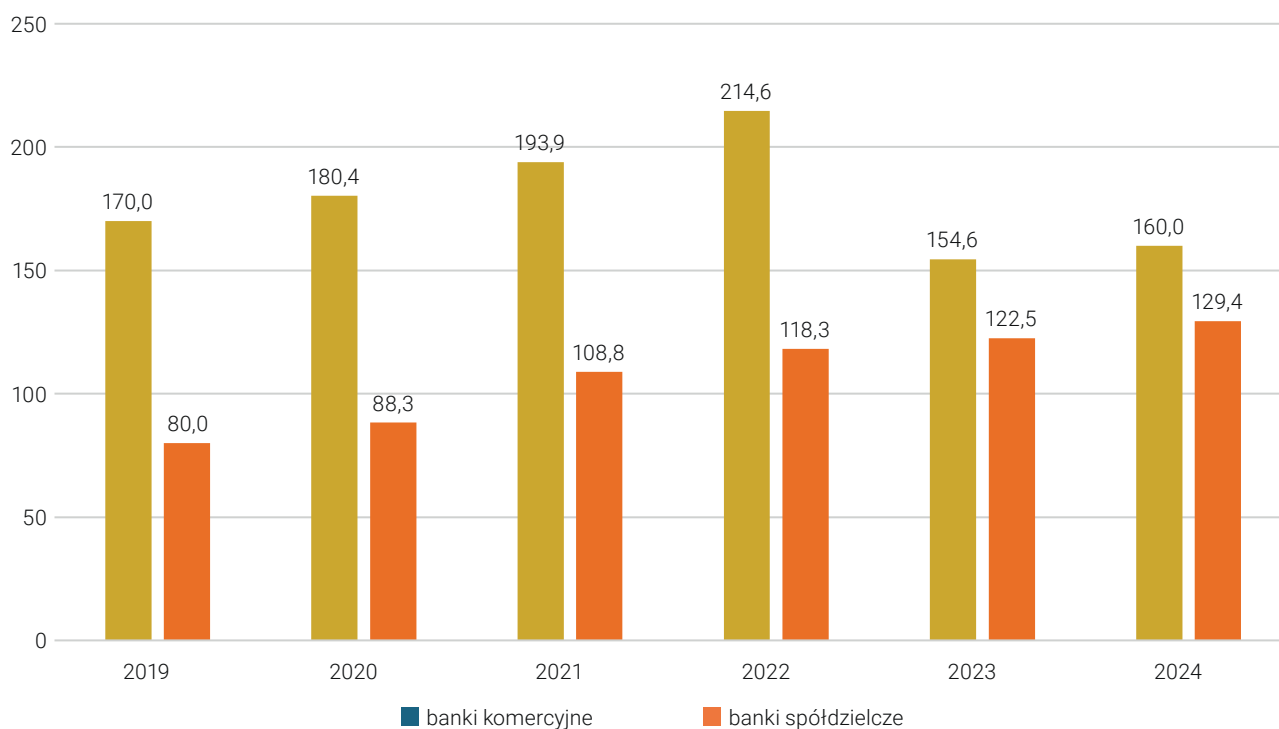

Rysunek 38. Liczba (tys.) i wartość (mld zł) udzielonych kredytów przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze (BS) i banki komercyjne (BK).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

Rysunek 39. Średnia kwota kredytu udzielanego rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (tys. zł).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

cyjne, choć również zwiększyły aktywność, nadal skupiały się prawdopodobnie na większych klientach i kredytach inwestycyjnych o wyższej wartości jednostkowej.

Średnia kwota kredytu udzielanego rolnikom przez banki spółdzielcze w ujęciu realnym w 2024 r. wzrosła o 12,8% względem 2019 r. (rysunek 39), pomimo spadku ilości udzielonych kredytów, co znajduje uzasadnienie we wcześniej wspomnianym wzroście kosztów operacyjnych. W tym samym czasie banki komercyjne odnotowały gwałtowny spadek średniej kwoty udzielonego kredytu dla tego sektora. Jednak średnia wartość kredytów udzielanych przez banki komercyjne jest wyższa w całym analizowanym okresie, co potwierdza ich koncentrację na większych gospodarstwach i finansowaniu inwestycji. Banki spółdzielcze, tradycyjnie obsługujące mniejsze gospodarstwa, zaczęły jednak zbliżać się do banków komercyjnych pod względem wartości średniego kredytu – szczególnie w latach 2023–2024.

Może to świadczyć o rosnącej roli banków spółdzielczych w finansowaniu nie tylko w wymiarze ilościowym, ale i wartości kredytów – zwłaszcza w warunkach rynkowej niepewności i wzmożonego zapotrzebowania na kredyty obrotowe. Jednocześnie spadek średniej wartości kredytów w bankach komercyjnych może sugerować ostrożniejsze podejście do ryzyka i mniejszą aktywność inwestycyjną w tym segmencie.

W tabeli 14 przedstawiono liczbę poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor

bankowy w latach 2019–2024, z podziałem na banki spółdzielcze i komercyjne.

W latach 2019–2022 kredyty obrotowe udzielane rolnikom przez banki komercyjne. stanowiły średnio 58,8% liczby udzielanych kredytów. Od 2023 r. stosunek ten wzrósł znacząco do 91%, zaś w 2024 r. wynosił 90,5%. Struktura kredytowa banków spółdzielczych również uległa zmianie – na korzyść kredytów obrotowych, których udział w ogólnej liczbie udzielanych kredytów wzrósł z średnio 59% w latach 2019–2022 do 79% w 2023 r. i 75,1% w 2024 r.

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 15, rola banków spółdzielczych w finansowaniu rolnictwa systematycznie rosła – nie tylko utrzymały one dominację w liczbie kredytów obrotowych, ale także przejęły istotną część finansowania inwestycyjnego, z którego wycofywały się stopniowo banki komercyjne. Jednocześnie w obu sektorach obserwujemy odejście od limitów w rachunku i koncentrację na kredytach obrotowych – co potwierdza, że kredytowanie rolnictwa w analizowanym okresie miało coraz bardziej krótkoterminowy i płynnościowy charakter, a nie inwestycyjny.

Analiza liczby i wartości kredytów udzielanych rolnikom w latach 2019–2024 ujawnia istotne zmiany w strukturze finansowania oraz wyraźne różnice w funkcjonowaniu banków spółdzielczych i banków komercyjnych. Wyraźnie widoczny jest spadek zarówno liczby, jak i wartości kredytów inwestycyjnych w bankach komercyjnych, co może świadczyć o niższym zainteresowaniu tych instytucji finan-

Tabela 14. Liczba poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne (tys.).

Sektor	Rodzaj kredytu	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Banki komercyjne	obrotowy	7,48	5,94	5,67	4,32	23,75	14,65
	inwestycyjny	3,85	3,13	2,35	1,54	1,16	0,87
	w rachunku (limit)	1,94	1,35	1,32	1,21	1,18	0,66
Banki spółdzielcze	obrotowy	41,39	31,68	23,64	16,98	61,50	35,73
	inwestycyjny	13,36	10,74	10,72	6,26	10,53	7,44
	w rachunku (limit)	10,57	9,18	8,43	7,06	5,78	4,41

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

sowaniem potrzeb gospodarstw rolnych. Tymczasem banki spółdzielcze, choć tradycyjnie kojarzone z mniejszymi kwotami, zwiększyły nie tylko liczbę, ale także wartość udzielanych kredytów obrotowych i inwestycyjnych, co świadczy o ich rosnącej roli również w finansowaniu o większej skali. Jednocześnie w obu typach banków widoczny jest systematyczny spadek znaczenia limitów w rachunku, wypieranych przez kredyty celowe, dostosowane do bieżących potrzeb i programów wsparcia.

Uzupełnieniem powyższej analizy jest zestawienie średnich wartości poszczególnych typów kredytów,

co pozwala lepiej uchwycić skalę finansowania oferowanego przez oba typy instytucji. W tabeli 16 przedstawiono średnią wartość kredytów obrotowych, inwestycyjnych oraz limitów w rachunku, udzielonych rolnikom przez banki spółdzielcze i komercyjne w latach 2019–2024.

Prawidłowości dotyczące średniej wartości kredytów pokazują, że oba sektory bankowe różnicują swoje strategie: banki komercyjne koncentrują się na nielicznych, ale bardzo dużych projektach inwestycyjnych, podczas gdy banki spółdzielcze zwiększają wartość udzielanych kredytów w każdym

Tabela 15. Wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne (mld zł).

Sektor	Rodzaj kredytu	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Banki komercyjne	obrotowy	0,949	0,766	0,752	0,696	3,333	2,010
	inwestycyjny	1,030	0,909	0,832	0,584	0,482	0,463
	w rachunku (limit)	0,279	0,204	0,228	0,238	0,220	0,117
Banki spółdzielcze	obrotowy	1,864	1,595	1,319	1,202	6,743	3,496
	inwestycyjny	2,618	2,311	2,635	1,683	2,164	2,080
	w rachunku (limit)	0,741	0,652	0,703	0,700	0,627	0,582

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

Tabela 16. Średnia wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne (tys. zł).

Sektor	Rodzaj kredytu	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Banki komercyjne	obrotowy	126,81	129,10	132,56	161,08	140,30	137,20
	inwestycyjny	267,50	290,05	353,87	378,32	414,40	531,07
	w rachunku (limit)	143,26	151,20	172,62	196,40	186,53	177,33
Banki spółdzielcze	obrotowy	45,03	50,36	55,79	70,74	109,63	97,83
	inwestycyjny	195,98	215,22	245,84	268,89	205,53	279,52
	w rachunku (limit)	70,12	71,03	83,39	99,06	108,51	131,84

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

segmentcie, zbliżając się do poziomów oferowanych przez banki komercyjne. Jednocześnie dane pokazują, że nawet produkty tradycyjnie kojarzone niższym poziomem finansowania – jak limity w rachunku czy kredyty obrotowe – rosła średniowartościowo, co może potwierdzać tezę o wzroście kosztów produkcji oraz skal finansowania działalności gospodarstw. Wzrosty te, choć częściowo wynikają z inflacji, odzwierciedlają też realne zmiany w strukturze i potrzebach finansowych sektora rolnego.

5.4. Zróżnicowanie regionalne i zmiana funkcji kredytu w rolnictwie

Polski sektor rolny cechuje się dużym zróżnicowaniem przestrzennym – zarówno pod względem struktury gospodarstw, rodzaju dominującej produkcji, jak i poziomu rozwoju ekonomicznego. Różnice te wpływają na zapotrzebowanie na finansowanie zewnętrzne oraz na typ i wartość udzielanych kredytów. W tabeli 17 zaprezentowano liczbę kredytów udzielonych rolnikom w latach 2019–2024 w podziale na województwa, co pozwala uchwycić regionalne dysproporcje w dostępie i korzystaniu z finansowania bankowego.

Województwo małopolskie odnotowało największy średnioroczny wzrost liczby udzielonych kredytów rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024. Rolnictwo w Małopolsce oparte jest w głównej mierze na produktach zwierzęcych, które według najnowszych danych GUS stanowią blisko 61,7% wartości skupionych produktów ogółem. Najważniejszą kategorią w ramach produktów zwierzęcych w tym województwie jest drób. Branża drobiowa należała do segmentów sektora rolno-spożywczego, które odniosły korzyści z uwarunkowań rynkowych wywołanych konfliktem zbrojnym w Ukrainie (Zając i Bogusz, 2024). To częściowo może tłumaczyć najwyższy średnioroczny wzrost liczby kredytów w tym województwie.

Uzupełnieniem powyższej analizy dotyczącej średniorocznego wzrostu liczby udzielanych kredytów jest zestawienie wartości tych kredytów w ujęciu regionalnym. Analiza wartości pozwala lepiej zrozumieć skalę finansowania rolnictwa w poszczególnych województwach i ukazuje, w jakim stopniu zmiany liczby kredytów przekładały się na ich łączną wartość. Dane te przedstawiono w tabeli 18.

Województwami, które w wartościach realnych odnotowały wzrost wartości kredytów w 2024 r. wzglę-

dem 2019 r. były województwa: lubelskie (+4,2%), małopolskie (+2%) i świętokrzyskie (+1,8%). Struktura globalnej produkcji rolnej w województwie lubelskim to według najnowszych danych GUS w 70,1% produkcja roślinna, zaś w niej 31,5% (największy udział) stanowią zboża. Branże zajmujące się produkcją zbożową także były beneficjentami sytuacji rynkowej, jaką wywołała wojna na Ukrainie¹⁵, co może wyjaśniać najwyższy wzrost wartości kredytów w tym okresie.

Warto zwrócić uwagę, że województwa takie jak małopolskie i świętokrzyskie, które nie należą do największych pod względem skali produkcji rolnej, wykazały jedno z najwyższych dodatnich wartości CAGR dla wartości kredytów (+8%), mimo niewielkiej liczby kredytów. Może to oznaczać, że nawet mniejsze gospodarstwa w tych regionach zwiększają wartość zaciąganych kredytów, być może w związku z nadrabianiem zaległości modernizacyjnych, adaptacją do warunków środowiskowych, czy też potrzebą dostosowania się do wymogów unijnej polityki rolnej.

W 2023 r. aż cztery województwa (mazowieckie, wielkopolskie, lubelskie, kujawsko-pomorskie) odpowiadały za znaczną część łącznej wartości kredytów rolniczych w kraju. Ich łączny udział sięgał ok. 45–50% całkowitej wartości kredytów. Są to regiony o wysokim poziomie uprzemysłowienia rolnictwa i dużej liczbie gospodarstw towarowych, które mają większe potrzeby inwestycyjne i obrotowe, a jednocześnie lepszy dostęp do finansowania bankowego.

W większości regionów odnotowano ujemny średnioroczny wzrost liczby kredytów (CAGR), przy jednoczesnym wzroście wartości udzielanych kredytów. Przykładowo w województwie lubelskim liczba kredytów spadła średniorocznie o -3,95%, natomiast ich wartość rosła w tempie +8% CAGR. Podobny trend występuje w łódzkim, mazowieckim i świętokrzyskim. Prawdopodobnie w regionach tych mogło dojść do zmiany struktury kredytobiorców – z większym udziałem gospodarstw lepiej skapitalizowanych, ubiegających się o wyższe kwoty kredytów, co przekłada się na wzrost wartości kredytów mimo mniejszej liczby umów. Dodatkowo może to być efektem konsolidacji zadłużenia lub zaciągania mniejszej liczby, ale bardziej „skrojonych” produktów finansowych.

Analiza średniej wartości kredytów udzielanych rolnikom w ujęciu przestrzennym w latach 2019–2024 wskazuje na istotne zróżnicowanie regionalne oraz

Tabela 17. Liczba kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w ujęciu regionalnym (tys.).

Województwo	2019	2020	2021	2022	2023	2024	CAGR
dolnośląskie	2,83	2,15	1,68	1,38	3,90	1,93	-7,30%
kujawsko-pomorskie	8,30	6,54	5,55	4,43	11,36	6,43	-4,99%
lubelskie	11,58	8,89	7,53	5,19	12,92	9,47	-3,95%
lubuskie	1,05	0,82	0,66	0,52	1,50	0,81	-5,05%
łódzkie	6,39	5,02	4,10	2,51	9,52	6,19	-0,65%
małopolskie	1,69	1,34	1,18	0,88	2,24	2,19	5,34%
mazowieckie	12,49	9,88	8,64	5,90	17,52	10,77	-2,92%
opolskie	2,15	1,76	1,62	1,06	3,10	1,56	-6,24%
podkarpackie	1,78	1,50	1,15	0,80	1,55	1,23	-7,20%
podlaskie	6,45	5,54	5,04	3,23	7,49	4,92	-5,27%
pomorskie	3,49	2,52	2,22	1,75	4,46	2,18	-9,01%
śląskie	1,00	0,84	0,77	0,58	1,53	1,20	3,60%
świętokrzyskie	2,57	2,18	2,11	1,24	3,53	2,62	0,36%
warmińsko-mazurskie	3,35	2,55	2,31	1,55	4,66	2,67	-4,46%
wielkopolskie	12,58	10,22	7,75	6,24	16,48	8,86	-6,78%
zachodniopomorskie	2,12	1,52	1,45	1,15	3,11	1,66	-4,72%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

stopniowe wyrównywanie się poziomu finansowania w skali kraju (tabela 19).

W 2024 r. najwyższe średnie wartości kredytów odnotowano w województwach zachodnich i północnych – szczególnie w zachodniopomorskim, pomorskim i wielkopolskim – co odzwierciedla obecność większych, bardziej kapitałochłonnych gospodarstw towarowych. Z kolei województwa wschodnie i południowe, takie jak lubelskie, świętokrzyskie czy podkarpackie, mimo utrzymywania się niższych

wartości w ujęciu bezwzględnym, wykazują jedno z najwyższych dynamik wzrostu średniej wartości kredytów. Może to świadczyć o nadrobianiu zaległości inwestycyjnych, rosnącej aktywności modernizacyjnej oraz lepszym dostępie do instrumentów finansowania zewnętrznego. W wielu województwach obserwuje się wyraźne przesunięcie z kredytów o mniejszej skali charakterze drobnym w kierunku zobowiązań o większej skali, co może być skutkiem rosnących kosztów działalności, inflacji, ale również większego otwarcia banków na finansowanie

Tabela 18. Wartość kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w ujęciu regionalnym (mln zł).

Województwo	2019	2020	2021	2022	2023	2024	CAGR
dolnośląskie	335,96	247,22	256,87	229,75	650,27	309,90	-2%
kujawsko-pomorskie	803,14	639,05	704,97	592,13	1 471,39	895,34	2%
lubelskie	680,63	573,04	566,76	476,55	1 289,97	1 017,87	8%
lubuskie	168,41	114,58	120,72	82,34	274,27	140,14	-4%
łódzkie	493,90	418,54	404,34	267,89	936,17	638,08	5%
małopolskie	137,01	83,98	84,29	59,81	206,65	200,49	8%
mazowieckie	1 332,62	1 208,77	1 137,74	910,98	2 245,19	1 560,32	3%
opolskie	237,81	223,71	245,52	169,30	492,12	253,38	1%
podkarpackie	111,34	89,64	96,32	80,34	168,48	130,47	3%
podlaskie	672,61	616,97	656,45	468,10	997,18	730,63	2%
pomorskie	413,33	346,69	374,96	286,64	731,55	404,07	0%
śląskie	112,03	95,67	98,40	73,50	188,48	145,48	5%
świętokrzyskie	160,01	139,09	171,11	105,82	328,12	233,83	8%
warmińsko-mazurskie	401,41	360,31	404,78	278,48	776,22	434,91	2%
wielkopolskie	1 369,95	1 286,85	1 205,69	1 000,86	2 355,60	1 585,89	3%
zachodniopomorskie	334,38	249,39	260,92	223,46	651,12	322,36	-1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

gospodarstw o średnim potencjale. Jednocześnie, mimo utrzymujących się różnic regionalnych, w latach 2023–2024 zauważalna jest konwergencja wartości kredytów w województwach, co może sugerować o skuteczności instrumentów publicznych wspierających dostęp do finansowania oraz bardziej jednolite podejście banków do oceny ryzyka w sektorze rolnym.

Analiza struktury wartości udzielanych kredytów według typu w podziale regionalnym wskazuje na

istotne przekształcenie charakteru finansowania rolnictwa w latach 2019–2024 (tabela 20).

We wszystkich województwach zauważalny jest wyraźny wzrost udziału kredytów obrotowych w całkowitej wartości finansowania – szczególnie silny w 2023 r., kiedy to w wielu regionach udział ten przekroczył 70–80%. Zmiana ta miała charakter powszechny i gwałtowny, niezależnie od poziomu uprzedniego zrównoważenia struktury, i wynikała przede wszystkim z pogarszającej się sytuacji

Tabela 19. Średnia wartość kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w ujęciu regionalnym (tys zł).

Województwo	2019	2020	2021	2022	2023	2024
dolnośląskie	118,86	114,82	153,09	166,47	166,86	160,18
kujawsko-pomorskie	96,77	97,70	126,95	133,57	129,54	139,32
lubelskie	58,78	64,46	75,31	91,79	99,88	107,50
lubuskie	160,81	140,42	183,18	159,63	183,28	173,38
łódzkie	77,28	83,30	98,56	106,73	98,30	103,15
małopolskie	81,19	62,53	71,30	68,04	92,43	91,61
mazowieckie	106,71	122,31	131,72	154,31	128,14	144,87
opolskie	110,39	127,02	151,49	159,08	158,88	162,32
podkarpackie	62,49	59,74	83,47	100,30	108,54	106,38
podlaskie	104,22	111,38	130,13	144,86	133,16	148,41
pomorskie	118,48	137,72	168,54	164,15	164,09	185,69
śląskie	111,70	114,32	128,06	127,77	123,31	121,54
świętokrzyskie	62,14	63,84	80,92	85,15	92,99	89,20
warmińsko-mazurskie	119,84	141,27	175,39	179,27	166,61	163,14
wielkopolskie	108,87	125,90	155,60	160,30	142,97	179,03
zachodniopomorskie	157,79	164,16	180,52	193,89	209,54	193,73

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

płynnościowej gospodarstw oraz masowego uruchomienia preferencyjnych kredytów z dopłatami. W efekcie doszło do ograniczenia udziału kredytów inwestycyjnych – szczególnie silnie w regionach o słabszym potencjale produkcyjnym, takich jak świętokrzyskie, podkarpackie czy małopolskie, gdzie w 2024 r. stanowiły one już zaledwie 5–9% wartości kredytów. W regionach silnych rolniczo, jak mazowieckie, podlaskie czy wielkopolskie, udział ten również spadł, lecz pozostał stosunkowo wysoki – na poziomie 28–40%, co może świadczyć

o kontynuacji części inwestycji w gospodarstwach lepiej przygotowanych kapitałowo. W niektórych województwach widoczny jest również nieznaczny wzrost znaczenia limitów w rachunku, co może oznaczać próbę dywersyfikacji źródeł płynności w warunkach zwiększonego ryzyka. Całościowo, dane te potwierdzają, że struktura kredytowania rolnictwa w ostatnich latach przesunęła się wyraźnie w stronę finansowania krótkoterminowego, kosztem rozwoju inwestycyjnego, co może mieć konsekwencje dla długofalowej konkurencyjności

Tabela 20. Struktura wartości udzielonych kredytów rolniczych według typu i województwa w latach 2019–2024.

Województwo	Rodzaj kredytu	2019	2020	2021	2022	2023	2024
dolnośląskie	kredyt obrotowy	38%	47%	34%	36%	80%	69%
	kredyt inwestycyjny	50%	44%	52%	50%	16%	24%
	limit w rachunku	12%	9%	14%	14%	5%	7%
kujawsko-pomorskie	kredyt obrotowy	48%	42%	31%	43%	80%	63%
	kredyt inwestycyjny	39%	43%	55%	40%	15%	28%
	limit w rachunku	13%	14%	14%	17%	6%	8%
lubelskie	kredyt obrotowy	41%	40%	38%	42%	73%	66%
	kredyt inwestycyjny	46%	45%	47%	39%	20%	26%
	limit w rachunku	13%	15%	15%	19%	7%	8%
lubuskie	kredyt obrotowy	43%	41%	26%	38%	74%	67%
	kredyt inwestycyjny	41%	42%	54%	36%	15%	20%
	limit w rachunku	16%	17%	20%	26%	11%	13%
łódzkie	kredyt obrotowy	35%	41%	39%	42%	78%	77%
	kredyt inwestycyjny	53%	49%	49%	44%	18%	18%
	limit w rachunku	12%	10%	12%	14%	4%	5%
małopolskie	kredyt obrotowy	36%	52%	42%	49%	88%	90%
	kredyt inwestycyjny	56%	37%	47%	33%	6%	6%
	limit w rachunku	8%	10%	11%	18%	6%	4%
mazowieckie	kredyt obrotowy	29%	31%	30%	32%	70%	55%
	kredyt inwestycyjny	58%	56%	55%	50%	23%	36%
	limit w rachunku	13%	13%	15%	18%	7%	8%

Województwo	Rodzaj kredytu	2019	2020	2021	2022	2023	2024
opolskie	kredyt obrotowy	35%	27%	29%	30%	74%	58%
	kredyt inwestycyjny	52%	58%	60%	54%	22%	32%
	limit w rachunku	13%	15%	11%	16%	4%	10%
podkarpackie	kredyt obrotowy	35%	41%	41%	44%	80%	82%
	kredyt inwestycyjny	48%	39%	38%	37%	11%	9%
	limit w rachunku	17%	20%	20%	19%	9%	9%
podlaskie	kredyt obrotowy	34%	28%	30%	33%	60%	50%
	kredyt inwestycyjny	52%	57%	57%	51%	32%	40%
	limit w rachunku	14%	15%	13%	16%	8%	9%
pomorskie	kredyt obrotowy	34%	32%	29%	32%	76%	59%
	kredyt inwestycyjny	47%	51%	49%	41%	18%	29%
	limit w rachunku	18%	17%	22%	27%	7%	12%
śląskie	kredyt obrotowy	34%	42%	46%	46%	76%	72%
	kredyt inwestycyjny	52%	45%	41%	34%	17%	21%
	limit w rachunku	13%	14%	13%	20%	7%	7%
świętokrzyskie	kredyt obrotowy	41%	47%	44%	43%	85%	89%
	kredyt inwestycyjny	49%	44%	43%	34%	8%	5%
	limit w rachunku	10%	9%	13%	24%	6%	6%
warmińsko-mazurskie	kredyt obrotowy	39%	35%	34%	36%	76%	66%
	kredyt inwestycyjny	46%	52%	56%	47%	20%	28%
	limit w rachunku	15%	13%	11%	17%	4%	6%
wielkopolskie	kredyt obrotowy	41%	39%	29%	38%	73%	56%
	kredyt inwestycyjny	45%	49%	57%	43%	20%	36%
	limit w rachunku	14%	12%	14%	19%	7%	8%
zachodniopomorskie	kredyt obrotowy	39%	32%	27%	35%	79%	70%
	kredyt inwestycyjny	47%	51%	57%	43%	15%	20%
	limit w rachunku	14%	16%	16%	22%	6%	10%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BIK.

sektora – zwłaszcza w regionach o mniej uprzywilejowanej strukturze gospodarstw.

5.5. System gwarancji kredytowych dla sektora rolnego

System gwarancji kredytowych w Polsce opiera się na współpracy kilku instytucji, które poprzez udzielanie gwarancji przejmują część ryzyka związanego z zobowiązaniami przedsiębiorców wobec instytucji finansujących. W sytuacji niewywiązania się przedsiębiorcy z obowiązku spłaty zobowiązania, instytucja udzielająca gwarancji spłaca określoną część długu wobec kredytodawcy.

Gwarancja kredytowa stanowi w praktyce narzędzie wykorzystywane w celu ograniczenia ryzyka związanego z niewywiązaniem się ze zobowiązań w relacjach gospodarczych. Opiera się ona na konstrukcji prawnej, w której instytucja finansowa lub inny podmiot przejmując zobowiązanie do spełnienia świadczenia w sytuacji, gdy zleceniodawca (np. przedsiębiorca, który zobowiązał się do spłaty kredytu) nie wywiąże się z umowy zawartej z bankiem komercyjnym. W takiej sytuacji beneficjent gwarancji – bank komercyjny – może dochodzić należności bezpośrednio od wystawcy gwarancji, czyli gwaranta.

Istotą gwarancji kredytowej jest ochrona interesów beneficjenta poprzez przejęcie przez gwaranta ryzyka niewykonania zobowiązania przez zleceniodawcę w ramach istniejącego stosunku podstawowego, jakim jest umowa kredytowa. W ten sposób beneficjent zyskuje dodatkowe zabezpieczenie, które uzupełnia zobowiązanie wynikające bezpośrednio z umowy zawartej z kredytobiorcą. Poprzez zapewnienie ochrony beneficjenta przed ryzykiem niewypłacalności kredytobiorcy gwarancja kredytowa ułatwia zleceniodawcy dostęp do finansowania, ograniczając zjawisko luki finansowej.

Celem programów gwarancyjnych jest zatem ułatwienie dostępu do kredytów bankowych dla podmiotów starających się o finansowanie swojej działalności, przede wszystkim dla podmiotów należących do sektora MŚP. Gwarancje ograniczają ryzyko kredytowe instytucji finansowych, co pozwala im na udzielanie finansowania także przedsiębiorstwom ocenianym jako bardziej ryzykowne. Kredyty z gwarancją charakteryzują się korzystniejszymi wymogami dotyczącymi zabezpieczenia oraz lepszymi warunkami kosztowymi niż finansowanie dostępne na standardowych warunkach rynkowych.

Można sformułować pewne uogólnienie dotyczące zróżnicowania modeli systemów gwarancyjnych według grup krajów wyodrębnionych na podstawie stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego. W krajach rozwijających się dominują systemy publiczne, finansowane ze środków sektora publicznego i wspierające dostęp do kapitału dla wybranych zbiorowości podmiotów, np. małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Natomiast w krajach rozwiniętych częściej spotykane są prywatne systemy gwarancyjne, w których gwarancje opierają się na wzajemnych poręczeniach udzielanych przez organizacje branżowe zrzeszające przedsiębiorców.

Systemy gwarancji funkcjonują zarówno na poziomie krajowym, jak i w ramach instytucji ponad- i międzynarodowych. W poszczególnych krajach działają programy gwarancyjne, które różnią się zakresem, celami, grupami docelowymi i źródłami finansowania – od krajowych środków publicznych, przez fundusze unijne, po środki międzynarodowych instytucji finansowych. Każdy z programów gwarancyjnych charakteryzuje się określonymi parametrami udzielanych gwarancji, do których zalicza się: poziom pokrycia (wyrażony w procentach), maksymalna wartość jednostkowej gwarancji, okres jej obowiązywania oraz koszt ponoszony przez beneficjenta. Parametry te są dostosowane do specyficznych potrzeb i obowiązujących przepisów prawa.

W Polsce kluczową rolę w systemie gwarancji dla sektora przedsiębiorstw, w tym również dla podmiotów z sektora rolnego, pełni Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), który wdraża programy wspierające przedsiębiorców poprzez poprawę dostępu do finansowania i zmniejszenie ryzyka po stronie kredytodawców.

Implementacja programów gwarancyjnych przez BGK przebiega według określonego schematu, który w uproszczeniu przedstawia się jak na rysunku 40. W wyniku realizacji polityki państwa lub polityki ponadnarodowej, tworzony jest fundusz gwarancyjny, który zasilany jest ze środków publicznych, środków pochodzących z emisji obligacji, funduszy zarządzanych w ramach programów operacyjnych UE lub środków pochodzących od międzynarodowych instytucji finansowych. BGK pełni w tym procesie rolę podmiotu zarządzającego funduszem („menedżera funduszu funduszy”) lub pośrednika finansowego. W ramach tego funduszu, BGK zawiera umowy portfelowe linii gwarancyjnej z instytucjami finansowymi, w szczególności z bankami. Banki, w ramach przyznanych im limitów portfelowych, udzielają

ostatecznym odbiorcom – przedsiębiorcom – jednostkowym gwarancji. Dzięki temu przedsiębiorcy uzyskują dostęp do kredytu lub otrzymują go na lepszych warunkach.

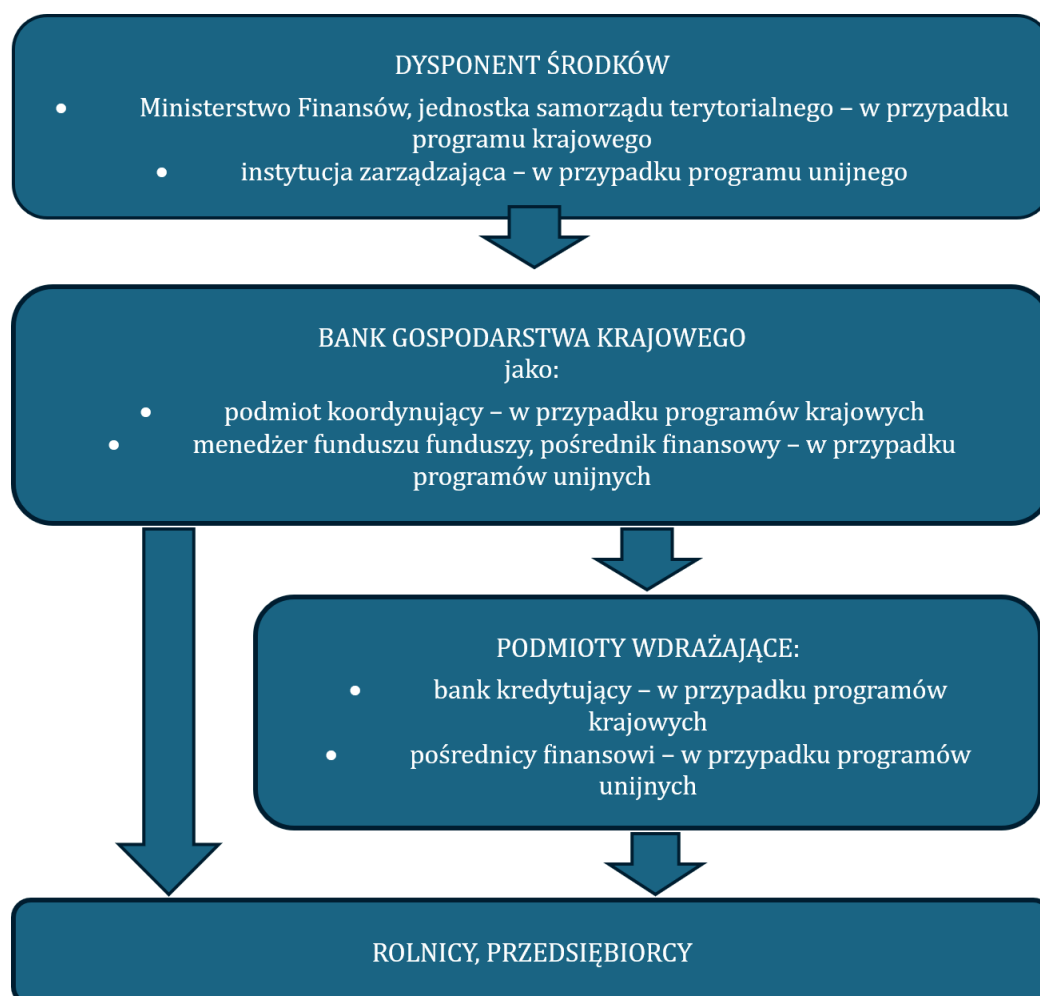
Każdy z programów gwarancyjnych jest finansowany z dedykowanych funduszy, których źródła mogą być krajowe, ponadnarodowe (unijne) bądź międzynarodowe. Aktualnie podmioty z sektora rolnego, za pośrednictwem banków kredytujących współpracujących z BGK, mogą korzystać z dwóch programów gwarancyjnych, a mianowicie z Gwarancji z Funduszu Gwarancji Rolnych (FGR) oraz z Gwarancji Agromax z Funduszu Gwarancji Rolnych Plus (FGR Plus).

FGR to pierwszy program gwarancyjny BGK skierowany bezpośrednio do sektora rolnego. Gwarancja dla sektora rolnego z FGR może zostać udzielona w ramach dwóch poddziałań Programu Rozwoju Ob-

szarów Wiejskich 2014–2020: 4.1 „Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych” dla operacji typu „Modernizacja gospodarstw rolnych”; 4.2 „Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój” dla typu operacji „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych”.

FGR został utworzony pod koniec 2019 r. w odpowiedzi na trudności, z jakimi borykają się polscy rolnicy i przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego w uzyskaniu dostępu do finansowania bankowego. Głównym celem FGR jest wsparcie rolników i firmy z sektora rolno-spożywczego w pozyskiwaniu kredytów, szczególnie w kontekście braku wymaganych zabezpieczeń, wynikającego m.in. z ograniczeń dotyczących egzekucji z majątku rolnego. Wsparcie w ramach FGR adresowane jest nie tylko do przedsiębiorstw produkcji rolnej i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego z sektora

Rysunek 40. Schemat realizacji programów gwarancyjnych z udziałem Banku Gospodarstwa Krajowego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Zajęc i Kowalski, 2022).

MŚP, lecz również do indywidualnych gospodarstw rolnych. Gwarancje oferowane w ramach tego programu mogą zabezpieczać zarówno kredyty inwestycyjne, jak i kredyty obrotowe, a więc te, które służą finansowaniu bieżącej działalności rolników i przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego.

Aby złagodzić negatywny wpływ pandemii Covid-19 na sektor rolny, w ramach FGR wprowadzono dodatkowy mechanizm wsparcia w postaci dopłat do oprocentowania kredytów obrotowych objętych gwarancją FGR, w tym kredytów w rachunku bieżącym. Wysokość dopłat zależała od daty udzielenia gwarancji – dla gwarancji przyznanych do 30 czerwca 2022 r. wynosiła ona 2 punkty procentowe,

natomiast dla późniejszych gwarancji wzrosła do 5 punktów procentowych. Dopłaty do oprocentowania przysługują na wniosek, o ile kredyt obrotowy objęty gwarancją FGR został udzielony między 1 stycznia 2021 r. a 31 grudnia 2025 r. (przy czym wniosek o dopłaty można składać wraz z wnioskiem o udzielenie gwarancji), oraz pod warunkiem że spełniono kryteria pomocy publicznej lub pomocy *de minimis*. Dodatkowo, konieczne jest terminowe spłacanie odsetek niepokrytych dopłatą.

FGR zasilono kwotą niemal 545 mln zł, z czego 53,5 mln zł przeznaczono na dopłaty do oprocentowania kredytów obrotowych. Kwota ta dotychczas nie została wykorzystana, dlatego FGR funkcjonuje nadal,

Tabela 21. Porównanie gwarancji FGR i FGR Plus (Agromax).

Kryterium	FGR	FGR Plus (Agromax)
Zakres	do 80% kwoty kredytu	do 80% kwoty kredytu
Maksymalna kwota	5 mln zł (rolnik) 10 mln zł (przetwórca)	5 mln zł (rolnik, z wyjątkiem rolników prowadzących chów trzody chlewnej, przetwórca, z wyjątkiem dużych przedsiębiorstw) 9 mln zł (rolnik prowadzący chów trzody chlewnej) 10 mln zł (przetwórca będący dużym przedsiębiorstwem)
Okres	39 miesięcy (kredyty obrotowe odnawialne) 51 miesięcy (kredyty obrotowe nieodnawialne) 183 miesiące (kredyty inwestycyjne) 120 miesięcy (pomoc de minimis)	51 miesięcy (kredyty obrotowe) 183 miesiące (kredyty inwestycyjne) 120 miesięcy (pomoc de minimis)
Prowizja	brak (0%)	brak (0%)
Typ kredytu	inwestycyjny obrotowy (odnawialny, nieodnawialny)	inwestycyjny obrotowy nieodnawialny powiązany z inwestycją
Rodzaj pomocy	pomoc publiczna pomoc de minimis	pomoc publiczna pomoc de minimis
Kredytobiorcy	rolnicy przetwórcy	rolnicy organizacje producentów rolnych przetwórcy usługodawcy dla rolnictwa i leśnictwa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Warunki uzyskania w Banku Gospodarstwa Krajowego gwarancji spłaty kredytu i dotacji na spłatę odsetek od kredytu objętego gwarancją w ramach portfelowej linii gwarancyjnej FGR oraz Warunki uzyskania w Banku Gospodarstwa Krajowego gwarancji spłaty kredytu i dotacji na spłatę odsetek od kredytu objętego gwarancją w ramach portfelowej linii gwarancyjnej FGR Plus.

przy czym może on działać nie dłużej niż do końca okresu rozliczeniowego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020, czyli do 2025 r. Dopłaty do oprocentowania kredytów stanowią formę pomocy publicznej lub pomocy *de minimis*, stąd kwota wsparcia danego podmiotu w określonym okresie nie może przekraczać ustanowionego limitu. Gwarancje FGR są dostępne w bankach współpracujących z BGK, co umożliwia rolnikom oraz przedsiębiorstwom sektora rolno-spożywczego łatwiejszy dostęp do finansowania, a jednocześnie zmniejsza ryzyko po stronie banków kredytujących.

Kontynuację programu wsparcia sektora rolnego przy pomocy gwarancji kredytowych stanowi utworzony w 2024 r. FGR Plus. Z jego środków udzielane są gwarancje Agromax wraz z dotacjami na spłatę odsetek od kredytów inwestycyjnych i kredytów obrotowych nieodnawialnych powiązanych z kredytem inwestycyjnym. Na realizację programu przeznaczono łącznie 417,5 mln zł, z czego 281 mln zł to środki na gwarancje, a 136,5 mln zł – na dotacje do spłaty odsetek. Gwarancje Agromax udzielane są w ramach interwencji określonych w Planie Strategicznym dla WPR na lata 2023–2027, obejmujących:

- inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność,

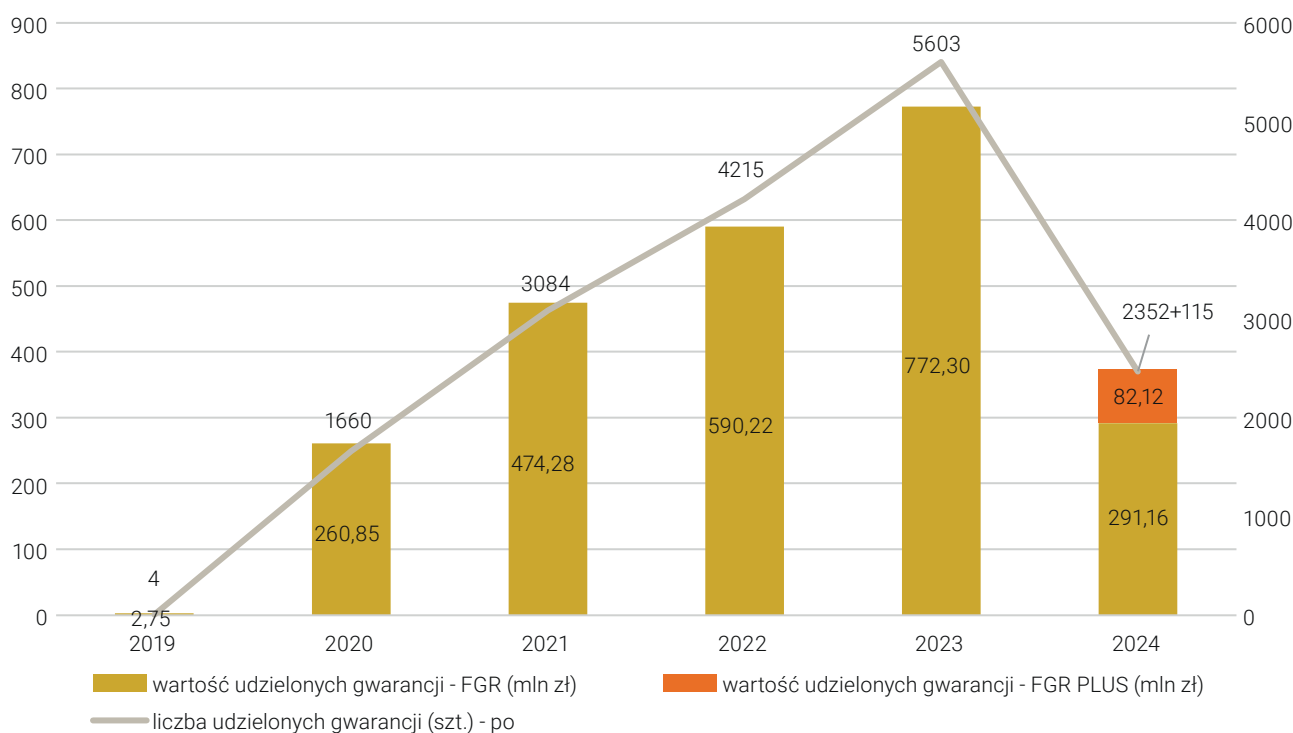
- rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości – zarówno w gospodarstwie, jak i poza nim,
- rozwój usług na rzecz rolnictwa i leśnictwa.

FGR oraz FGR Plus (Agromax) to programy gwarancyjne BGK wspierające sektor rolny i przetwórstwo rolno-spożywcze. Oba programy oferują podobne parametry podstawowe, w szczególności zabezpieczają do 80% kwoty kredytu i udzielane są bez opłat prowizyjnych. Ich szczegółowe porównanie zawarto w tabeli 21.

5.6. Wykorzystanie programów gwarancyjnych dla sektora rolnego

FGR rozpoczął działalność w 2019 r., kiedy to udzielono pierwsze 4 gwarancje o łącznej wartości blisko 2,75 mln zł. W kolejnych latach, do 2023 r., program dynamicznie zyskiwał na popularności. W 2020 r. liczba udzielonych gwarancji wzrosła do 1 660, a ich wartość osiągnęła poziom 260,85 mln zł. Rekordowy pod względem liczby i wartości udzielonych gwarancji był rok 2023, w którym zabezpieczono 5 603 kredyty na wartość 772,3 mln zł. Spadek w 2024 r. może wynikać z wykorzystania środków z kończącej się perspektywy finansowej, zakończenia części udogodnień wpro-

Rysunek 41. Wykorzystanie programów gwarancji kredytowych FGR i FGR Plus (ogółem).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

wadzonych w celu niwelowania negatywnych skutków agresji Rosji na Ukrainę, a także z faktu, że nowy program FGR Plus wymagał podpisania nowych umów z bankami kredytującymi. W efekcie mogły występować problemy operacyjne. Dodatkowo, rolnicy i przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego w większym stopniu sięgali po inne formy wsparcia, np. bezzwrotne dotacje lub instrumenty finansowe dostępne w ramach nowej perspektywy WPR, co mogło ograniczyć potrzebę korzystania z zabezpieczeń kredytowych w formie gwarancji FGR. Liczbę i wartość gwarancji ogółem (dane obejmują rolników oraz przedsiębiorstwa przetwórstwa rolnego), udzielonych w poszczególnych latach okresu 2020–2024, przedstawiono na rysunku 41.

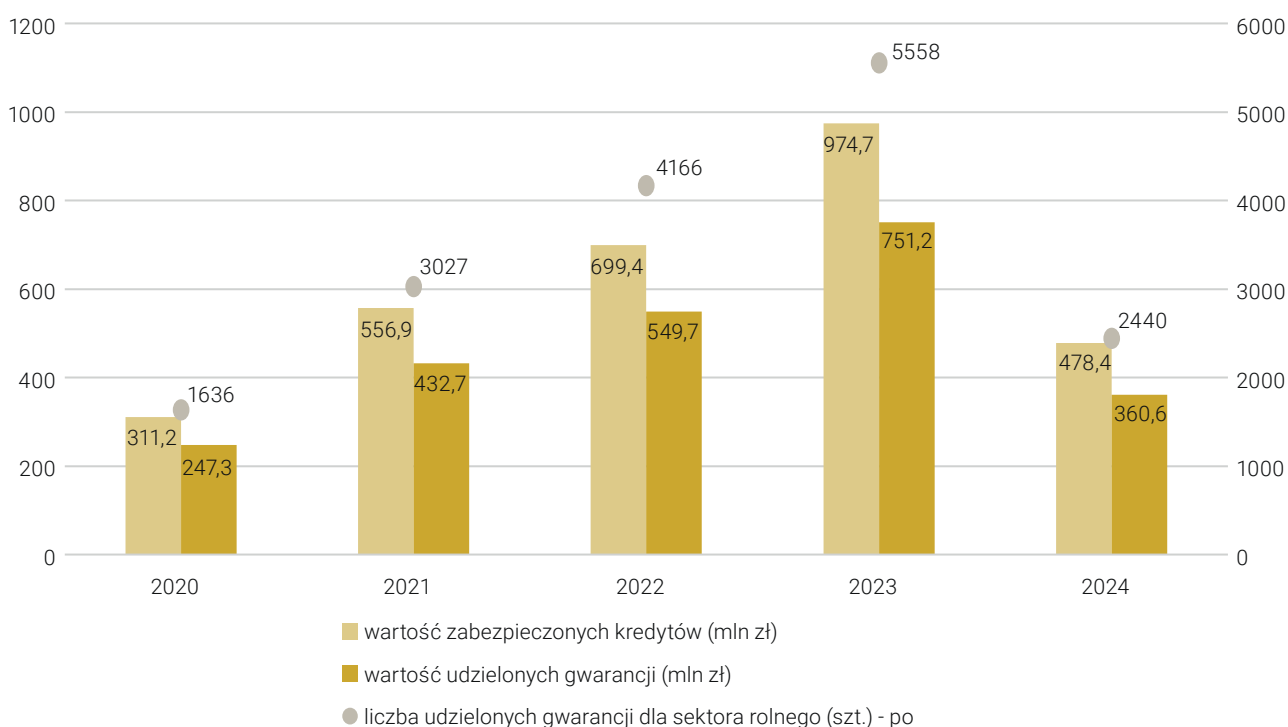
Od uruchomienia FGR pod koniec 2019 r. do końca 2024 r. udzielono 17 033 gwarancji (16 918 w ramach FGR oraz 115 w ramach FGR Plus) o łącznej wartości 2,473 mld zł (2 391,55 mln zł w ramach FGR oraz 82,12 mln zł w ramach FGR Plus). Programy gwarancyjne finansowane z FGR i FGR Plus różnią się między sobą tylko nieznacznie niektórymi parametrami (patrz tabela 21), dlatego na kolejnych rysunkach przedstawionych w niniejszej sekcji odstąpiono od rozróżniania źródła finansowania gwarancji, zwłaszcza że podział ten uwidacznia się jedynie w odniesieniu do 2024 r., jako że dopiero od 2024

r. FGR Plus współlistnieje z FGR (dla którego notabene 2025 r. jest ostatnim rokiem funkcjonowania).

Gwarancje udzielane z FGR oraz FGR Plus mogą stanowić zabezpieczenie kredytów udzielanych nie tylko podmiotom prowadzącym produkcję rolną, lecz również przedsiębiorstwom przetwórstwa rolno-spożywczego, a także przedsiębiorstwom zajmującym się wprowadzaniem produktów rolnych do obrotu. Jednakże aż 16 827 spośród 17 029 gwarancji udzielonych w okresie 2020–2024 (czyli 98,8%) to gwarancje udzielone podmiotom produkcji rolnej (rolnikom, niezależnie od formy organizacyjno-prawnej). Wartość kredytów zabezpieczonych gwarancjami oraz wartość i liczbę gwarancji udzielonych tym podmiotom w analizowanym pięcioletnim okresie przedstawiono na rysunku 42. Wynika z niego, że suma udzielonych w poszczególnych latach tego okresu gwarancji stanowiła od 75,4% (w 2024 r.) do 79,5% (w 2020 r.) łącznej kwoty kredytów, które te gwarancje zabezpieczały. Oznacza to, że ogólny stosunek wartości gwarancji do wartości zabezpieczonych kredytów w każdym roku analizowanego okresu odbiegał o nie więcej niż 4,6 punktu procentowego od maksymalnego poziomu zabezpieczenia, który wynosi 80%.

Z rysunku 43 wynika, że w latach 2020–2023 liczba kredytów udzielonych rolnikom i zabezpieczonych

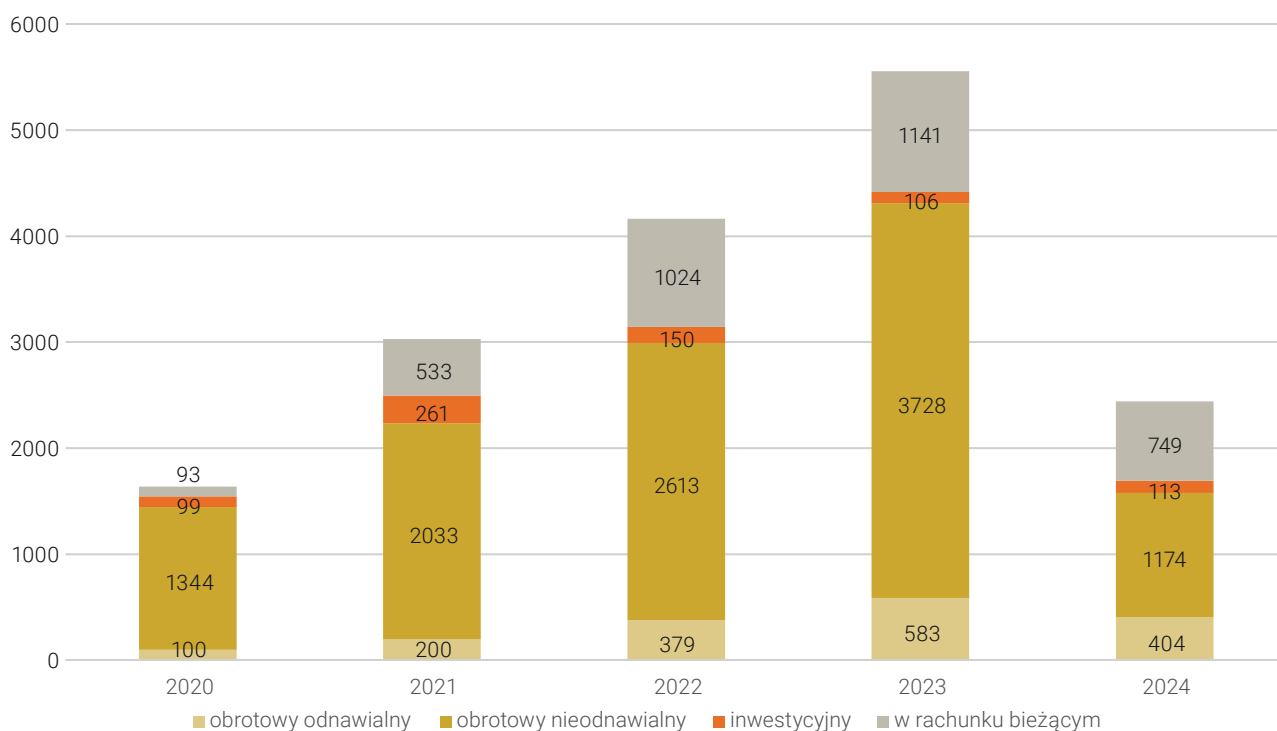
Rysunek 42. Wykorzystanie programów gwarancji kredytowych FGR i FGR Plus przez rolników.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

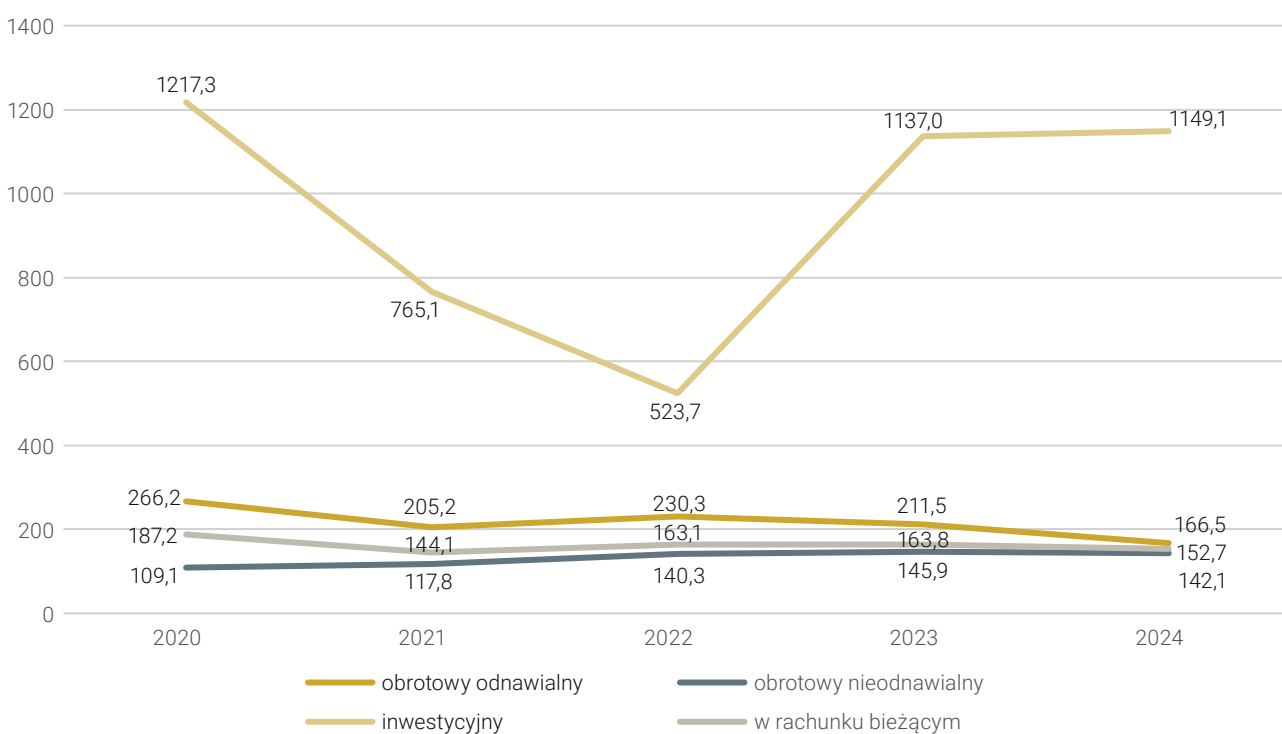

Rysunek 43. Liczba udzielonych rolnikom kredytów, zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, według ich typów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

Rysunek 44. Średnia kwota udzielonych rolnikom kredytów, zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, według ich typów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

gwarancjami rosła w każdej kategorii kredytów, z wyjątkiem kredytów inwestycyjnych. W 2024 r. łączna liczba kredytów objętych gwarancjami, które udzielono producentom rolnym, spadła względem roku poprzedniego o ponad połowę (56%), a największy spadek (o 69%) odnotowano w najliczniej reprezentowanej grupie kredytów obrotowych nieodnawialnych. Spadła również liczba udzielonych rolnikom i zabezpieczonych gwarancjami kredytów w rachunku bieżącym (o 34%) oraz obrotowych odnawialnych (o 31%). Nieznaczny wzrost (o 7%) dotyczył jedynie kredytów inwestycyjnych, które jednak w każdym roku analizowanego pięcioletniego okresu, obejmującego lata 2020–2024, były najmniej licznie reprezentowanym typem kredytów. W okresie tym udział kredytów inwestycyjnych w ogólnej liczbie kredytów objętych gwarancjami, które udzielono rolnikom, wahał się w przedziale od 2% (w 2023 r.) do 9% (w 2021 r.).

W każdym roku analizowanego okresu średnia kwota kredytu udzielonego w sektorze produkcji rolnej i zabezpieczonego gwarancjami była zdecydowanie najwyższa w grupie kredytów inwestycyjnych (rysunek 44). Jednocześnie średnia kwota kredytu inwestycyjnego odznacza się największą amplitudą wahań – od 524 tys. zł w 2022 r. do 1 217 tys. zł w 2020 r. Średnie kwoty kredytów w pozostałych grupach (obrotowy odnawialny, obrotowy nieodnawialny i w rachunku bieżącym) wykazywały tendencję do konwergencji, w wyniku czego w ostatnim roku analizowanego okresu, czyli w 2024 r., zróżnicowanie między nimi było niewielkie: średnia kwota kredytu obrotowego odnawialnego wyniosła 167 tys. zł, w rachunku bieżącym – 153 tys. zł, a obrotowego nieodnawialnego – 142 tys. zł.

Z danych zestawionych w tabeli 22 wynika, że w każdym roku analizowanego okresu niemal wszystkie

kredyty zabezpieczone gwarancjami zostały zaciągnięte przez rolników klasyfikowanych jako mikroprzedsiębiorstwa. Kredyty udzielone tej grupie podmiotów stanowiły od 96,3% w 2020 r. do 99,1% w 2024 r. ogólnej liczby kredytów objętych gwarancjami udzielonych rolnikom, podczas gdy kredyty udzielone małym przedsiębiorstwom stanowiły od 0,8% w 2024 r. do 3,1% w 2020 r., a kredyty udzielone średnim przedsiębiorstwom – nie więcej niż 0,6%. Wśród rolników zaciągających kredyty objęte gwarancjami w ogóle nie było podmiotów klasyfikowanych jako duże przedsiębiorstwa.

Średnią kwotę kredytów zabezpieczonych gwarancjami udzielonych producentom rolnym w poszczególnych latach analizowanego okresu – według wielkości kredytobiorców – przedstawiono na rysunku 45. Wynika z niego, że średnia kwota zabezpieczonych kredytów rośnie wraz z przechodzeniem od klasy producentów rolnych o niższym poziomie zatrudnienia / przychodów do klasy producentów rolnych o wyższym poziomie zatrudnienia / przychodów – za wyjątkiem jednego przypadku w roku 2023, w którym średnia kwota zabezpieczonego kredytu w grupie małych producentów rolnych była wyższa niż w zbiorowości producentów rolnych średniej wielkości. Ponadto można zauważyć, że – wraz z przechodzeniem od klasy producentów rolnych o niższym poziomie zatrudnienia / przychodów do klasy producentów rolnych o wyższym poziomie zatrudnienia / przychodów – rośnie zmienność średniej kwoty zabezpieczonego kredytu. Najbardziej stabilna jest zatem średnia kwota zabezpieczonego kredytu w grupie rolników będących mikroprzedsiębiorstwami: najniższą wartość (158 tys. zł) osiągnęła w 2022 r., a najwyższą (189 tys. zł) – w 2024 r. W grupie rolników należących do małych przedsiębiorstw zakres wahań był umiarkowany – od 535 tys. zł w 2022 r.

Tabela 22. Liczba kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, udzielonych rolnikom, według wielkości kredytobiorców.

Wielkość kredytobiorcy	2020	2021	2022	2023	2024
Mikroprzedsiębiorstwo	1 575	2 962	4 072	5 468	2 419
Małe przedsiębiorstwo	51	55	87	79	19
Średnie przedsiębiorstwo	10	10	7	11	2
Razem	1 636	3 027	4 166	5 558	2 440

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

do 856 tys. zł w 2020 r. Z kolei najsilniejsze fluktuacje (od 579 tys. zł w 2022 r. do 1 779 tys. zł w 2020 r.) dotyczą średniej kwoty zabezpieczonego kredytu obliczonej dla zbiorowości rolników będących przedsiębiorstwami średniej wielkości.

Z rysunku 46 wynika, że w każdym roku okresu objętego analizą zdecydowaną większość kredytów objętych gwarancjami udzieliły rolnikom banki spółdzielcze. W 2020 r. było ich 1 482, co stanowiło 90,6% łącznej liczby udzielonych rolnikom kredytów zabezpieczonych gwarancjami. W ostatnich latach znaczenie banków spółdzielczych ustabilizowało się na poziomie ok. 66% udziału w liczbie obsługiwanych kredytobiorców tego typu.

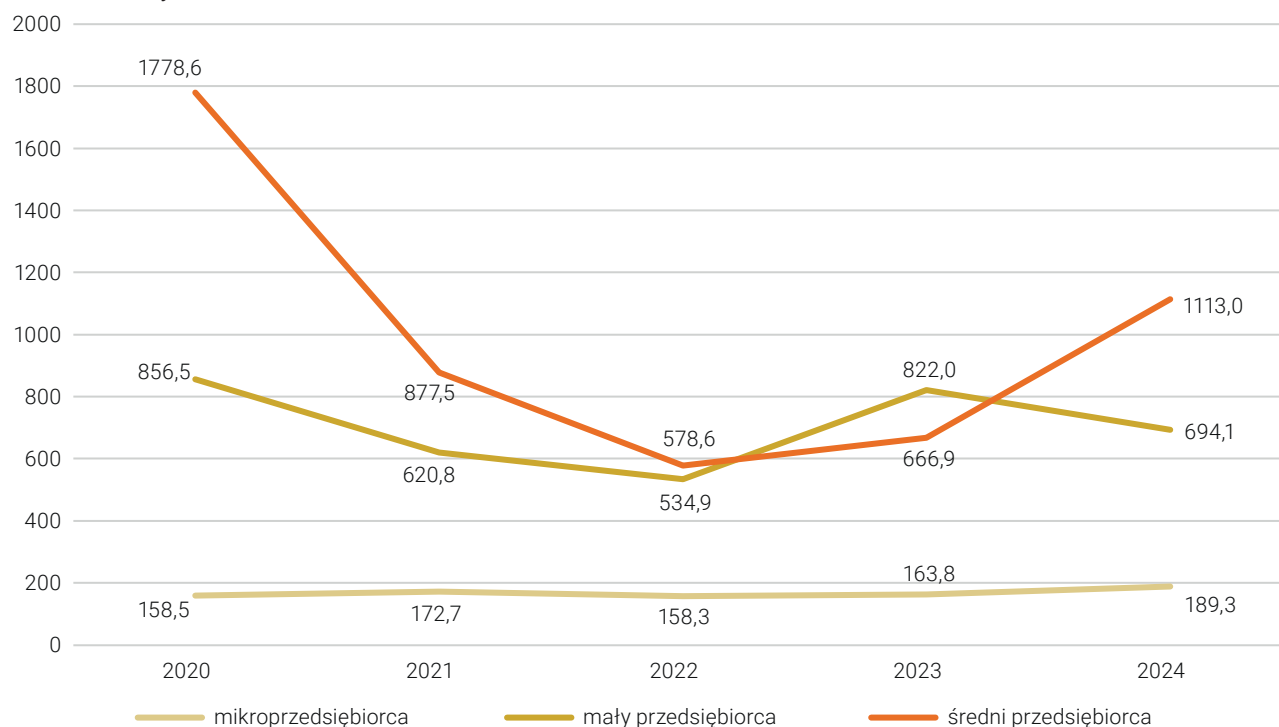
Na rysunku 46 przedstawiono łączną wartość gwarancji przyznanych w poszczególnych latach w odniesieniu do kredytów udzielonych rolnikom w podziale na typ banków udzielających finansowania. Dane zwizualizowane na tym rysunku potwierdzają dominację banków spółdzielczych w tym segmencie rynku, aczkolwiek nie aż tak wyraźną, jak dane przedstawione na rysunku 47, odnoszące się do udziału w liczbie udzielonych rolnikom kredytów zabezpieczonych gwarancjami. Wartość gwarancji udzielonych w odniesieniu do kredytów przyzna-

nych rolnikom przez banki spółdzielcze wahała się w objętym analizą okresie w przedziale od 192,81 mln zł w 2020 r. do 432,70 mln zł w 2023 r. Z kolei udział wartości tych gwarancji w wartości gwarancji ogółem wahał się w zakresie od 57,6% w 2023 r. do 78% w 2020 r.

Na rysunku 48 przedstawiono wykres dotyczący średniej kwoty udzielonych rolnikom kredytów zabezpieczonych gwarancjami w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne. Do 2023 r. średnia obliczona dla banków komercyjnych była 1,4–2,7 razy wyższa niż średnia obliczona dla banków spółdzielczych, natomiast w 2024 r. średnie te osiągnęły zbliżony poziom. Można przy tym zauważyć, że średnia obliczona dla banków spółdzielczych w żadnym roku analizowanego okresu nie osiągnęła 200 tys. zł i była bardziej stabilna niż średnia obliczona dla banków komercyjnych, która wahała się w przedziale od 190 tys. zł w 2024 r. do 447 tys. zł w 2020 r.

Na rysunku 49 przedstawiono strukturę regionalną liczby udzielonych gwarancji FGR/FGR Plus w latach 2019–2024. Ukazuje on wyraźną koncentrację tego instrumentu wsparcia w kilku kluczowych województwach. Największy udział w ogólnej liczbie

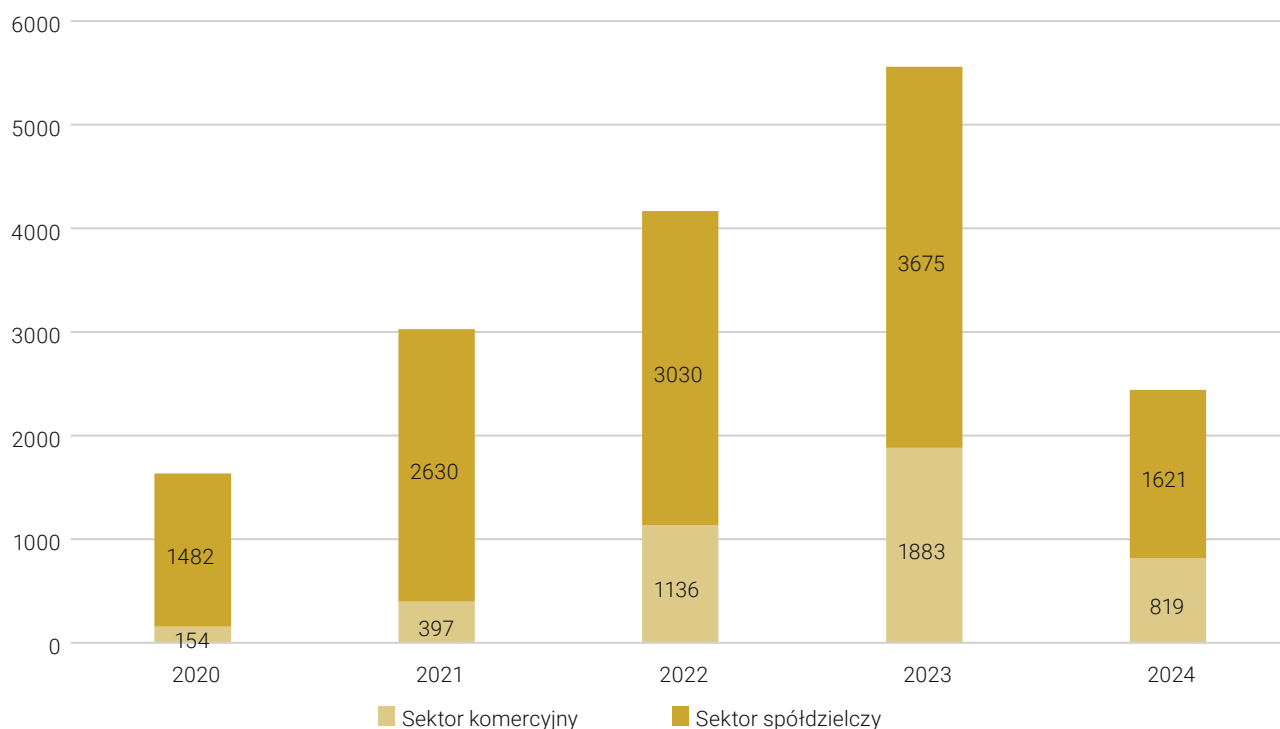
Rysunek 45. Średnia kwota kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, udzielonych rolnikom, według wielkości kredytobiorców.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

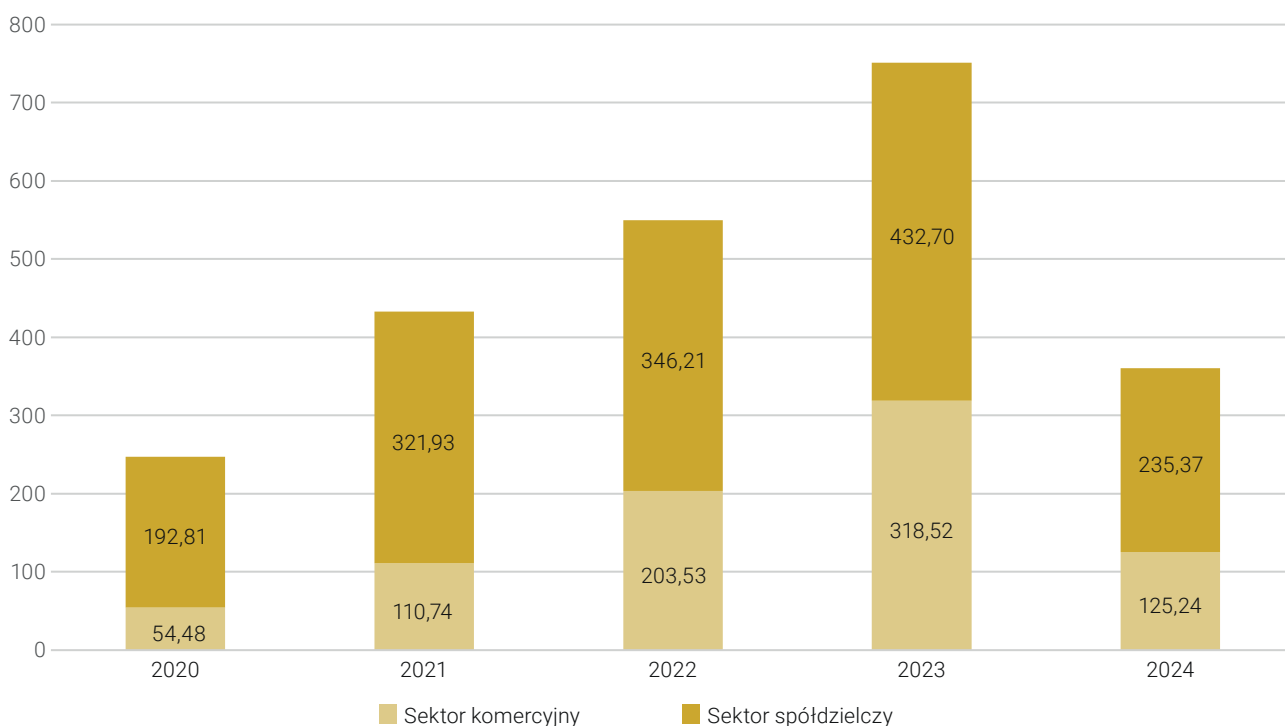

Rysunek 46. Liczba zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus kredytów udzielonych rolnikom według typów banków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

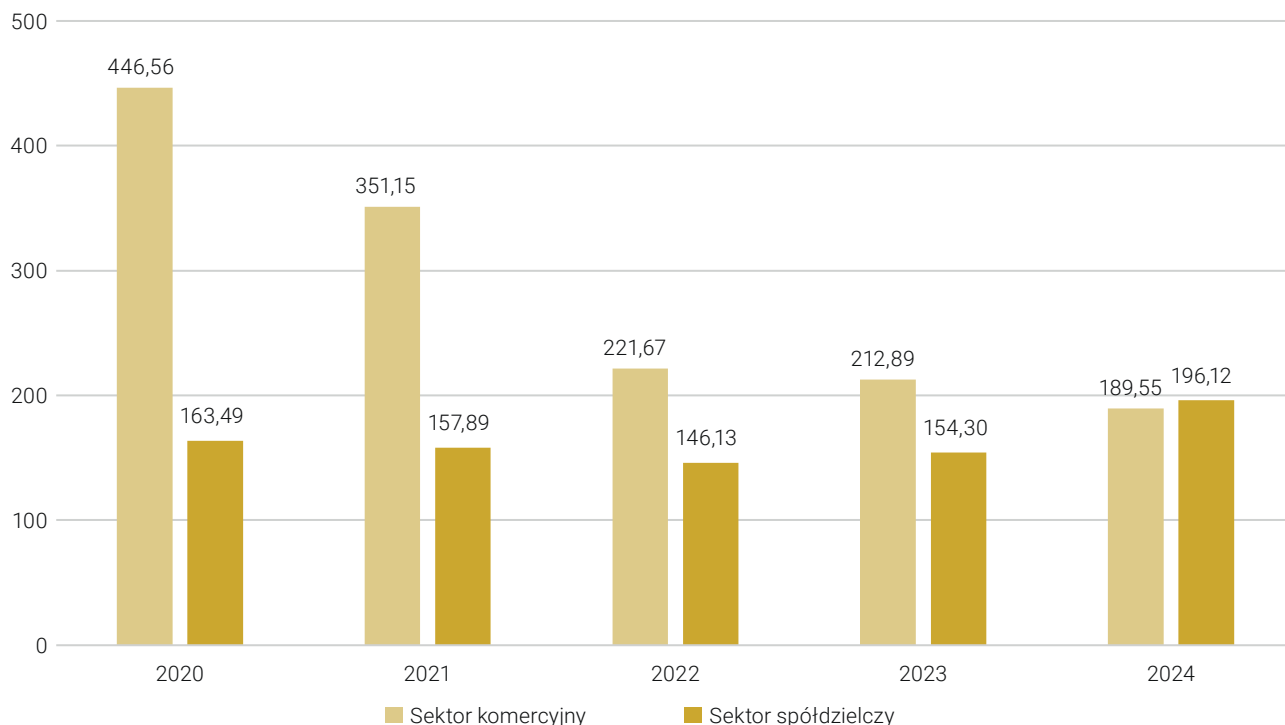
Rysunek 47. Wartość gwarancji FGR/FGR Plus udzielonych w odniesieniu do kredytów przyznanych rolnikom według typów banków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

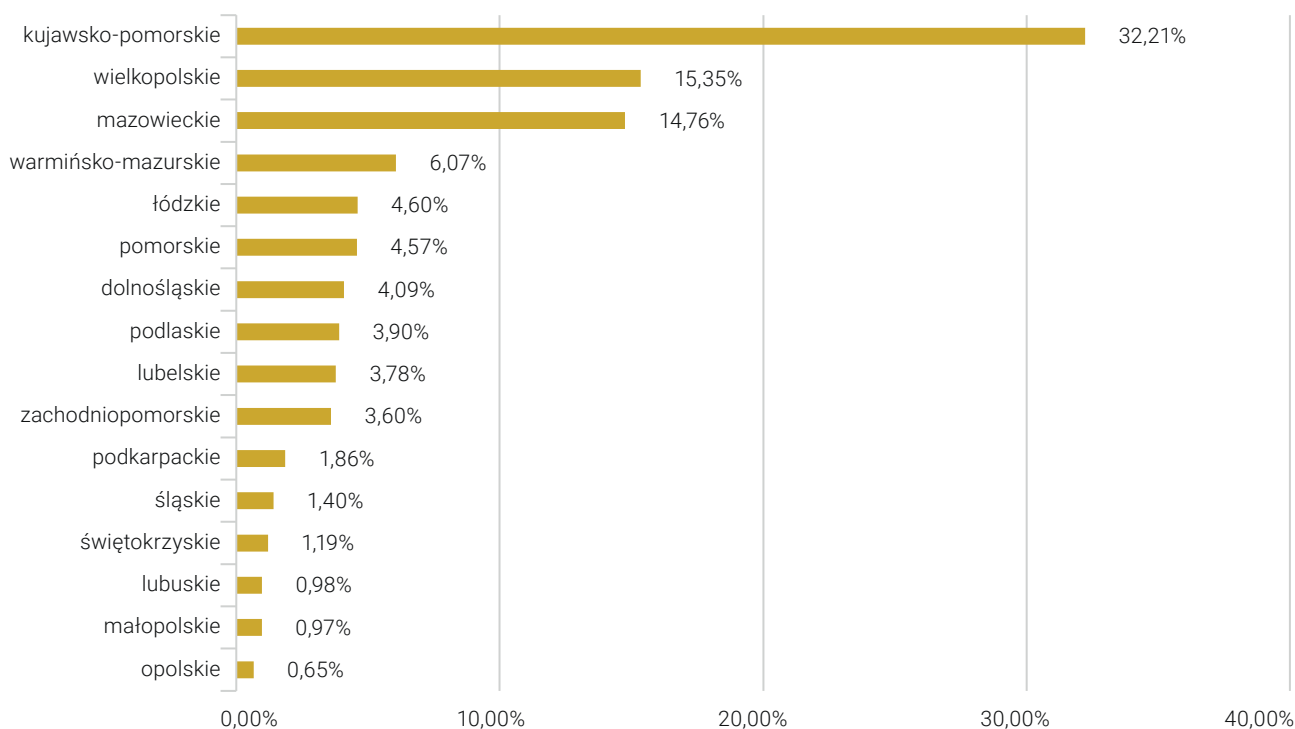

Rysunek 48. Średnia kwota kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, udzielonych rolnikom, według typów banków.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

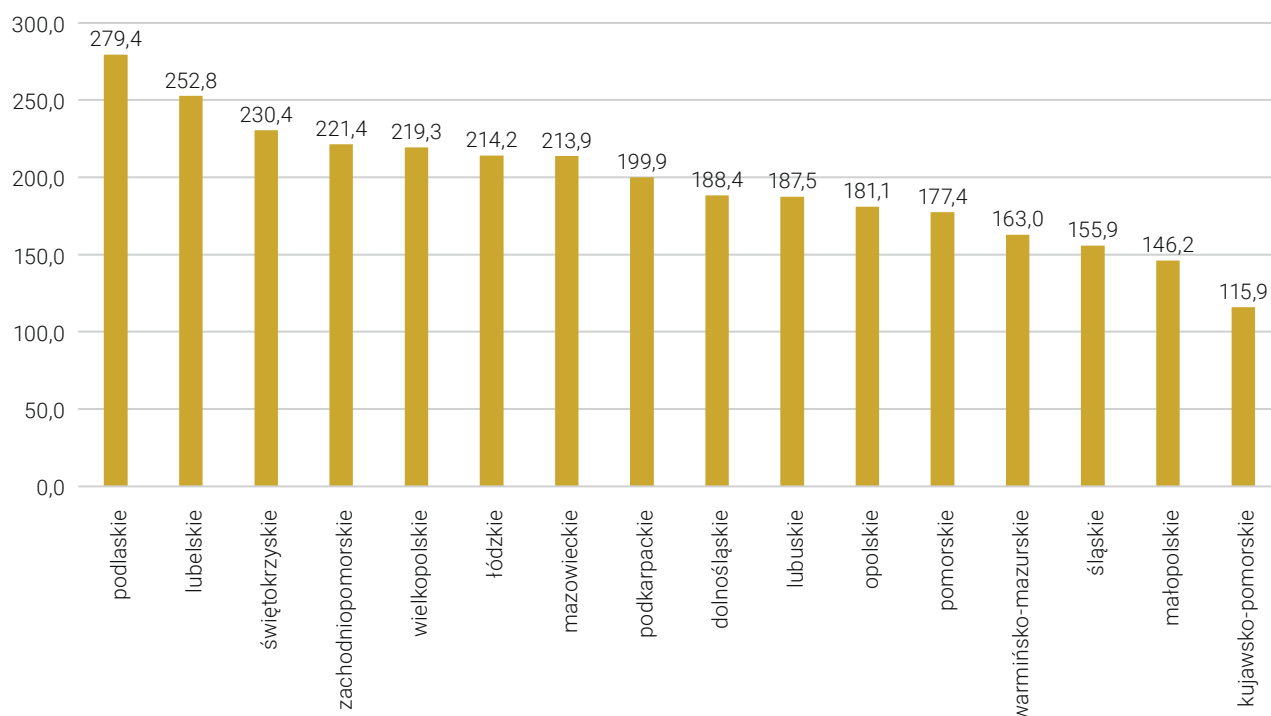
Rysunek 49. Struktura regionalna liczby udzielonych gwarancji FGR/FGR Plus w okresie 2019–2024.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

Rysunek 50. Średnia kwota kredytu zabezpieczonego gwarancjami FGR/FGR Plus w okresie 2019–2024 w ujęciu regionalnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BGK.

gwarancji odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim, gdzie zrealizowano aż 32,2% wszystkich gwarancji w kraju. Znaczący udział miały również województwa wielkopolskie (15,4%) i mazowieckie (14,8%), co potwierdza dominację regionów o rozwiniętym rolnictwie towarowym, silnej infrastrukturze bankowej i większej skali inwestycji. Pozostałe województwa wykazują znacznie niższy udział, często nieprzekraczający 5%, a w przypadku opolskiego, małopolskiego i lubuskiego udział ten nie przekracza 1,1%. Może to świadczyć o mniejszej aktywności inwestycyjnej w tych regionach, niższym poziomie świadomości rolników na temat możliwości korzystania z gwarancji, bądź ograniczonym zaangażowaniu lokalnych instytucji finansowych w ich dystrybucję.

Zróźnicowanie regionalne może być wynikiem zarówno strukturalnych różnic w charakterze i intensywności produkcji rolniczej, jak i poziomu rozwoju współpracy między bankami a Funduszem Gwarancji Rolnych. Dane wskazują na potrzebę dalszego wsparcia edukacyjnego i promocyjnego w regionach o niższym udziale, aby zapewnić bardziej równomierny dostęp do instrumentów wsparcia finansowego dla rolników w całym kraju.

Rysunek 50 przedstawia średnią wartość kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus w podziale na województwa w latach 2019–2024. Z danych wynika, że najwyższe średnie kwoty odnotowano w województwach podlaskim (279 tys. zł), lubelskim (253 tys. zł) oraz świętokrzyskim (230 tys. zł). Wskazuje to na fakt, że w tych regionach gwarancje były częściej wykorzystywane do zabezpieczania kredytów o większej wartości, co może świadczyć o bardziej rozwiniętych inwestycjach lub większej skali finansowania bieżącej działalności w gospodarstwach rolnych. Z kolei najniższe średnie wartości kredytów objętych gwarancją zaobserwowano w województwach kujawsko-pomorskim (116 tys. zł), małopolskim (146 tys. zł) i śląskim (156 tys. zł). Wskazuje to na dominację mniejszych zobowiązań – być może związanych z drobnymi inwestycjami lub potrzebami o charakterze płynnościowym.

Zróźnicowanie regionalne może być konsekwencją odmiennych struktur gospodarstw rolnych – w regionach charakteryzujących się wyższymi średnimi wartościami zaciąganych kredytów rolnych przeważają zazwyczaj gospodarstwa większe lub o wyższym stopniu towarowości. Z kolei niższe średnie wartości kredytów mogą wynikać z dominacji go-

spodarstw mniejszych, o charakterze rodzinnym, które cechują się ograniczoną zdolnością kredytową oraz mniejszym zapotrzebowaniem na kapitał inwestycyjny.

5.7. Podsumowanie

Sektor bankowy – zarówno komercyjny, jak i spółdzielczy – powinien postrzegać rolnictwo jako wiarygodnego i perspektywicznego partnera, zdolnego do stabilnego rozwoju i adaptacji. Kluczowe dla przyszłości sektora będzie przywrócenie równowagi między finansowaniem krótkoterminowym a rozwojowym oraz zwiększenie dostępności i elastyczności produktów finansowych dla mniejszych gospodarstw. Działania te mogą wzmocnić nie tylko

kondycję gospodarstw, ale i całego sektora żywnościowego, zapewniając mu większą odporność na przyszłe wyzwania.

W świetle dynamicznego rozwoju programów gwarancyjnych oraz obserwowanych zmian w strukturze kredytowania rolnictwa, istotne staje się zidentyfikowanie kierunków działań, które mogą zwiększyć efektywność i dostępność finansowania dla sektora rolnego. System gwarancji FGR i FGR Plus stanowi skuteczne narzędzie wsparcia dla sektora rolnego, a sektor bankowy odgrywa kluczową rolę w jego dystrybucji. Dalsze zaangażowanie banków, wspierane przez działania edukacyjne, cyfryzację oraz partnerską współpracę z BGK, może znacząco poprawić efektywność i dostępność finansowania dla rolników w Polsce.

Rekomendacje

Relatywnie niski potencjał konkurencyjności polskiego rolnictwa, wynikający w dużej mierze z niewłaściwych relacji pomiędzy czynnikami produkcji, a także niska produktywność pracy w tym sektorze, skłaniają do poszukiwania instrumentów o charakterze finansowym wspierających rozwój rolnictwa w Polsce. Potrzebę taką uzasadnia także to, że sektor ten zmagają się z wieloma wyzwaniami, związanymi zarówno z globalną sytuacją w rolnictwie, zmianami klimatycznymi, jak również z uwarunkowaniami strukturalnymi, w tym rozdrobnieniem agrarnym, czy nadmiernym poziomem zatrudnienia. Szczególną rolę w procesach przekształceń i modernizacji rolnictwa odgrywają instytucje kredytujące ten sektor. Ich znaczenie rozpatrywane jest przede wszystkim przez pryzmat ułatwiania rolnikom dostępu do kredytów bankowych, a przez to także do funduszy unijnych przeznaczonych na finansowanie modernizacji gospodarstw rolnych. W Komunikacie Komisji Europejskiej pt. *Wizja dla rolnictwa i żywności. Wspólne kształtowanie unijnego sektora rolnego i spożywczego, atrakcyjnego dla przyszłych pokoleń*, zwrócono uwagę na konieczność efektywnego wykorzystania finansowania publicznego w celu zdynamizowania inwestycji w rolnictwie, przy ścisłej współpracy z inwestorami instytucjonalnymi, a także z sektorem bankowym. Biorąc z jednej strony pod uwagę duże znaczenie rolnictwa dla polskiej gospodarki, konieczność dalszych procesów rozwojowych, a także lukę finansową tego sektora, z drugiej zaś zależność dalszych przekształceń w rolnictwie od instytucji finansowych, sformułowano następujące strategiczne rekomendacje dla sektora bankowego w Polsce:

1. Zwiększenie dostępności i elastyczności instrumentów finansowych dla rolnictwa - aby zapewnić rolnikom realny dostęp do zewnętrznego finansowania, konieczne jest dalsze różnicowanie oferty bankowej, tak by uwzględniała strukturalne i regionalne różnicowanie polskiego rolnictwa. Banki powinny rozwijać produkty finansowe skrojone na miarę różnych typów gospodarstw – od dużych, towarowych jednostek po mikroprzedsiębiorstwa rodzinne. Niezbędna jest także poprawa dostępności środków finansowych w regionach o niższej aktywności inwestycyjnej. W tym kontekście warto również promować kredyty inwestycyjne jako narzędzie rozwoju gospodarstw.
2. Wzmocnienie roli doradztwa finansowego i edukacji rolników - wielu rolników wciąż nie korzysta z dostępnych źródeł finansowania z powodu braku wiedzy lub obawy przed skomplikowanymi procedurami. Konieczne jest zwiększenie działań edukacyjnych i doradczych – zarówno ze strony banków, jak i instytucji doradztwa rolniczego – które pomogą rolnikom zrozumieć dostępne opcje, oszacować ryzyko i podjąć świadome decyzje finansowe. Szczególny nacisk należy położyć na promocję korzyści wynikających z korzystania z gwarancji kredytowych oraz uproszczonych procedur kredytowych.
3. Rozwój współpracy między bankami a instytucjami wspierającymi sektor rolny - dla skutecznego finansowania rolnictwa kluczowe jest zacieśnienie współpracy między bankami (zwłaszcza spółdzielczymi), Bankiem Gospodarstwa Krajowego (BGK), instytucjami doradczymi i naukowymi. Wspólne działania – np. kampanie informacyjne, szkolenia dla doradców bankowych, tworzenie punktów konsultacyjnych – mogą przyczynić się do lepszego wdrażania instrumentów wsparcia i zwiększenia ich wykorzystania wśród rolników. Warto również rozważyć rozszerzenie grona banków komercyjnych uczestniczących w programach gwarancyjnych FGR/FGR Plus.
4. Promowanie kredytów jako narzędzia rozwoju, a nie tylko przetrwania - doświadczenia z lat kryzysowych pokazały, że rolnicy chętnie sięgają po kredyty obrotowe w celu zachowania płynności. Jednak w dłuższej perspektywie konieczne jest przywrócenie równowagi i promocja kredytów inwestycyjnych jako narzędzia modernizacji, zwiększania efektywności i rozwoju gospodarstw. Banki powinny oferować elastyczne rozwiązania finansowe sprzyjające inwestycjom i wzrostowi konkurencyjności sektora rolnego.
5. Cyfryzacja i uproszczenie procesów kredytowych - skomplikowane procedury oraz wymagania formalne wciąż stanowią barierę w dostępie do finansowania, szczególnie dla mniejszych gospodarstw. Dalsza cyfryzacja procesów kredytowych, automatyzacja oceny zdolności kredytowej oraz uproszczenie formalności związanych z obsługą gwarancji znacząco zwiększą efektywność i atrakcyjność oferty bankowej. Jednocześnie poprawi to doświadczenie klienta i skróci czas uzyskania finansowania, co ma kluczowe znaczenie w warunkach szybkich zmian rynkowych.

Spis tabel

Tabela 1. Środki finansowe dla polskiego rolnictwa w ramach WPR w latach 2013–2023.... 17

Tabela 2. Mierniki konkurencyjności rolnictwa i ich komponenty..... 25

Tabela 3. Statystyki deskryptywne wskaźników składających się na syntetyczny miernik potencjału konkurencyjności rolnictwa..... 26

Tabela 4. Statystyki deskryptywne wskaźników składających się na syntetyczny miernik pozycji konkurencyjnej rolnictwa..... 26

Tabela 5. Struktura gospodarstw rolnych w Polsce w 2010 i 2023 r. (%). 48

Tabela 6. Wskaźnik lokalizacji inwestycji w rolnictwie oraz wartości dodanej brutto rolnictwa w Polsce według województw w latach 2013 i 2022..... 52

Tabela 7. Model regresji objaśniający poziom inwestycji w rolnictwie..... 53

Tabela 8. Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2022 r. według regionów FADN na tle wybranych ich cech (średnio na gospodarstwo rolne). 56

Tabela 9. Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2022 r. według klas wielkości ekonomicznej na tle wybranych ich cech (średnio na gospodarstwo rolne). 57

Tabela 10. Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2022 r. według typów rolniczych na tle wybranych ich cech (średnio na gospodarstwo rolne)..... 58

Tabela 11. Porównanie sytuacji polskich gospodarstw rolnych z ich odpowiednikami w Unii Europejskiej (UE-27)..... 59

Tabela 12. Zobowiązania gospodarstw rolnych w Polsce według ich wielkości ekonomicznej w 2022 r. 61

Tabela 13. Kredyty inwestycyjne z dopłatami ARiMR w latach 2013 i 2023. 63

Tabela 14. Liczba poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne (tys.)..... 75

Tabela 15. Wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne (mld zł). 76

Tabela 16. Średnia wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze i banki komercyjne (tys. zł)..... 76

Tabela 17. Liczba kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w ujęciu regionalnym (tys.). 78

Tabela 18. Wartość kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w ujęciu regionalnym (mln zł)..... 79

Tabela 19. Średnia wartość kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w ujęciu regionalnym (tys zł). 80

Tabela 20. Struktura wartości udzielonych kredytów rolniczych według typu i województwa w latach 2019–2024. 81

Tabela 21. Porównanie gwarancji FGR i FGR Plus (Agromax)..... 85

Tabela 22. Liczba kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, udzielonych rolnikom, według wielkości kredytobiorców. 89

Spis rysunków

Rysunek 1. Ranking państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjności rolnictwa w 2013 r. 27

Rysunek 2. Ranking państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjności w 2022 r. 27

Rysunek 3. Zmiany lokat państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjności rolnictwa w roku 2022 względem roku 2013. 28

Rysunek 4. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjnego rolnictwa w 2013 r. 28

Rysunek 5. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem potencjału konkurencyjnego rolnictwa w 2022 r. 29

Rysunek 6. Ranking państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej w 2013 r... 30

Rysunek 7. Ranking państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej w 2022 r... 30

Rysunek 8. Zmiany lokat krajów członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej rolnictwa w latach 2013–2022. 31

Rysunek 9. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej rolnictwa w 2013 r. 32

Rysunek 10. Klasyfikacja państw członkowskich UE pod względem pozycji konkurencyjnej rolnictwa w 2022 r. 32

Rysunek 11. Położenie krajów członkowskich UE względem potencjału konkurencyjności oraz pozycji konkurencyjnej w 2013 r. 33

Rysunek 12. Położenie krajów członkowskich UE względem potencjału konkurencyjności oraz pozycji konkurencyjnej w 2022 r. 34

Rysunek 13. Produktywność pracy w rolnictwie polskim na tle UE-27 oraz UE-14 i UE-13 w latach 2013–2022 (euro/AWU). 34

Rysunek 14. Luka finansowa w rolnictwie unijnym [mld euro]. 38

Rysunek 15. Luka finansowa w rolnictwie według państw członkowskich Unii Europejskiej [mln euro]. 39

Rysunek 16. Luka finansowa w rolnictwie poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej w 2022 r. jako odsetek wartości dodanej brutto wytworzonej przez rolnictwo. 40

Rysunek 17. Luka finansowa w rolnictwie unijnym w 2022 r. według grup obszarowych gospodarstw i rodzajów produktów bankowych [mln euro]. 40

Rysunek 18. Luka finansowa w rolnictwie unijnym według grup obszarowych gospodarstw [mln euro]. 41

Rysunek 19. Luka finansowa w rolnictwie unijnym według rodzajów produktów bankowych [mln euro]. 42

Rysunek 20. Luka finansowa w zbiorowości młodych rolników unijnych [mld euro]. 42

Rysunek 21. Struktura luki finansowej w 2022 r. według kierunków działalności rolniczej. 43

Rysunek 22. Podział Polski na regiony FADN/FSDN. 46

Rysunek 23. Relacja rolników w wieku poniżej 35 lat do rolników w wieku powyżej 55 lat w krajach UE w 2020 r. 48

Rysunek 24. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie w Polsce w latach 2013–2023 w mln zł (w cenach stałych z 2013 r.). 49

Rysunek 25. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie w Polsce według województw w latach 2013 i 2023 w mln zł (w cenach stałych z 2013 r.) oraz dynamika zmian (2013=100). 50

Rysunek 26. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie na 1 ha UR w Polsce w latach 2013–2023 w zł/ha (w cenach stałych z 2013 r.). 51

Rysunek 27. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie na 1 ha UR w Polsce według województw w latach 2013 i 2023 w zł/ha (w cenach stałych z 2013 r.) oraz dynamika zmian (2013=100). 51

Rysunek 28. Struktura nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w Polsce w latach 2013 i 2023 (%)... 54

Rysunek 29. Struktura nakładów inwestycyjnych w Polsce w latach 2013 i 2023. 55

Rysunek 30. Zobowiązania gospodarstw rolnych w Polsce według regionów FADN w 2022 r. 60

Rysunek 31. Zobowiązania gospodarstw rolnych w Polsce według ich typów rolniczych w 2022 r... 62

Rysunek 32. Wartość leasingu maszyn rolniczych w latach 2004–2024 (netto w mln zł)..... 63

Rysunek 33. Liczba i wartość kredytów udzielonych rolnikom w latach 2019–2024. 67

Rysunek 34. Średnia wartość kredytów bankowych dla rolników w latach 2019–2024 (tys. zł)..... 68

Rysunek 35. Liczba poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (tys. szt.). 70

Rysunek 36. Wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (mld zł)..... 71

Rysunek 37. Średnia wartość poszczególnych typów kredytów udzielonych rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (tys. zł). 72

Rysunek 38. Liczba (tys.) i wartość (mld zł) udzielonych kredytów przez sektor bankowy dla rolników w latach 2019–2024 w podziale na banki spółdzielcze (BS) i banki komercyjne (BK)..... 74

Rysunek 39. Średnia kwota kredytu udzielanego rolnikom przez sektor bankowy w latach 2019–2024 (tys. zł)..... 74

Rysunek 40. Schemat realizacji programów gwarancyjnych z udziałem Banku Gospodarstwa Krajowego..... 84

Rysunek 41. Wykorzystanie programów gwarancji kredytowych FGR i FGR Plus (ogółem). 86

Rysunek 42. Wykorzystanie programów gwarancji kredytowych FGR i FGR Plus przez rolników. 87

Rysunek 43. Liczba udzielonych rolnikom kredytów, zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, według ich typów..... 88

Rysunek 44. Średnia kwota udzielonych rolnikom kredytów, zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, według ich typów. 88

Rysunek 45. Średnia kwota kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, udzielonych rolnikom, według wielkości kredytobiorców..... 90

Rysunek 46. Liczba zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus kredytów udzielonych rolnikom według typów banków. 91

Rysunek 47. Wartość gwarancji FGR/FGR Plus udzielonych w odniesieniu do kredytów przyznanych rolnikom według typów banków. 91

Rysunek 48. Średnia kwota kredytów zabezpieczonych gwarancjami FGR/FGR Plus, udzielonych rolnikom, według typów banków..... 92

Rysunek 49. Struktura regionalna liczby udzielonych gwarancji FGR/FGR Plus w okresie 2019–2024..... 92

Rysunek 50. Średnia kwota kredytu zabezpieczonego gwarancjami FGR/FGR Plus w okresie 2019–2024 w ujęciu regionalnym. 93

Bibliografia

Ambroziak Ł., Szczepaniak I., Bułkowska M. (2024). Competitive position of Polish and Ukrainian food producers in the EU market. *Agriculture*, 14, 2104. <https://doi.org/10.3390/agriculture14122104>

Antonowicz P. (2014). Zastosowanie współczynnika lokalizacji LQ i krzywej koncentracji w badaniach nad przestrzennym zróżnicowaniem upadłości przedsiębiorstw w gospodarce. *Zarządzanie i Finanse*, 12(3), 53-63.

Badach E., Szewczyk J., Lisek S., Bożek J. (2023). Size structure transformation of Polish agricultural farms in 2010–2020 by typological groups of voivodeships. *Agriculture*, 13, 1789. <https://doi.org/10.3390/agriculture13091789>

Bąk A. (2016). Porządkowanie liniowe obiektów metodą Hellwiga i TOPSIS - analiza porównawcza, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 426, 22-31, <https://doi.org/10.15611/pn.2016.426.02>

Bański J. (2018). Phases to the transformation of agriculture in Central Europe – selected processes and their results. *Agricultural Economics*, 64(12), 546-553. <https://doi.org/10.17221/86/2018-AGRI-CECON>

Baraniak M. (2020). Alternatywny model finansowania w polskim rolnictwie na przykładzie zagranicznych wzorców. *Ekonomia Międzynarodowa*, 29, 5-21. <https://dx.doi.org/10.18778/2082-4440.29.01>

Bereźnicka J. (2024). Sources of financial flexibility and investment activity in family farms in Poland. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio H – Oeconomia*, 58(1), 7–22. <https://doi.org/10.17951/h.2024.58.1.7-22>

Biernat-Jarka A. (2017). Struktura obszarowa gospodarstw i produktywność pracy w polskim rolnictwie na tle innych krajów Unii Europejskiej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 487, 28-38. <https://doi.org/10.15611/pn.2017.487.02>

Buckley P., Pass C., Prescott K. (1988). Measures of international competitiveness: A critical survey. *Journal of Marketing Management*, 4, 175–200.

Chen M.F., Tzeng G. H. (2004). Combining gray relations and TOPSIS concepts for selecting an expatriate host country. *Mathematical and Computer Modelling*, 40, 1473-1490.

Czternasty, W., Kujaczyński, T. (2000). Znaczenie kredytów dla realizacji zrównoważonego rozwoju polskiego rolnictwa. *Roczniki Naukowe SERiA*, 2(4), 47–52.

Czyżewski A., Kata R., Matuszczak A. (2020). Impact of budget expenditures on structural changes and income in agriculture under the conditions of CAP instruments operated in Poland, *Ekonomista*, 6, 781-811.

Ekman S., Gullstrand J. (2006). *Lantbruket & konkurrenskraften. Raport 4*, Livsmedelsekonomiska Institutet, Lund.

European Commission & European Investment Bank (2023). Financing gap in the EU agricultural and agri-food sectors. <https://www.fi-compass.eu/publication/factsheet/financing-gap-eu-agricultural-and-agri-food-sectors>

European Commission (2009). European Competitiveness Report 2008. European Commission, Brussels. <https://doi.org/10.2769/65417>

European Commission (2023). Approved 28 CAP Strategic Plans (2023–2027). Summary overview for 27 Member States. Facts and figures. https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7b3a0485-c335-4e1b-a53a-9fe-3733ca48f_en?filename=approved-28-cap-strategic-plans-2023-27.pdf

EY-Parthenon, ZPL (2025). Leasing na ścieżce transformacji 30 lat napędzamy gospodarkę Raport przygotowany na 30-lecie Związku Polskiego Leasingu. file:///C:/Users/UP/Downloads/Raport_ZPL_druk_1403.pdf

FADN EU, - <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/FADNPublicDatabase/FADNPublicDatabase.html>

Felczak T. (2015). Źródła finansowania działalności indywidualnych gospodarstw rolniczych w opinii zarządzających. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 74(2), 83–91. <http://dx.doi.org/10.18276/rfu.2015.74/2-07>

Felczak, T., Domańska T. (2014). Struktura i poziom zadłużenia a efektywność indywidualnych gospodarstw rolniczych w zależności od wielkości ekonomicznej. *Zarządzane Finansami i Rachunkowość*, 2(3), 5-18, <https://doi.org/10.22630/>.

Frohberg K., Hartmann M. (1997). Comparing measures of competitiveness. Discussion Paper. Leibniz-Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa (IAMO), Halle (Saale), Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, 2.

Gałęcka, A., Pyra, M. (2016). Zadłużenie gospodarstw rolniczych w Polsce w latach 2010–2013. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 18(2), 89-94.

Goraj, L., Mańko, S. (2009). *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*. Difin, Warszawa.

Gorynia M. (2009). Teoretyczne aspekty konkurencyjności. [w:] Gorynia M., Łażniewska E. (red.), *Kompedium wiedzy o konkurencyjności*, PWN, Warszawa.

Guth M., Smędzik-Ambroży K. (2020). Economic resources versus the efficiency of different types of agricultural production in regions of the European Union. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 33, 1036–1051. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1585270>

GUS (2014). *Rocznik statystyczny rolnictwa 2014*, Warszawa.

GUS (2024). *Rocznik statystyczny rolnictwa 2024*. Warszawa.

Hatzichronoglou T. (1996). Globalisation and competitiveness: Relevant Indicators. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, no 05, OECD Publishing, Paris.

Horbowiec B., Kalisiak A., Zawajska A. (2016). Źródła finansowania produkcji i inwestycji w indywidualnych gospodarstwach rolnych w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 116, 133–148.

Hwang C. L., Yoon K. (1981). Multiple attribute decision making. *Methods and applications*. Springer, Berlin.

IdaszBalina, M., Balina, R., Achsani, N. A., Błaszczak, I., ChrostowskaJuszczak, G. (2020). The Determinants of Cooperative Banks' Community Service – Empirical Study from Poland. *Sustainability*, 12(5), 1885. <https://doi.org/10.3390/su12051885>

Jambor A., Babu S. (2016). Competitiveness: Definitions, theories and measurement. In: *Competitiveness of Global Agriculture*. Springer, Cham.

Kata R. (2018). Dynamika i struktura zadłużenia kredytowego gospodarstw rolniczych w Polsce. *Roczniki Naukowe SERiA*, 20(5), 74-80. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.6684>

Kata, R. (2009). Kredyty bankowe w strukturze zewnętrznych źródeł finansowania rolnictwa w Polsce. *Zeszyty Naukowe SGGW – Problemy Rolnictwa Światowego*, 8(23), 86.

Kata, R. (2010). Problem wykorzystania kredytu bankowego w finansowaniu rolnictwa w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej. *Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia*, 9(3), 145-156.

Kata, R. (2020). Zadłużenie rolników w Polsce w aspekcie przemian strukturalnych i koniunktury w rolnictwie. *Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, (23(72), 33–44. <https://doi.org/10.22630/PEFIM.2020.23.72.3>.

Kisielińska J. (2017). Ranking województw ze względu na potencjał rolnictwa. *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 104(1), 56-71. <https://doi.org/10.22630/RNR.2017.104.1.4>

Komisja Europejska (2017). *Measuring Competitiveness*. DG Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, FWC, Studies in the Area of European Competitiveness.

Komisja Europejska (2024). Agri-food data portal. Context Indicators. https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DataPortal/context_indicators.html

Komisja Europejska (2025). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Wizja dla rolnictwa i żywności – wspólne kształtowanie unijnego sektora rolnego i spożywczego, atrakcyjnego dla przyszłych pokoleń”. COM(2025) 75 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX:52025DC0075>

Komorowska D. (2019). Wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 19 (1), 68–78. <https://doi.org/10.22630/PRS.2019.19.1.6>

Komorowska D., Mikuła A. (2024). Wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw o różnej wielkości obszarowej specjalizujących się w produkcji zbóż. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 68(1), 79-87.

Korczak J., Tarasiuk R., Wójcik M. (2025). Współczynniki Standardowej Produkcji „2020” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Kravčáková Vozárová I. (2013). The measurement of the competitiveness of EU agricultural production at the macroeconomic level. *Exclusive Journal, Economy & Society & Environment*, 1, 155–162.

Kryszak, Ł., Czyżewski, B. (2020). Determinanty dochodów rolniczych w regionach Unii Europejskiej. CeDeWu, Warszawa.

Kulawik J., Wieliczko B. (2012). Wybrane finansowe aspekty konkurencyjności rolnictwa. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 4, 36-53.

Kulawik J., Herda-Kopańska J., Klimkowski C., Soliwoda M. (2025). Three Problems of the Finances of Polish Agriculture / Trzy problemy finansów polskiego rolnictwa. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej / Problems of Agricultural Economics*, 382(1), 29–56. <https://doi.org/10.30858/zer/190890>.

Kusz D. (2007). Działalność inwestycyjna gospodarstw rolniczych korzystających z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe SGGW W Warszawie - Problemy Rolnictwa Światowego*, 2, 89–97. <https://doi.org/10.22630/PRS.2007.2.23>

Kusz D. (2009). Zróżnicowanie regionalne nakładów inwestycyjnych w rolnictwie polskim. *Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 75, 79-89.

Lang F., Signore S., Gvetadze S. (2016). The Role of Cooperative Banks and Smaller Institutions for the Financing of SMEs and Small Midcaps in Europe (EIF Working Paper No. 2016/36). European Investment Fund.

Latruffe L. (2010). Competitiveness, productivity and efficiency in the agricultural and agri-food sectors”, *OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers*, No. 30, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nkdt6d6-en>

Lipińska I. (2021). Poprawa konkurencyjności działalności rolniczej w reformowanej Wspólnej Polityce Rolnej – wybrane zagadnienia prawne. *Przegląd Prawa Rolnego*, 2(29), 277–291, <https://doi.org/10.14746/ppr.2021.29.2.14>

Mądra M. (2010). Czynniki wpływające na zaangażowanie zewnętrznych źródeł finansowania w strukturze kapitału mikroprzedsiębiorstw rolniczych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu* 142, 436-446.

Mądra-Sawicka M. (2015). Znaczenie wewnętrznych źródeł finansowania w kształtowaniu struktury kapitału przedsiębiorstw rolniczych. *Zarządzanie Finansami i Rachunkowość*, 3(4), 87-98, <https://doi.org/10.22630/ZFIR.2015.3.4.34>.

Mądra-Sawicka, M. (2017). Finansowanie wewnętrzne małych przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 4 (88/2), s. 121–134. <https://doi.org/10.18276/frfu.2017.88/2-09>.

Mańko S. (2015). Analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie.

Milczarek J. (2019). Środki pomocowe UE w finansowaniu gospodarstw rolnych – studium przypadku. *Finnase i Prawo Finansowe*, 1(21), 39–54. <http://dx.doi.org/10.18778/2391>

Miniszewski M. (2021). Dwie dekady rozwoju polskiego rolnictwa. Innowacyjność sektora rolnego w XXI wieku, Kutwa, K. (współpr.), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

Nasalski Z., Juchniewicz M. (2023). Investment in farms with various directions of production. *Development Economic and Regional Studies*, 16(4), 676–693. <https://doi.org/10.2478/ers-2023-0041>

Niezgoda D. (2009). Zróżnicowanie dochodu w gospodarstwach rolnych oraz jego przyczyny. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1(318), 24–37.

Nowak A. (2020). The competitive position of farms according to class of economic size. *Research Papers of Wrocław University of Economics*, 64, 3, 57–66. <https://doi.org/10.15611/pn.2020.3.05>

Nowak A., Kamińska A., Różańska-Boczula M. (2014). Przestrzenne zróżnicowanie potencjału produkcyjnego rolnictwa w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 347, 363–372. <https://doi.org/10.15611/pn.2014.347.34>

Owsiak S. (2015). *Finanse*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

Pasińska D. (2024). Economic Determinants of Poultry Market Development in Poland. *Problems of Agricultural Economics*, 380(3), 48–65. <https://doi.org/10.30858/zer/193043>

Pawłowska J., Borecka A., Sowula-Skrzyńska E. (2022). Effect of COVID-19 on poultry production in Poland. *World's Poultry Science Journal*, 78(3), 823–833. <https://doi.org/10.1080/00439339.2022.2054751>

Pawłowska-Tyszko J., Osuch D., Płonka R. (2023). Wyniki Standardowe 2022 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Pawłowska-Tyszko J., Osuch D., Płonka R. (2020). Wyniki Standardowe 2019 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN: Część I. Wyniki Standardowe. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, https://fadn.pl/wp-content/uploads/2020/12/SRWaz_2019.pdf.

Pawłowska-Tyszko J., Soliwoda M., Augustyńska I. (2024). Dochody gospodarstw rolnych i sposoby ich pomiaru, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.

Piechowicz B. (2007). Źródła finansowania inwestycji w gospodarstwach rolnych. *Pamiętnik Puławski*, 146, 85–97.

Płonka R. (2021). Wiadomości Statystyczne. *The Polish Statistician*, 66, 12, 24–53. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.5594>.

Polski FADN (2023). Wyniki standardowe 2022 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Posey R., Reichert, A. (2011). A Comparison of Non-price Terms of Lending for Small Business and Farm Loans. *The International Journal of Business and Finance Research*, 5(2), 45–59. <https://www.the-ibfr2.com/RePEc/ibf/ijbfr/ijbfr-v5n2-2011/IJBFR-V5N2-2011-4.pdf>.

Rodzinka J., Skica T., Pomianek T. (2021). Productivity and competitiveness of the agricultural sector in Poland. *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*, 14(24), 139–159. <https://doi.org/10.7172/1689-9024.YARS.2021.14.24.6>

Ryś-Jurek R. (2016). Zachowania finansowe gospodarstw rolnych, *Handel Wewnętrzny*, nr 4 (363), 240–254.

Rzeszutko A., Kita K. (2018). Competitiveness of Polish agriculture compared to the agriculture of the selected EU countries under the CAP. *Rural Areas and Development*, 15, 57–70. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.291825>

Sadowski A., Czubak W. (2012). Czynniki determinujące wykonanie inwestycji finansowanych ze środków prywatnych. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1, 126-138.

Schaper Ch., Deimel M., Theuvsen L. (2011). Determinanten der Wettbewerbsfähigkeit „Erweiterter Familienbetriebe” – Ergebnisse einer Betriebsleiterbefragung. *German Journal of Agricultural Economics*, 60(1), 36-51.

Siudek T. (2001). Finansowanie gospodarstw rolnych przez banki spółdzielcze w Polsce. *Roczniki Naukowe SERiA*, 3(1), 200–204.

Siudek T. (2011). Bankowość spółdzielcza w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – wymiar ekonomiczny, organizacyjny i społeczny. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.

Średzińska, J. (2017). Czynniki kształtujące dochody gospodarstw rolnych Unii Europejskiej według klas wielkości ekonomicznej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. 477, 305-314, <https://doi.org/10.15611/pn.2017.477.28>

Strojny J. (2020). Small farms in the area structure of agricultural holdings of the European Union countries. *Acta Scientiarum Polonorum - Oeconomia* 19(1), 61–70, <https://doi.org/10.22630/ASPE.2020.19.1.7>

Strzelecka A. (2012). Struktura finansowania majątku mikroprzedsiębiorstw rolniczych w Polsce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 80, 234-245.

Strzelecka A., Kurdyś-Kujawska A., Zawadzka D. (2019). Kapitał obcy a potencjał wytwórczy i wyniki produkcyjno-ekonomiczne towarowych gospodarstw rolnych, *Problemy Rolnictwa Światowego*, 19(XXXIV), 1, <https://doi.org/10.22630/PRS.2019.19.1.10>.

Syp A. (2010). Sytuacja dochodowa gospodarstw rolnych na obszarze Polski Centralnej i Wschodniej w zależności od typu rolniczego, *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 3, 19-29.

Szabo L., Grznar M., Zelina M. (2018). Agricultural performance in the V4 countries and its position in the European Union. *Agric. Econ. - Czech*, 64, 337–346. <https://doi.org/10.17221/397/2016-AGRICECON>

Szafraniec-Siluta E. (2010). Ocena finansowania inwestycji rolniczych leasingiem. *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, (82), 183–191. <https://doi.org/10.22630/EIOGZ.2010.82.37>

Szafraniec-Siluta E., Zawadzka D. (2017). Struktura nakładów inwestycyjnych na środki trwałe przedsiębiorstw rolniczych w Polsce – ujęcie porównawcze. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 19(3), 282-288.

Szymańska E., Dziwulski M. (2021a). Farm investment in Poland under conditions of economic changes in selected agricultural markets, Poland. *Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia*, 20(1), 81–92. <https://doi.org/10.22630/ASPE.2021.20.1.8>

Szymańska E.J., Dziwulski M. (2021b). The impact of fixed asset investments on the productivity of production factors in agriculture. *European Research Studies Journal*, 24(1), 382–394.

Tłuczak A. (2017). Konkurencyjność przestrzeni rolnictwa w krajach Unii Europejskiej. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 17(3), 279–285. <https://doi.org/10.22630/PRS.2017.17.3.73>

Tłuczak A. (2019). Potential and competitiveness of EU countries in terms of slaughter livestock production. *Agricultural Economics – Czech*, 65(12), 550–559, <https://doi.org/10.17221/156/2019-AGRI-CECON>

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. 2023, poz. 1990 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2022, poz. 1467 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. 2024, poz. 593 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. 2023, poz. 2488).

Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. 2024, poz. 1863).

Warunki uzyskania w Banku Gospodarstwa Krajowego gwarancji spłaty kredytu i dotacji na spłatę odsetek od kredytu objętego gwarancją w ramach portfelowej linii gwarancyjnej FGR.

Warunki uzyskania w Banku Gospodarstwa Krajowego gwarancji spłaty kredytu i dotacji na spłatę odsetek od kredytu objętego gwarancją w ramach portfelowej linii gwarancyjnej FGR Plus.

Wawrzyniak B.M. (2017). Polityka przemian strukturalnych wobec rolnictwa w krajach Unii Europejskiej. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, 3, 38-53.

Węclawski, J. (2010). Banki spółdzielcze w konkurencyjnym otoczeniu. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia, 44(1), 231–248.

Wicki L. (2019). Size vs effectiveness of agricultural farms. Annals PAAAE, 21(2), 285-296. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.2212>

Wielechowski, M., Zając, A., Czech, K. (2023). Credit financing of micro-enterprises and farmers by commercial and cooperative banks in Poland: Does the use of investment and working capital loans change during the COVID-19 pandemic? Optimum. Studia Ekonomiczne, (3)113.

Zając A., Bogusz, M. (2024). Wpływ wojny na Ukrainie na sytuację ekonomiczno-finansową wybranych branż polskiego sektora rolno-spożywczego. Zeszyty Naukowe SGGW – Problemy Rolnictwa Światowego, 24(4). <https://doi.org/10.22630/PRS.2024.24.4.15>

Zając A., Kowalski D. (2022). *Gwarancje kredytowe jako instrument polityki gospodarczej państwa wspierający mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa – aspekty prawne i ekonomiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.

Zawadzka D., Szafraniec-Siluta E., Ardan R. (2016). Ocena skłonności gospodarstw rolnych Pomorza Środkowego do zadłużania się. Studia Prawno-Ekonomiczne, 98, 335-351.

Związek Polskiego Leasingu (2025). <https://www.leasing.org.pl/Statystyki>

PROGRAM
ANALITYCZNO
BADAWCZY

Raport przygotowany na zlecenie
Programu Analityczno-Badawczego
Fundacji Warszawski Instytut Bankowości